

αντίλαδος

ΤΗΣ ΒΡΙΣΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ 25

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1998

Έργο της Μαρίνας Βαρβάρας
για την Εβδομάδα Βεζέρα
1997

ΑΦΙΕΡΩΜΑ στην οικονομία του χωριού μας
(παρελθόν, παρόν και μέλλον)

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΡΙΣΑΓΩΤΩΝ ΑΘΗΝΑΣ

«ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ»

Νικηταρά 8-10 1ος όροφος
106 78 - Αθήνα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

4 ΑΙΓΑΙΟ ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Το Συνέδριο της ΟΛΣΑ

ΑΙΓΑΙΟ ΤΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

5 ΝΕΑ ΑΙΓΑΙΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ

5 Από το καλοκαίρι. Της Βαρβάρας Σκιά

Η επίσκεψη των Μυτιληνιών της Σάμου στη Βρίσα (Ομιλία της Μυρσίνης Νικέλη - Καλατζή)

7 Διακήρυξη αδελφικής συνεργασίας

7 Ομιλία στην εκδήλωση των Βατερών

9 Ο «Παραμενών '97» στα Βατερά Λέσβου

11 Χωριανοί μας που διαπρέπουν

12 Από τη Βρίσα στο Χαρβαρντ. Του Β. Ψαριανού

13 Πολιτισμός σημαίνει, πριν απ' όλα, καθαριότητα. Ένας χωριανός

14 Η συνένωση Δήμων και Κοινοτήτων

15 ΤΟ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

14 Τα απολιθωμένα ζώα και φυτά της Βρίσας.

Του Κ. Ταξείδη

20 «Εκβονς Γίγας Βατερένσις»

21 Την τρίτη χιλιετία ο δρόμος Βατερά - Πλωμάρι.

Του Β. Ψαριανού

22 Τα ομογενειακά χωριά στη Λέσβο. Του Β. Ψαριανού

22 Τα πλοιάρι των χωριού. Του Β. Ψαριανού

24 Σκέψεις και αποδίες παιδιών

Του Βασίλη και της Αλίκης Τσούτσικα

25 ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

25 Η οικονομία του χωριού στα παλαιότερα χρόνια.

28 Το παρόν της οικονομίας του χωριού μας.

29 Προοπτικές για το μέλλον.

30 Η Τουριστική ανάπτυξη της περιοχής του χωριού μας.

Του Β. Ψαριανού

Σελ.

33 ΟΙ ΧΩΡΙΑΝΟΙ ΓΡΑΦΟΥΝ

(Λογοτεχνία - Ιστορία - Λαογραφία)

33 Γλυκιά ζωή. Της Μυρσίνης Βογιατζή - Χαχαδάκη

34 Φθινόπωρο. Της Βαρβάρας Σκιά

34 Οι Μυλόπετρες. Του Β. Ψαριανού

36 Ο Τσαμπάσης. Του Αλ. Αναγνώστου

38 «Μπρε». Της Βαρβάρας Σκιά

38 Ο Στρογγυλός Πεύκος. Ένας χωριανός.

39 Εσπερινός στο καλοκαιρινάτικο δειλινό της Βρίσας.

Της Ειρήνης Αναγνώστου

39 Έχω τις ρίζες στο χωριό (ποίημα).

Του Βασίλη Τσούτσικα

40 Ο πατροκτόνος. Του Β. Ψαριανού

42 Την ωραιότητα της παρθενίας σου (ποίημα).

Του Γ. Ν. Γιανουσλέλλη

43 ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

43 Το παλαιοιχώριον της Βρίσας Λέσβου. Του Κ. Κώστα

49 Σελίδες από τα γεγονότα της Μ. Ανατολής

και τον αντικατοχικό αγώνα. Αφήγηση Π.. Διαμαντή

52 Οι Μυτιληνιοί της Σάμου και η Αιγίδα

της Λέσβου. Της Ειρήνης Αναγνώστου

54 Εένοι περιηγητές που επισκέφθηκαν το χωριό μας.

Του Β. Ψαριανού

55 ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

55 Ιστορικά και άλλα απανθίσματα. Του Κ. Κώστα

56 Αρχαίες λέξεις στη Βρισαγώτικη ντοπιολαλιά.

Του Β. Ψαριανού

56 Σαν ανέκοδα. Της Βαρβάρας Σκιά

57 Από που προέρχονται και τι σημαίνουν οι λέξεις.

Του Β. Ψαριανού

57 Μαγεριό «Η Παλιά Βρίσα). Του Β. Ψαριανού

58 Τα μερομήνια. Της Μυρίνης Βογιατζή - Χαχαδάκη

59 ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

60 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

Εξώφυλλο: Πίνακας της Μυρσίνης Χαχαδάκη

ΤΕΥΧΟΣ 25

Φεβρουάριος 1998

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ - ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Κ. Σκιά, Β. Ψαριανός, Κ. Κώστας

Υπεύθυνο σύμφωνα με το νόμο το Διοικητικό Συμβούλιο

Πρόεδρος: Σταύρος Παρασκευάς, Αντιπρόεδρος: Ιωάν. Βογιατζής, Γραμματέας: Νικ. Γκουγκούλιας,

Ιδ. Γραμ.: Κων/νος Καλπακέλης, Ταμίας: Σαπφώ Νικέλη, Μέλη: Βαρβάρα Σκιά, Αγγ. Μαργαρίτης,

Κων/νος Αθανασίου, Παν. Καλατζής

Φωτοστοιχειοθεσία - D.T.P. - Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:

ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΤΥΠΟΥ Α.Ε.

Αβέρωφ 26-28 - 142 32 Περισσός, Τηλ.: 21.84.000

**ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΗ Η ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ
ΧΡΟΝΙΑ 1998**

Από το Διοικητικό Συμβούλιο

Το Συνέδριο της ΟΛΣΑ

Την 1η Ιουνίου 1997 πραγματοποιήθηκε το 9ο εκλογοαπλογιστικό συνέδριο της Ομοσπονδίας Λεσβιακών Συλλόγων Αττικής. Στη συνέλευση, πήραν μέρος οι εκπρόσωποι του Συλλόγου μας Κ. Κώστας, Στ. Παρασκευάς και Β. Ψαριανός.

Οι εκπρόσωποί μας Στ. Παρασκευάς και Β. Ψαριανός που πήραν το λόγο τόνισαν μεταξύ άλλων την ανάγκη: 1) της πολυφωνικής εκπροσώπησης στο Δ.Σ. της Ομοσπονδίας, 2) τη διεύρυνση της συνεργασίας ώστε να κινητοποιηθούν όλες οι δυνάμεις που δρουν στο νησί και ευρύτερα στο Αιγαίο. 3) Την ουσιαστικότερη παρέμβαση της Ομοσπονδίας στα κοινωνικο-οικονομικά και πολιτιστικά πράγματα του νησιού. Στις εκλογές που ακολούθησαν πήραν μέρος δύο ψηφοδέλτια, το «Ενωτικό», από το οποίο εκλέχτηκαν οι: Αναγνώστου Αγγελική, Αποστόλου Θεόδωρος, Ατσικμπάσης Ανδρέας, Καμπάς Γαβριήλ, Κράτσης Γιώργος, Κατσικάτσος Γιώργος, Παπαϊωάννου Νίκος, Παπουτσή Μαρία, Πλωμαρίτου Παναγιώτη, Τσακιρέλλης Χριστόδουλος, Χάρου Ραλλιώ, και το «Λέσβος» από το οποίο εκλέχτηκαν οι: Ιορδάνης Παναγιώτης, Καρέκος Αδάμ, Καπετάνος Δημήτρης, Καταχανάς Αντώνης. Το νέο Δ.Σ. της Ομοσπονδίας συγκροτήθηκε ως εξής: Κατσικάτσος Γ. (πρόεδρος), Τσακιρέλλης Χρ. (αντιπρόεδρος), Παπαϊωάννου Ν. (γεν. Γραμματέας), Παπουτσή Μαρία (αναπλ. γραμματέας), Αναγνώστου Αγγελική (οργαν. Γραμματέας), Ατσικμπάσης Ανδρέας (ταμίας), Αποστόλου Θεόδ. (αναπλ. ταμίας), Πλωμαρίτου Παναγ. (έφορος δημοσίων σχέσεων) και Κράτσης Στ. (έφορος μελετών και προγράμματος).

*Η λαϊκή
ζωγράφος
Μυρσίνη
Βογιατζή -
Χαχαδάκη
έξω από το
σπίτι της,
στα Βατερά*

Λάθη & παραλείψεις

Ζητούμε συγνώμη από τους αναγνώστες και τους συνεργάτες του περιοδικού μας για κάποια τυπογραφικά λάθη και παραλείψεις που παρατηρήθηκαν στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας (αρ. τεύχους 24): κάποιες ονομασίες αλλοιώθηκαν και μερικά κείμενα δημοσιεύτηκαν ανυπόγραφα (ένα της Ειρήνης Αναγνώστου και τρία του Βασ. Ψαριανού). Στο εξής θα καταβληθεί μεγαλύτερη προσπάθεια για να ελαχιστοποιηθούν και τέτοιου είδους ατέλειες του περιοδικού μας.

Η Συντακτική Επιτροπή

Νέα από το χωριό

Από το καλοκαίρι

Κάπιας περισσότερο του δέοντος δροσερό το καλοκαίρι που μας πέρασε, αφήνοντας πίσω του, όπως γίνεται πάντα, αναμνήσεις και εικόνες που τις κουβαλάμε μαζί μας, σαν αμαρτία, ώσπου να έρθει το άλλο καλοκαίρι να ξαναζήσουμε με καινούργιες συγκινήσεις τις ίδιες χαρές, να περπατήσουμε στους ίδιους δρόμους. Πολλές οι οικογένειες που κατεβαίνουν κάθε χρόνο ανελλειπώς το καλοκαίρι. Είναι οι μακρινοί ξενητεμένοι μας, που δεν ξεχνούν τον τόπο τους, είναι οι ξένοι που φιλοξενούνται σε σπίτια Βρισαγωτών, είναι όλοι αυτοί που δίνουν μια κίνηση και μια ζωντάνια αλλοιώτικη στον τόπο.

Αλλά τη ζωντάνια και την ομορφιά μαζί τη δίνει και η μπάντα του χωριού. Τι τραγούδια, τι ρυθμός, το απόλαυση είναι αυτή η μπάντα! Είναι χάρμα να βλέπεις με πόσο ζήλο αυτά τα παιδιά αποδίδουν όσα διδάχτηκαν υπό την καθοδήγηση του μαέστρου κ. Δημήτρη Βογιατζή. Πολύ εντυπωσιακή η παρουσία τους και στην αδελφοποίηση με τους Μυτιληνιούς της Σάμου. Και είναι αξιοσημείωτο ότι στην εκδήλωση αυτή το πρόγραμμα εκτελέστηκε με πολλή επιτυχία και από τις δύο πλευρές.

Πάντα καλοπροαίρετα έπαιξαν και άνοιξαν το χορό του Συλλόγου μας, που έγινε στις 15 Αυγούστου στον Γλάτανο, με αρκετή επιτυχία και με συμμετοχή της Κοινότητας και του Συλλόγου Ιππέων. Βέβαια, λίγοι από τους ιππείς ήρθαν, αλλά τουλάχιστον έγινε μια αρχή για μελλοντική συνεργασία. Ο Πρόεδρος, πάντως, ήταν εντάξει με το λόγο του και με την πληθωρική

του παρουσία. Να' μαστε καλά, να ξανανταμώσουμε και του χρόνου.

Βαρβάρα Σκιά

Η επίσκεψη των Μυτιληνιών της Σάμου στη Βρίσα

Οι εκδηλώσεις για τη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στις κοινότητες Βρίσας και Μυτιληνιών Σάμου

Η όλη υπόθεση ξεκίνησε το καλοκαίρι του '96 όταν μια παρέα χωριανών μας επισκέφτηκαν τη Σάμο.

Έχοντας υπ' όψη τους την παράδοση σχετικά με τη Νιγίδα και το σχετικό κεφάλαιο του βιβλίου του δασκάλου Κώστα Τσέλεκα, τόσο εντυπωσιάστηκαν απ' την προφορά των κατοίκων των Μυτιληνιών, ώστε ζήτησαν και συνάντησαν τον πρόεδρο της κοινότητας κ. Κωνσταντινίδη, με τον οποίο συζήτησαν το θέμα της σχέσης των δύο χωριών. Ενθαρρυμένοι από το ενδιαφέρον του προέδρου, ο οποίος υποσχέθηκε ότι θα το έψαχνε το θέμα, μετά την επιστροφή τους στο χωριό, αφού ενημέρωσαν τον πρόεδρο της κοινότητας, έστειλαν σε φωτοτυπίες αποσπάσματα από 3-4 βιβλία που ανέφεραν τη σχέση Νιγίδας - Μυτιληνιών Σάμου. Στις αρχές του χρόνου, ο κ. Κωνσταντινίδης, με την ευκαιρία της συμμετοχής του σε μια ημερίδα Κοινοταρχών στη Μυτιλήνη, επισκέφτηκε το χωριό μας, συναντήθηκε με μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου και άλλους χωριανούς και με ένα ποτηράκι ούζο κλείστηκε το ραντεβού για το καλοκαίρι.

Έτσι, στις 29 Αυγούστου το βράδυ, ο Πρόεδρος της Κοινότητας μαζί με τον Αντιπρόεδρο και Πρόεδρο του Εκπολιτιστικού Συλλόγου, υποδέχτηκαν στο λιμάνι της Μυτιλή-

Από την εκδρομή του Εκπολιτιστικού Συλλόγου του χωριού μας στην «Κρυφτή», Αύγουστος 1997.

νης τον κ. Κωνσταντινίδη με 130 περίπου Μυτιληνιούς της Σάμου, τους οποίους και συνόδευσαν μέχρι τα Βατερά, όπου τους υποδέχτηκαν και άλλοι χωριανοί. Εκεί τους διανεμήθηκε το πρόγραμμα των εκδηλώσεων, ενώ στα δωμάτιά τους περίμεναν καρτελάκια με ευχές εκ μέρους της Κοινότητας.

Το πρώτη επομένης, Σαββάτο 30 Αυγούστου, οι περισσότεροι από τους επισκέπτες μας επιβιβάστηκαν σε αγροτικά και άλλα φορτηγά αυτοκίνητα, με κατεύθυνση τη Νιγίδα, όπου μαζεύτηκαν και ισάριθμοι μ' αυτούς περίπου χωριανοί μας. Έγινε στάση στο εκκλησάκι της Αγίας Άννας, στην αρχή του χώρου της Νιγίδας, όπου μοιράστηκε έντυπο που τους βοηθούσε να προσανατολιστούν, να γνωρίσουν το μέρος και να πάρουν μια πρώτη γεύση απ' την περιοχή που σε λίγο θα επισκέπτονταν και τις παραδόσεις που την συνοδεύουν.

Στη συνέχεια, τα αυτοκίνητα κατηφόρισαν προς το εσωτερικό της περιοχής και έφεραν στις ρίζες τους, τους ανθρώπους των οποίων οι πρόγονοι πριν από 440 περίπου χρόνια από κει ξενιτεύθηκαν. Στον ημικατεστραμμένο ναό του Αγ. Γεωργίου – που βρίσκεται στο κτήμα του κ. Γ. Τσέλεκα – και ο οποίος βρίσκεται εγκλωβισμένος ανάμεσα σε ψηλά δέντρα και αναρρι-

χώμενους θάμνους, παρακολούθησαν με κατάνυξη τρισάγιο στη μνήμη των κοινών προγόνων μας, κατοίκων της Νιγίδας, που τελέστηκε από τους ιερείς μας αιδ. Ξ. Σάμιο και Ν. Κώσση. Μετά από ένα αναψυκτικό που προσφέρθηκε σε όλους, κατηφόρισαν λίγο πιο κάτω, στον Πλάτανο, όπου πιθανότατα ήταν η

πλατεία του χωριού και στη συνέχεια έγινε η επιστροφή στη Βρίσα, όπου περίμεναν και όσοι δεν είχαν ανέβει στη Νιγίδα.

Πρώτη επίσκεψη στον I. Ναό της Ζωοδόχου Πηγής, όπου ο ιερέας μας αιδ. Ξ. Σάμιος τους ενημέρωσε αναλυτικά, επί μισή περίπου ώρα, για την ιστορία του ναού, τη σχέση του εικονίσματος της Παναγίας με τη Νιγίδα και φυσικά για τις μοναδικές παραστάσεις του ξυλόγλυπτου τέμπλου.

Επόμενος σταθμός, η πλατεία του Αγ. Κων/νου, όπου ο κ. Κωνσταντινίδης, σε ανάμνηση της επίσκεψης φύτεψε μια ελιά και στη συνέχεια έγινε ξενάγηση στο Λαγοραφικό Μουσείο του Εκπολιτιστικού Συλλόγου και στη Συλλογή της Φυσικής Ιστορίας. Το μεσημεριανό γεύμα παρέθεσε η Κοινότητα στο ξενοδοχείο «Ειρήνη», όπου είχαν καταλύσει οι περισσότεροι και για την απρόσκοπτη κίνηση των οποίων τους διατέθηκε λεωφορείο.

Στις 9.00 το βράδυ στο κέντρο των Βατερών, μπροστά στα καταστήματα Ζούρου και Καραϊσκου έγινε η κεντρική εκδήλωση που εξελίχθηκε σε ζωντανό πανηγύρι με τη συμμετοχή πάρα πολύ κόσμου.

Μετά τις σύντομες ομιλίες - χαιρετισμούς των δύο προέδρων και την ανάγνωση των μηνυμάτων που είχαν στείλει η υπουργός Αιγαίου κ. Παπαζώη και ο βουλευτής κ. Παπαδέλλης, μίλησε εμπμεριστα-

Από την εκδήλωση για τη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στις Κοινότητες Βρίσας Λέσβου και Μυτιληνιών Σάμου, τον Αύγουστο του 1997

τωμένα για το όλο θέμα η δασκάλα και μέλος του Δ.Σ. του Εκπολιτιστικού Συλλόγου κ. Μυρσίνη Νικέλλη - Καλατζή. Ακολούθησε η ανάγνωση των πρακτικών των δύο Κοινοτικών Συμβουλίων και της διακήρυξης της συνεργασίας των δύο Κοινοτήτων τα οποία υπέγραψαν οι δύο πρόεδροι.

Ο κ. Σιγιώργης προσέφερε στον κ. Κωνσταντίνη δημιουργητή μια πλακέτα για ανάμνηση της εκδήλωσης και δέχτηκε έναν αμφορέα γεμάτο με υπέροχο Σαμιώτικο κρασί. Αργότερα, προσφέρθηκε σε όλους τους επισκέπτες μας από ένα μπρελόκ με ειδική παράσταση, ενώ στα παιδιά της μπάντας και συμβολικά σε χωριανούς μας αντιπροσφέρθηκαν τσαντούλες δώρων με Σαμιώτικα ενθυμήματα.

Είχε έρθει η ώρα του εκπληκτικού χορευτικού τμήματος των Μυτιληνιών που με συνοδεία δικών τους παραδοσιακών οργάνων και με νησιώτικες στολές όλοι – χορευτές και μουσικοί – μας εντυπωσίασαν.

Τη σκυτάλη πήραν στη συνέχεια τα παιδιά της φιλαρμονικής του Συλλόγου, ενώ όταν πια το κέφι και ο χορός είχαν ανάψει για τα καλά οι Σαμιώτες μουσικοί με το σαντούρι και το βιολί τα πήγαν στα ύψη.

Η όλη εκδήλωση έκλεισε με την πρόσκληση «του χρόνου στη Σάμο, στους Μυτιληνιούς».

Διακήρυξη αδελφικής συνεργασίας

Εμείς οι πρόεδροι των πόλεων της Βρίσας Λέσβου και των Μυτιληνιών Σάμου, ελεύθερα εκλεγμένοι με την επιμηγορία των συμπολιτών μας, πεπεισμένοι ότι ανταποκρινόμαστε στις βαθιές προσδοκίες και τις πραγματικές ανάγκες των πολιτών μας, γνωρίζοντας ότι οι πόλεις που λάμπρυναν τον Αιγαιοπελαγίτικο πολιτισμό και συνέβαλαν στη διαμόρφωση του Ελληνικού πολιτισμού, αναγνωρίζοντας σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές την κοινή καταγωγή των δύο πόλεων και θεωρώντας ότι η πορεία της ιστορίας πρέπει να συνεχιστεί σε ένα διευρυμένο κόσμο με ανθρώπινες αξίες, αξιοπρέπεια, ειρήνη και πρόοδο,

Αναλαμβάνουμε επίσημα την υποχρέωση να αναπτύξουμε μόνιμες σχέσεις μεταξύ των δύο πόλεών μας και να προωθήσουμε σε όλους τους τομείς τη συνεργασία μεταξύ τους με σκοπό τη

σύσφιγξη των μακραίων δεσμών και την ενδυνάμωση και προβολή της εθνικής μας ταυτότητας μέσα στον Αιγαιοπελαγίτικο χώρο.

Βρίσα Λέσβου 30 Αυγούστου 1997

*Οι πρόεδροι
Δημήτρης Σιγεώργης
Πρόεδρος Βρίσας Λέσβου
Πολυκράτης Κωνσταντινίδης
Πρόεδρος Μυτιληνιών Σάμου*

Ομιλία στην εκδήλωση των Βατερών της κ. Μυρσίνης Νικέλλη - Καλατζή

Αξιότιμε κ. Πρόεδρε της Κοινότητας Μυτιληνιών Σάμου

Αξιότιμε κ. Πρόεδρε της Κοινότητας Βρίσας Αγαπημένοι μας Μυτιληνιοί της Σάμου Αγαπητοί φίλοι

Οι θρύλοι και οι παραδόσεις συνεπικουρούμενοι και ενισχυόμενοι από ιστορικά στοιχεία, αποτελούν την κινητήρια και πρωθητική δύναμη της ζωής κάθε τόπου και της χώρας μας γενικότερα... Αλήθεια, πόσο φτωχότεροι θα είμασταν σαν έθνος αν έλειπαν αυτά!

Η συγκέντρωσή μας αυτή είναι αποτέλεσμα τέτοιων ισχυρών παραδόσεων στα μέρη μας εξαιτίας της γειτνίασής μας με την περιοχή της Νίγιδας. Παραδόσεις, που όμως ενισχύονται και ως ένα βαθύτο οπιβεβαιώνονται από ιστορικά στοιχεία που προέκυψαν από μελέτες των συγχωριανών μας, του αείμνηστου δάσκαλου Κώστα Τσέλεκα και του γιατρού κ. Κων/νου Κώστα. Καταλυτικό, όμως, ρόλο, έπαιξε η ομοιότητα της προφοράς και η ταυτότητα των ονοματικών επιθέτων στο χωριό μας και στο χωριό των Μυτιληνιών της Σάμου. Είναι στοιχεία που κάνουν τον Βρισαγώτη επισκέπτη στους Μυτιληνιούς να νοιώθει έντονα ότι βρίσκεται στο χωριό του. Έτοις ξεκίνησε η γνωριμία, το προξενιό μπήκε σε καλό δρόμο και να σήμερα ο γάμος.

Η σημερινή μάζωξη ας λογιστεί σαν η συνέχεια, η άλλη όψη, η ονειρική, ενός άλλου γάμου, ενός γαμήλιου γλεντιού που πριν από 440 χρόνια περίπου διακόπηκε άδοξα ή μάλλον μετατράπηκε σε φρικιαστική σφαγή, σε ολοκληρωτική καταστροφή, σε απεγνωσμένη προσπάθεια φυγής και σωτηρίας, σε οδυνηρό σκλάβωμα στα χαρέμια της Ανατολής.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. K. Στεφανόπουλος με τον πρόεδρο της Κοινότητας Βρίσας, Δ. Σηγεώργη.

Ήταν το άδοξο τέλος, σύμφωνα με την παράδοση, του χωριού της Νιγίδας λίγο πριν το 1565 από τους πειρατές.

Όπως προκύπτει από οθωμανικό διάταγμα του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς που εκδόθηκε το 1550, στα χωριά της περιοχής τα ονομαζόμενα και «Βασιλικά χωριά» περιλαμβάνεται και χωριό με το όνομα Νιγίδα. Το όνομα πιθανότατα προέρχεται από το Αιγίδα (δηλ. από το «αίγα») δηλωτικό τόσο της τοποθεσίας που βρίσκοταν όσο και της ενασχόλησης των κατοίκων.

Σήμερα, η λέξη Νιγίδα έχει μετατραπεί σε Ινγκίδα όπως ο Νικόλας σε Ινκόλας.

Ήταν ορεινό χωριό με οικονομικούς πόρους την κτηνοτροφία και την ελαιοκαλλιέργεια. Είχε σαν επίνειό του το ανατολικό άκρο του οικισμού των Βατερών, τα Πλατάνια.

Στο μητροπολιτικό κώδικα Μυτιλήνης που αρχίζει από το 1565 αναφέρεται η ύπαρξη ενός ήδη εξαφανισμένου χωριού με το όνομα Αιγίδα. Άρα στο μεσοδιάστημα αυτό μεταξύ 1550-1565 επήλθε η καταστροφή.

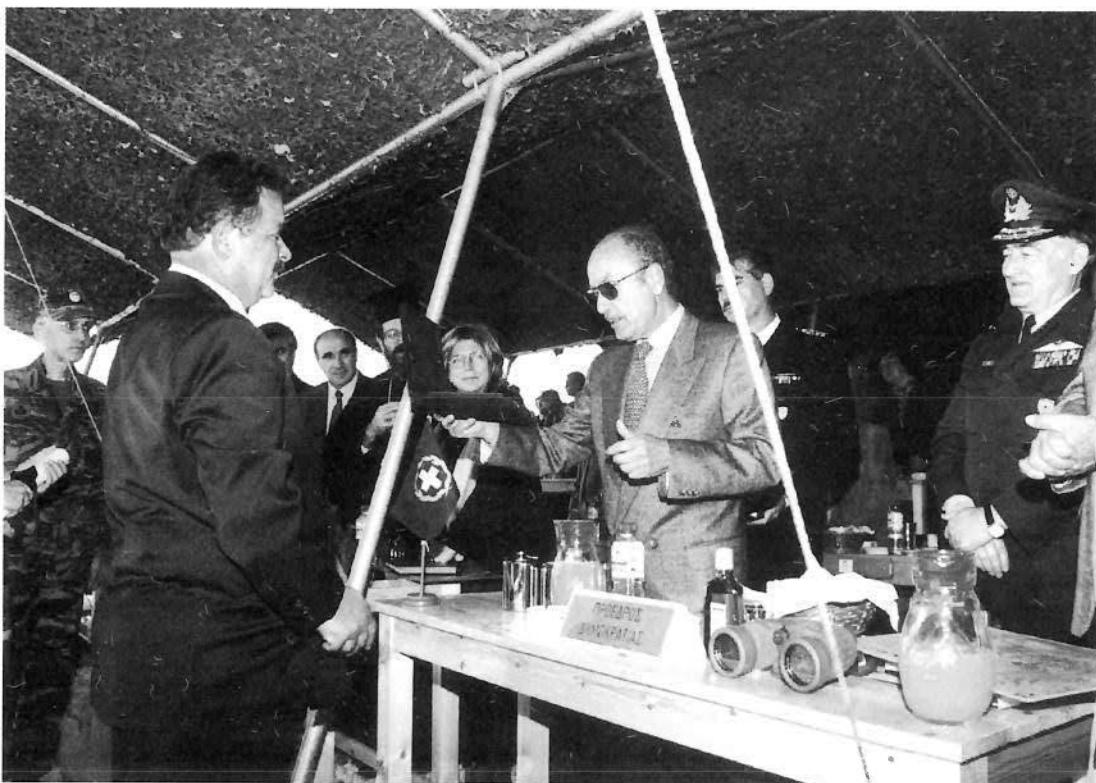
Αυτή, σύμφωνα με την παράδοση, έγινε στη γιορτή της Αγίας Άννας, ημέρας γάμου για το χωριό, από πειρατές που επέδραμαν από τα Πλατάνια. Όσοι από τους κατοίκους κατάφεραν να γλυτώσουν από τη σφαγή και από τη

σκλαβιά, διασκορπίστηκαν στα γύρω χωριά όπου οι συνθήκες όπως πάντα για τους πρόσφυγες δεν ήταν και ιδανικές.

Δεδομένου του εποικισμού της Σάμου που άρχισε το 1562, αρκετοί, οι πιο τολμηροί απότους Νηγιδιώτες, εκμεταλλευόμενοι τα προνόμια του Σουλτάνου για τον εποικισμό, αποφάσισαν το ταξίδι. Πρέπει να ήταν απ' τους πρώτους εποίκους γιατί διάλεξαν το καλύτερο μέρος και φυσικά στο εσωτερικό του νησιού, όπου έχτισαν τους Μυτιληνιούς.

Άρα οι κάτοικοι της Νιγίδας συμμετείχαν στο χτίσιμο των Μυτιληνών. Ανεξάρτητα όμως από αυτό, το γεγονός είναι ότι σήμερα οι Μυτιληνιοί, έστω και συνειρμικά, παραπέμπουν στη Μυτιλήνη και αυτή η παραπομπή είναι πολύ τιμητική για το νησί μας γιατί οι Μυτιληνιοί, το χωριό είναι ίσως το πιο δραστήριο της Σάμου. Απ' αυτό δημιουργήθηκαν δυο παραθαλάσσιοι οικισμοί, το Κοκάρι και το Πυθαγόρειο, που έχουν τεράστια ανάπτυξη. Ιδιαίτερα το δεύτερο κινεί όλη την τουριστική ζωή της Σάμου.

Στον επισκέπτη δημιουργείται η εντύπωση ενός οικονομικά αναπτυγμένου τόπου με έντονη πολιτιστική δραστηριότητα και βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα. Και φυσικά, εντυπωσιάζεται από το σύγχρονο μουσείο Φυσικής Ιστορίας. Τέτοια χωριά κοσμούν τον Αιγαίοπελαγίτικο

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος με τον Πρόεδρο της Κοινότητας Βρίσας Δ. Σιγεώργη

χώρο, το χώρο όπου ζούμε και αγωνιζόμαστε όλοι μας.

Αγωνιζόμαστε για να επιβιώσουμε και για αντιμετωπίσουμε κάθε επιβουλή απ' όπου κι αν προέρχεται.

Απαραίτητη γι' αυτό η λαϊκή ομοψυχία που με τέτοιες εκδηλώσεις ενισχύεται. Μακάρι τέτοιες εκδηλώσεις να γίνονται συχνά-πυκνά ανάμεσα σε πόλεις και χωριά του Αιγαίου. Βοηθούν στην αλληλογνωριμία και την αλληλοκατανόηση των αιγαιοπελαγιτών.

Ασπίδα για το Αιγαίο ο πολιτισμός του, οι ρίζες του. Με τις πολιτιστικές αυτές ανταλλαγές έχουμε προβολή της παράδοσής μας που τόσο χρειάζεται σαν αντίβαρο στην ξενότροπη τουριστική ανάπτυξη. Τα νησιά θα μείνουν ελληνικά, όχι μόνο αν δεν τα πατήσει εχθρικό πόδι αλλά και αν αντικατασταθούν στη λαϊλαπα της ισοπέδωσης που επιφέρει η τουριστική ανάπτυξη, όταν γίνεται με διαιραφή του παρελθόντος. Αυτού του είδους οι εκδηλώσεις και οι συνεργασίες δίνουν τη δυνατότητα τουριστικής προβολής του ενός χωριού μέσα από τις πηγές πληροφόρησης του άλλου όπως είναι η κοινότητα, οι σύλλογοι και τα διάφορα έντυπα.

Βοηθούν τις οικονομικές σχέσεις σε διάφορα επίπεδα. Τέτοια είναι η γνωριμία του νησιού μας με τα εξαίρετα κρασιά της Σάμου, που διακινεί-

ο συνεταιρισμός των Μυτιληνιών.

Η συνεργασία ακόμα στον τομέα της μελέτης του φυσικού περιβάλλοντος και η εμπειρία από το υπέροχο μουσείο Φυσικής Ιστορίας των Μυτιληνιών θα μας είναι πολλαπλά χρήσιμη στο στήσιμο και την οργάνωση της δικής μας συλλογής Φυσικής Ιστορίας. Οι φορείς των δύο κοινοτήτων πρέπει να φροντίσουν για την εμβάθυνση αυτής της συνεργασίας, ώστε να αποβεί ωφέλιμη και εποικοδομητική όχι μόνο για τις δύο κοινότητες αλλά και για την ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου.

Τελειώνοντας, οφείλουμε να σας ευχαριστήσουμε θερμά για την πρόθυμη ανταπόκρισή σας στο κάλεσμά μας.

Ο «Παρμενίων '97» στα Βατερά και η ανακήρυξη του κ. Στεφανόπουλου ως επίτιμου δημότη της Κοινότητας

Στις 6 Νοεμβρίου, μια όψιμα καλοκαιριάτικη ημέρα, έγινε στα Βατερά, παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Στεφανόπουλου, του υπουργού Εθνικής Άμυνας και άλλων επισή-

μων η τελική φάση της άσκησης «Παρμενίων '97» των Ενόπλων μας Δυνάμεων.

Σε αντίθεση με την άσκηση που έγινε στον ίδιο χώρο τον Οκτώβριο, ενώ ακόμα η τουριστική περίοδος δεν είχε λήξει και η οποία δημιούργησε πολλά προβλήματα στους ξένους τουρίστες και στους επιχειρηματίες, με αποτέλεσμα μια οξύτατη διαμαρτυρία προς όλους τους αρμόδιους από την Κοινότητα και τους φορείς του χωριού μας, η τωρινή άσκηση ήταν ένα πανηγύρι.

Εκατοντάδες άτομα κάθε ηλικίας όχι μόνο από τα χωριά της περιοχής μας αλλά και από τη Μυτιλήνη και άλλα μέρη του νησιού μαζεύτηκαν στο ύψωμα του Άι-Γιάννη, όπου ήταν στημένα και τα επίσημα παρατηρητήρια.

Αλλά και όλη η παραλία ήταν γεμάτη κόσμο, ενώ οι πιο προνοητικοί από τον Άι Λιά κατόπιν ήταν πάρα πολλοί την περιοχή και απολάμβαναν τα Βατερά που με τη λιακάδα και την μπουνάτσα ήταν ντυμένα στα καλά τους, λες και εκμεταλλεύτηκαν την παρουσία των κάμερμαν για μερικές πόζες που μαζί με τα «Απάτσι» θα έκαναν τον γύρο της Ελλάδας.

Κόντευε μεσημέρι και ενώ είχαν έλθει όλοι οι επίσημοι, το πλήθος που είχε καταλάβει τη στέγη του Ξωκλησιού – και έκανε πολλούς να αναρωτιούνται αν θα άντεχε το βάρος – ξέσπασε σε χειροκροτήματα προαναγγέλοντας τον ερχομό του προέδρου της Δημοκρατίας.

Ανθρώπινος όπως πάντα και ψηλός πλησιάζοντας προς το μέρος όπου γραβαντωμένος ο πρόεδρος της Κοινότητας κ. Σιγιώργης, έχοντας δίπλα του ντυμένη βρακούσα την αθλήτρια Έφη Τσολάκη με μια αγκαλιά λουλούδια και περιστοιχιζόμενος από τις διαγκωνιζόμενες κάμερες, τον περίμενε για την επίσημη υποδοχή. Χαιρέτησε πρώτος με το «γειά σου Πρόεδρε» για να δεχθεί τα λουλούδια στη συνέχεια εκ μέρους των νέων του χωριού μας και το «καλώς ήλθατε» στον τόπο μας εκ μέρους του Κοινοτικού Συμβουλίου και των κατοίκων.

Αμέσως άρχισε η διεξαγωγή της άσκησης που την παρακολούθησαν όλοι με απόλυτη τάξη και μεγάλο ενδιαφέρον, παρά το συνηθισμένο στην αρχή σε τέτοιες ασκήσεις σπρωξίδι και κυνηγητό, διακριτικότατα, ανάμεσα στον κόσμο από τη μια και τους υπεύθυνους στρατιωτικούς και αστυνομικούς από την άλλη.

Εντυπωσίασαν οι σχηματισμοί των αεροπλά-

νων, οι βολές των «Απάτσι», η πυκνότητα πυρός των πυραυλικών συστημάτων, η άψογα προδιαγεγραμμένη πτώση των αλεξιπτωτιστών. Μετά το τέλος της άσκησης έγινε η ανακήρυξη του προέδρου της Δημοκρατίας, του πρώτου προέδρου της Δημοκρατίας που επισκέφθηκε την περιοχή του χωριού μας, ως επίτιμου δημότη της Κοινότητάς μας.

«Το Κοινοτικό Συμβούλιο», είπε ο Πρόεδρος της Κοινότητάς μας, εγχειρίζοντας σχετική αναμνηστική πλακέτα και πάπυρο με την απόφαση του Συμβουλίου στον κ. Στεφανόπουλο, «εκτιμώντας την παρουσία σας στην πολιτική ζωή του τόπου, την οποία εκοσμίσατε με το ήθος και την αξιοπρέπειά σας, την παρουσία σας στο ύπατο αξίωμα, την προεδρία της Δημοκρατίας, στο οποίο προσδώσατε ως θεσμό ακόμα μεγαλύτερο κύρος, και την αγάπη σας προς τον ελληνικό λαό και μας τους ακρίτες ιδιαίτερα, αποφάσισε ομόφωνα να σας ανακηρύξει επίτιμο Δημότη της Κοινότητάς μας.

Ο κ. Στεφανόπουλος, παραλαμβάνοντας την πλακέτα ζήτησε να μεταφερθούν στο Κοινοτικό Συμβούλιο και σε όλους τους κατοίκους οι ευχαριστίες του για την τιμητική ομόφωνη απόφαση.

Τέλος, ο κ. Στεφανόπουλος, αφού επιθεώρησε το άγημα του στρατού που απέδωσε τιμές, και έσφιξε το χέρι πολλών μικρών και μεγάλων και συνομήλησε για λίγο μαζί τους, έφυγε με το ίδιο «Σινούκ» με το οποίο είχε έρθει.

Ο κ. Τσοχατζόπουλος ευχαρίστησε με τη σειρά του για την παραχώρηση του χώρου για τη διεξαγωγή της άσκησης και για την παρουσία του κόσμου και μίλησε για την ενίσχυση των συνόρων με την παλαιαίκη άμυνα.

Ελπίζουμε ότι απ' όλους αυτούς τους δημοσιογράφους, τους βουλευτές, τους στρατιωτικούς, τους απλούς ξένους κάποια καλή κουβέντα να διαχυθεί για τον τόπο μας, κάποια επιπλέον επίσκεψη να καταγραφεί το καλοκαίρι σαν αντίθετο της δεινής θέσης στην οποία βρέθηκαν οι επιχειρηματίες της περιοχής τον Οκτώβριο, στην προηγούμενη άσκηση, όταν έβλεπαν να πανικοβάλλονται μερικοί ξένοι από τον ήχο των πυροβόλων και να δείχνουν την αντιπάθειά τους στη συντροφιά των αρμάτων την ώρα που έκαναν ηλιοθεραπεία.

Πιστεύουμε ότι τις επόμενες χρονιές, οι ασκήσεις δεν θα δημιουργούν προβλήματα, αν είναι

Στο πανηγύρι τ' Αη-Γιωργιού

Από αριστερά: Ευάγγελος Κώστας, Δημήτριος Νικέλλης, Χαράλαμπος Τουζένης, Νίκος Τουζένης, Μαρία Μαργαρίτου - Γεωργακή, Έλλη Μαργαρίτου, Ελένη Κανδύλη - Στρούμπα, Μαίρη Κανδύλη, Αικατερίνη Γραγουδά - Γεωργή, Νικόλας Κώστας (όρθιος), Ευάγγελος Γραγουδάς, Παναγιώτης Παππάς, Γεώργιος Νικολαΐδης, Ιωάννης Νικολαΐδης, Γιώργος Γεωργής, Γεώργιος Χατζηαντωνίου (με την πλάτη) και Κωνσταντίνος Κώστας.

απαραίτητο να διεξάγονται στα Βατερά και ότι θα μας διθεί η δυνατότητα να δείξουμε με οποιονδήποτε τρόπο την εκτίμησή μας και σε άλλους υψηλούς επισκέπτες μας.

Σ.Ν.

Χωριανοί μας που διαπρέπουν

Στις 28 Νοεμβρίου, στις 7 το βράδυ, στη μεγάλη άιθουσα τελετών του Πανεπιστημίου της Αθήνας, αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής ο συγχωριανός μας κ. Ευάγγελος Γραγουδάς, καθηγητής της οφθαλμολογίας στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ των ΗΠΑ.

Την τελετή παρακολούθησε ένα πολυπληθές ακροατήριο, που αποτελούσαν εκπρόσωποι του επιστημονικού κόσμου αλλά και πολλοί συγχωριανοί μας.

Ακολούθησε ομιλία του τιμώμενου με θέμα: «Η Θεραπεία των κακοήθων μελανωμάτων του

οφθαλμού με πρωτόνια».

Η τιμή που έγινε στο πρόσωπο του κ. Γραγουδά αντανακλά ασφαλώς και σε ολόκληρο το χωριό μας, που συνεχίζοντας από παλιά την πνευματική του παράδοση ανέδειξε και συνεχίζει να αναδεικνύει επιστήμονες των οποίων το κύρος και η φήμη υπερβαίνει τα όρια του νησιού μας αλλά και της Ελλάδας ακόμα, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Βαγγέλη Γραγουδά.

Στο φίλο μας Βαγγέλη ευχόμαστε να συνεχίσει ακούραστος να υπηρετεί την επιστήμη και τον πάσχοντα άνθρωπο. Εμείς όλοι, οι φίλοι, οι παλιοί συμμαθητές του, οι συγχωριανοί του, τον ευχαριστούμε για την εξαιρετική συμβολή του στην πρόοδο της ιατρικής επιστήμης, καθώς και για την εξαιρετική τιμή που περιποιεί στο μικρό σε πληθυσμό αλλά μεγάλο σε ανθρώπους χωριό μας.

Από τη Συντακτική Επιτροπή

*Είμαστε όλοι εκεί!
 (Αίθουσα τελετών
 Πανεπιστημίου
 Αθηνών.
 Αναγόρευση του
 Βαγγέλη Γραγουδά
 ως επίτιμου διδάκτο-
 ρα της Ιατρικής
 Σχολής του
 Πανεπιστημίου
 Αθηνών)*

Ο Βαγγέλης Γραγουδάς επίτιμος διδάκτορας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

περισσότεροι συνομήλικοί του. Έπαιξε στις αλάνες του χωριού τις ψήφες και τα δισπίχια, την αμπάριζα και το λουρί της μάνας και χόρτασε γαϊδουροκαβαλαρία πηγαίνοντας στα πανηγύρια του χωριού ή κατεβαίνοντας για μπάνιο στα Βατερά. Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο Δημοτικό της Βρίσας και στο Γυμνάσιο του Πολυχνίτου, όπου διακρίθηκε ως άριστος μαθητής και δεινός... πεζοδρόμος.

Ίσως σ' αυτό τον καθημερινό ποδαρόδρομο των δέκα χιλιομέτρων, πήγαινε-έλα από τη Βρίσα στο Γυμνάσιο Πολυχνίτου, γεννήθηκε το όραμα μιας «αποστολής» που θα υπερέβαινε τα ορία του χωριού κι ακόμα της Ελλάδας ως γεωγραφικού χώρου, κι ατσαλώθηκε η θέλησή του για να το πραγματοποιήσει.

Την τελευταία χρονιά του Γυμνασίου, ο Βαγγέλης φεύγει για την Αθήνα και γίνεται δεκτός στη Βαρβάκειο Σχολή, απ' όπου αποφοίτησε. Την ίδια χρονιά, μετά από επιτυχείς εξετάσεις, εισάγεται στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας, κερδίζοντας μάλιστα και την πρώτη υποτροφία, που διατηρεί σε όλα τα χρόνια των σπουδών του.

Παίρνει το πτυχίο του με άριστα και στρατεύεται αμέσως για να εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία. Η στράτευσή του συμπίπτει με την επιβολή της δικτατορίας στη χώρα μας. 1967. Η Ελλάδα πισωδρομεί και το μέλλον του τόπου είναι αβέβαιο· η δικτατορία κλείνει τους ορίζοντες από παντού. Ο Βαγγέλης, όμως, έχει μάθει να βρίσκει το σωστό προσανατολισμό του ακόμα και στην κακοκαιριά και δε χάνει το κουράγιο του, όσο ανηφορικός και κακοτράχαλος κι αν είναι ο δρόμος. Μόλις απολύεται από το

Από τη Βρίσα στο Χάρβαρντ

Ο Βαγγέλης Γραγουδάς γεννήθηκε στη Βρίσα στα δύσκολα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής (1941).

Παρ' όλο που οι γονείς του ήταν, με τα δεδομένα του χωριού, σχετικά εύποροι, στα παιδικά του χρόνια έζησε τη ζωή του χωριού όπως οι

στρατό διεκδικεί και κερδίζει μια υποτροφία για την Αμερική, από το ίδρυμα Φουλμπράιτ. Το 1969 παντρεύεται την αγαπημένη των φοιτητικών του χρόνων, Λία Γιαννούτσου, και φεύγει μαζί με τη γυναίκα του στη Βοστώνη των ΗΠΑ.

Εκεί μόνος, άγνωστος κι αβοήθητος στην αρχή, με σκληρή δουλειά, επιμονή και αφοσίωση στην επιστήμη, ανεβαίνει ένα-ένα τα σκαλιά μιας λαμπρής πανεπιστημιακής σταδιοδρομίας.

Ασχολείται με την έρευνα και δημοσιεύει πρωτότυπες εργασίες του στα εγκυρότερα επιστημονικά περιοδικά, που προκαλούν το ενδιαφέρον του επιστημονικού κόσμου. Το επιστέγασμα της επιστημονικής του εργασίας είναι η χρησιμοποίηση δέσμης πρωτονίων για τη θεραπεία του κακοήθους μελανώματος του ματιού (μέθοδος μοναδική στον κόσμο που σώζει το μάτι από την εξόρυξη, αποκαθιστά την όραση, ενώ συγχρόνως ελαχιστοποιεί την πιθανότητα μετάστασης των καρκινικών κυττάρων).

Η αναγνώριση για την προσφορά του στην επιστήμη της οφθαλμολογίας είναι παγκόσμια. Καλείται σε όλα τα διεθνή συνέδρια της οφθαλμολογίας, όπου συμμετέχει προσφέροντας πρόθυμα τις γνώσεις και την πείρα του στους συναδέλφους του οφθαλμιάτρους.

Σήμερα, στο Βαγγέλη Γραγουδά, καθηγητή στο πιο φημισμένο Πανεπιστήμιο, το Χάρβαρντ, και διευθυντή της Πανεπιστημιακής Οφθαλμολογικής Κλινικής καταφεύγουν απ' όλο τον κόσμο πάσχοντες συνάνθρωποί μας, που κινδυνεύουν να χάσουν το φως των ματιών τους και την ίδια τη ζωή τους, και γίνονται καλά!

Ο τιμημένος με διακρίσεις και βραβεία πανεπιστημιακός δάσκαλος και γιατρός, ο ερευνητής και συγγραφέας Βαγγέλης Γραγουδάς, δεν ξέχασε ούτε την καταγωγή του ούτε την ανθρωπιά του. Είναι ένας καλός οικογενειάρχης (έχει δύο γιους, τον Στέλιο και τον Νίκο που ακολουθούν τα δικά του χνάρια), παραμένει ένας «ζωντανός». Έλληνας πατριώτης και προπαντός ένας απλός και καλόκαρδος Βρισαγώτης.

Διαβάζει ελληνική ιστορία, αγαπά την ελληνική λογοτεχνία και ιδιαίτερα την ποίηση (προπαντός Κ. Καβάφη), επισκέπτεται σε κάθε ευκαιρία μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, ακούει ελληνική και κλασική μουσική και αθλείται παραμένοντας πάντα καλός κολυμβητής και ακούραστος πεζοδρόμος.

Το κύριο, όμως, χαρακτηριστικό του Βαγγέλη είναι το «χιούμορ» του και η ιδιαίτερη αφηγηματική του ικανότητα, που τον κάνουν έναν απο-

λαυστικό συνομιλητή.

Η αναγόρευση από το Πανεπιστήμιο Αθηνών του συγχωριανού μας Βαγγέλη Γραγουδά ως επίτιμου διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής της Αθήνας, που έγινε στις 28-11-97, αποτελεί οπωσδήποτε μια δικαίωση του ίδιου για τον πολύχρονο μόχθο του, την επιστημονική του συνέπεια και το ήθος του και συγχρόνως αποτελεί μια μεγάλη τιμή για το μικρό χωριό μας.

Γράφοντας αυτό το σύντομο βιογραφικό σημείωμα γνωρίζαμε ότι δεν προσθέταμε σημαντικά στοιχεία σ' αυτά που οι μεγαλύτεροι και οι συνομήλικοι του Βαγγέλη γνωρίζουν: στο νού μας είχαμε κυρίως τα νέα παιδιά, αυτά που γεννήθηκαν στο χωριό μας ή κατάγονται απ' αυτό, στα παιδιά που ως Βρισαγώτες και ως Λέσβιοι έχουν τη «δωρεά» της φύσης και είναι κληρονόμοι μιας μεγάλης πνευματικής κληρονομιάς, για να διδαχτούν από το συγχωριανό μας Βαγγέλη, πώς μπορούν να αξιοποιήσουν αυτή την «προίκα της φύσης».

Βασίλης Ζαριανός

Πολιτισμός σημαίνει πριν απ' όλα καθαριότητα

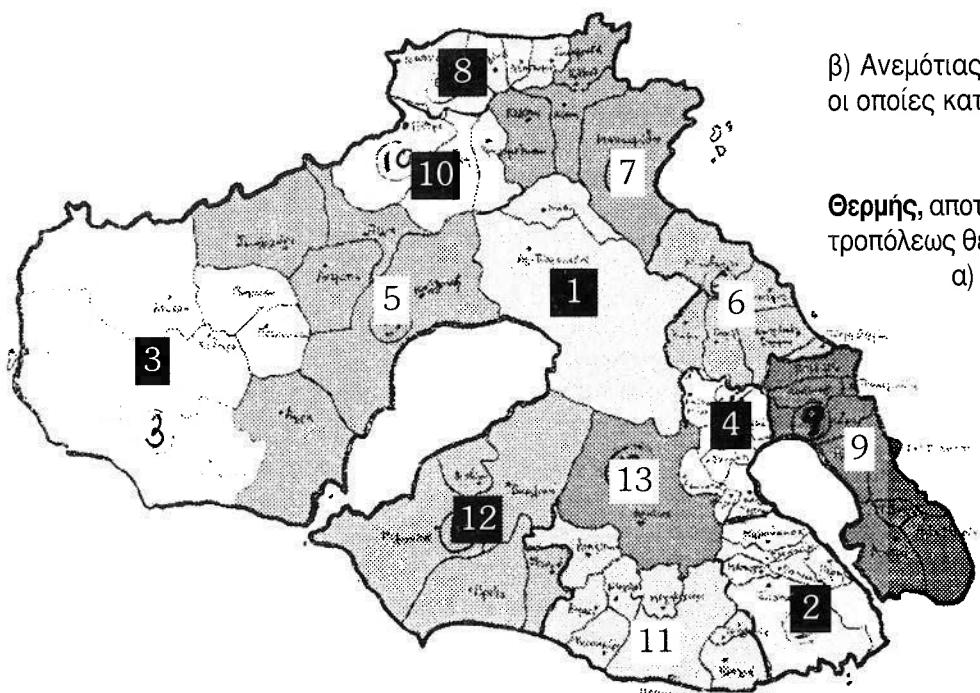
Όπου και να πάω η Ελλάδα με πληγώνει, έλεγε ο Σεφέρης.

Έτσι και μεις πληγωνόμαστε κάθε καλοκαίρι, όταν πάμε στο χωριό και κάνουμε μια βόλτα στον Άι-Γιώργη, στη Νιγίδα ή πάμε με τα πόδια στα Βατερά απότην Πλατιάρα.

Παντού σκουπίδια. Γεμάτα τα τσαμπλίκια. Έλεος χωριανοί! Ο Γιάννης και ο Κλεάνθης περνούν τακτικά και μαζεύουν τα σκουπίδια. Γιατί λοιπόν να τα πετάμε εδώ και κει και να πληγώνουμε τα δάση; Θα μπορούσε βέβαια και η κοινότητα να υποχρεώσει τους δύο εργάτες να δέχονται να ρίχνουν οι κάτοικοι και άλλα άχρηστα αντικείμενα, όπως π.χ. στρώματα ή σπασμένες καρέκλες κ.λπ. Άλλα ας μην τα περιμένουμε όλα από την Κοινότητα ή από τους αρμόδιους. Αυτό είναι μια εύκολη δικαιολογία. Ο τόπος που αποθέτουμε τα σκουπίδια είναι κοντά και κανένας μας δεν έχει δικαιολογία, όταν τα πετά εδώ κι εκεί. Ας σοβαρευτούμε. Εξάλλου όλα καταλήγουν στη θάλασσα.

Ένας χωριανός

Η συνένωση Δήμων και Κοινότητων

Σύμφωνα με το νομοσχέδιο «Ι. Καποδίστριας», που κατατέθηκε στη Βουλή, δημιουργούνται στη Λέσβο συνολικά 13 δήμοι. Ο νέος «χάρτης» της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο νησί μας, έχει ως εξής:

1. **Δήμος Αγίας Παρασκευής**, αποτελούμενος από τις κοινότητες: α) Αγίας Παρασκευής, β) Νάπτης, οι οποίες καταργούνται.
Έδρα: Αγία Παρασκευή.
2. **Δήμος Γέρας**, αποτελούμενος από τις κοινότητες: α) Μεσαγρού, β) Παλαιοκήπου, γ) Παπάδου, δ) Περάματος, ε) Πλακάδου, στ) Σκοπέλου, οι οποίες καταργούνται.
Έδρα: Παπάδος.
3. **Δήμος Ερεσού**, αποτελούμενος από τον Δήμο Ερεσού και από τις κοινότητες: α) Αντίσσης, β) Βατούσης, γ) Μεσοτόπου, δ) Πτερούντος, ε) Σιγρίου, στ) Χιδήρων, οι οποίες καταργούνται.
Έδρα: Ερεσός.
4. **Δήμος Ευεργέτουλα**, αποτελούμενος από τις κοινότητες: α) Ασωμάτου, β) Ιππείου, γ) Κάτω Τρίτους, δ) Κεραμείων, ε) Λάμπου Μύλων, στ) Μυχού, ζ) Συκούντος, οι οποίες καταργούνται.
Έδρα: Συκούντα.
5. **Δήμος Καλλονής**, αποτελούμενος από τον Δήμο Καλλονής και τις κοινότητες: α) Άγρας,

β) Ανεμότιας, γ) Σκαλοχωρίου, δ) Φύλιας, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Καλλονή

6. Δήμος Λουτροπόλεως

Θερμής, αποτελούμενος από τον δήμο Λουτροπόλεως Θερμής και από τις κοινότητες:

- a) Κώμης, β) Μιστεγών, γ) Νέων Κυδωνιών, δ) Πηγής, ε) Πύργων Θερμής, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Λουτρόπολη Θερμής

7. Δήμος Μανταμάδου, αποτελούμενος από τις κοινότητες: α) Κάπης, β) Κλειούς, γ) Μανταμάδου, δ) Πελόπης, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Μανταμάδος.

8. Δήμος Μήθυμνας, απο-

τελούμενος από τον Δήμο Μήθυμνης και από τις κοινότητες: α) Αργένου, β) Λεπετύμνου, γ) Συκαμινέας, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Μήθυμνα.

9. Δήμος Μυτιλήνης, αποτελούμενος από τον Δήμο Μυτιλήνης και από τις κοινότητες: α) Αγίας Μαρίνης, β) Αλυφαντών, γ) Αφάλωνος, δ) Λουτρών, ε) Μόριας, στ) Παμφίλων, ζ) Παναγιούδας, η) Ταξιαρχών, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Μυτιλήνη.

10. Δήμος Πέτρας, αποτελούμενος από τον δήμο Πέτρας και από τις κοινότητες: α) Στύψης, β) Υψηλομετώπου, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Πέτρα.

11. Δήμος Πλωμαρίου, αποτελούμενος από τον Δήμο Πλωμαρίου και από τις κοινότητες: α) Ακρασίου, β) Αμπελικού, γ) Μεγαλοχωρίου, δ) Νεοχωρίου, ε) Παλαιοχωρίου, στ) Πλαγιάς, ζ) Τρύγονα, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Πλωμάρι.

12. Δήμος Πολιχνίτου, αποτελούμενος από τον Δήμο Πολιχνίτου και από τις κοινότητες: α) Βασιλικών, β) Βρίσας, γ) Λισβορίου, δ) Σταυρού, οι οποίες καταργούνται.

Έδρα: Πολιχνίτος.

13. Δήμος Αγιάσου, όπως και παλιότερα.

Το χδες και το σήμερα του χωριού μας

Τα απολιθωμένα ζώα και φυτά της περιοχής Βρίσας

Χάρη στο επιστημονικό ενδιαφέρον του συγχωριανού μας Κωνσταντίνου Ταξείδη του Μαργαρίτη και του καθηγητή Παλαιοντολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Μιχ. Δερμιτζάκη αποκαλύφθηκαν στο χωριό μας απολιθώματα ζώων και φυτών που υπήρξαν πριν από εκατομμύρια χρόνια. Τα πρώτα δείγματα αυτών των απολιθωμάτων προκάλεσαν το ενδιαφέρον ευρύτερων επιστημονικών κύκλων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Με τη σύναψη της Σύμβασης Συνεργασίας ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας και στην Κοινότητας Βρίσας είχαμε την πρώτη επίσημη εκδήλωση αυτού του ενδιαφέροντος.

Με τη Σύμβαση αυτή ιδρύθηκε στο χωριό μας Συλλογή Φυσικής Ιστορίας, η οποία στεγάστηκε προσωρινά στο Παλιό Σχολείο (πλατεία Αγ. Κωνσταντίνου).

Ο Σύλλογος των Βρισαγωτών της Αθήνας στήριξε από την αρχή την προσπάθεια για τη φύλαξη και αξιοποίηση των απολιθωμάτων δωρίζοντας στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας 4 βιτρίνες για την έκθεση των ευρημάτων, αξιας 400.000 δρχ. Εξάλλου, για την οικονομική ενίσχυση της όλης προσπάθειας ο Σύλλογος απευθύνθηκε στους συγχωριανούς μας από τους οποίους ζή-

τησε να συνδράμουν για την αντιμετώπιση των εξόδων, (ανασκαφές, φιλοξενία επιστημόνων, εισιτήρια, επισκέψεις παλαιού σχολείου κ.λπ.), μέχρις ότου επιχορηγηθεί από το κράτος το έργο.

Επαναλαμβάνουμε και από τις στήλες του περιοδικού μας

την έκκλησή μας αυτή προς όλους τους συγχωριανούς μας, που έχουν τη δυνατότητα και την καλή διάθεση να βοηθήσουν, να έρχονται σε ουνεννόηση με τον πρόεδρο του Συλλόγου μας κ. Σταύρο Παρασκευά, τηλ. 01-8626566. Για την πληρέστερη ενημέρωση όλων των συγχωριανών μας σχετικά με τα ευρήματα και ειδικότερα για τις προοπτικές που διανοίγονται για το χωριό μας, απευθυνθήκαμε στον καθηγητή Κων/νο Ταξείδη, ο οποίος με πολλή προθυμία μας παραχώρησε το ενημερωτικό σημείωμα που δημοσιεύουμε παρακάτω. Τον ευχαριστούμε.

Βασίλης Ψαρριανός

**Μεγάλο Επίτευγμα
Μεγαλύτερη προοπτική
(Ενημερωτικό Σημείωμα)
Του κ. Κώστα Μαργ. Ταξείδη**

Σε λίγες μέρες θα γίνει η επίσημη παρουσίαση των εκθεμάτων της Συλλογής Φυσικής Ιστορίας της Κοινότητας Βρίσας. Είναι λοιπόν υποχρέωσή μας να ενημερώσουμε πρώτους απ' όλους τους συγχωριανούς μας, που βρήκαν τα εκθέ-

ματα, τα διαφύλαξαν, τα περισυνέλεξαν και τα διέθεσαν.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Ο αείμνηστος συγχωριανός μας Ι. Λάσκαρης στο βιβλίο του «Απολιθωμένο δάσος της Λέσβου» είναι ο πρώτος που μου έδωσε την πληροφορία για την ύπαρξη απολιθωμένων δέντρων στην περιφέρεια της Κοινότητάς μας. Αυτά, όμως, που περιγράφει και συνοδεύει και με φωτογραφίες δυστυχώς έχουν εξαφανιστεί. Το μοναδικό κομμάτι που μπόρεσα να βρω εντελώς τυχαία, μαζεύοντας ελιές, είναι ένα κομμάτι μικρό, διαφορετικό από τα περιγραφόμενα από τον Λάσκαρη. Λίγο αργότερα, ο αείμνηστος και πολύ αγαπητός μου Ιωάννης Τουζένης μου έφερε το πρώτο απολιθωμένο κόκκαλο, κάποιου θηλαστικού, το οποίο, όμως, όπως συνήθως συμβαίνει, πολύ γρήγορα έγινε σκόνη. Τα ερεθίσματα υπήρχαν. Και άρχισα να ψάχνω. Πηγές οι κάτοικοι του χωριού μας. Έτσι σιγά σιγά άρ-

χισαν τα ευρήματα να πληθαίνουν. Πριν από δύο χρόνια περίπου απεφάσισα να προχωρήσω. Σε μία από τις επισκέψεις μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και με τη βοήθεια του καλού φίλου καθηγητή κ. κ. Μακρόπουλου, ήλθα σε επαφή με τον καθηγητή της Παλαιοντολογίας κ. Μ. Δερμιτζάκη. Κατάπληκτος πληροφορήθηκα ότι γνώριζε το θέμα και ότι από το 1978 είχε στην κατοχή του ευρήματα από την περιοχή των Βατερών, τα οποία μάλιστα μου έδειξε.

Η αρχή έγινε. Ο κ. Δερμιτζάκης, με τους συνεργάτες τους επισκέφθηκε αρκετές φορές το χωριό και, αφού επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές παρατηρήσεις και προβλέψεις, πάρθηκε η απόφαση. Το Κοινοτικό Συμβούλιο Βρίσας με το υπ' αριθ. 7/97 της 28-6-1997 σκεπτικό του αποφάσισε τη δημιουργία «Συλλογή Φυσικής Ιστορίας» στην Κοινότητα. Από το παραπάνω πρακτικό, για να λύσω πολλές απορίες, αντιγράφω. «Κ. Δερμιτζάκης: Στην περιοχή Βατερών, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Κοινότητας Βρίσας, έχουν εντοπιστεί από μένα τον ίδιο από το 1978, αλλά και αργότερα από συνεργάτες μου απολιθώματα θηλαστικών. Τα ευρήματα αυτά φυλάσσονται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Με συστηματική έρευνα από μένα και άλλους συναδέλφους και από τον κ. Κων/vo Ταξείδη, έχουν εντοπιστεί απολιθώματα θηλαστικών, ψαριών, διαφόρων ασπονδύλων, φυτών και σπονδυλωτών, πιστεύεται δε ότι συστηματική ανασκαφή θα αποδώσει πολύ σημαντικά ευρήματα. Τα παραπάνω ευρήματα έχουν πολύ μεγάλη αξία, τόσο από επιστημονική άποψη, όσο και για την αναπτυξιακή πορεία του χωριού. Είμαι δε πρόθυμος να επιστρέψω τα ευρήματα στην Κοινότητα, για να εκτεθούν, και να βοηθήσω για την περαιτέρω έρευνα και για την έκθεση των ευρημάτων, τώρα και στο μέλλον, εγώ και οι συνεργάτες μου». Στα μέσα Ιουλίου του 1997 υπογράφηκε από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Π. Γέμπτο και τον Πρόεδρο της Κοινότητάς μας κ. Δ. Σιγεώργη η Σύμβαση Συνεργασίας μεταξύ του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Κοινότητάς μας για την αξιοποίηση των ευρημάτων και διορίστηκε το πρώτο Συμβούλιο για την υλοποίηση

των παραπάνω σκοπών.

Παρούσα κατάσταση: Με πολλούς κόπους, χωρίς οικονομική βοήθεια, αλλά με πολλή αγάπη το έργο προχώρησε. Με σοβαρότητα, επιστημονική πληρότητα, με απεριόριστη αγάπη στο επιστημονικό του έργο, αλλά και στην αξιοποίηση αυτού του εγκατελειμμένου τόπου ο μεγάλος Λεσβολάτρης και καινούργιος Βρισαγιώτης καθηγητής Παλαιοντολογίας και Κοσμήτορας Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Μιχαήλ Δερμιτζάκης καθοδηγεί την όλη προσπάθεια. Μετεκλήθηκαν και επισκέφτηκαν το χωριό μας ξένοι διακεκριμένοι επιστήμονες, οι οποίοι επιβεβαίωσαν τη σπουδαιότητα των ευρημάτων.

Σε πολύ λίγο χρόνο θα γίνει η επιστημονική ανακοίνωση. Αυτό που μπορώ να πω από τώρα είναι ότι από επιστημονική άποψη τα ευρήματα έχουν πολύ μεγαλύτερη επιστημονική αξία απ' αυτήν που κι εγώ ο υπεραισιόδοξος μπορούσα ποτέ να φανταστώ. Στον τομέα, όμως, αυτό θα αφήσω να σας πληροφορήσει ο ίδιος ο κ. Δερμιτζάκης, πολύ σύντομα.

Η Συλλογή απολιθωμάτων αποτελείται από οκτώ βιτρίνες. Σ' αυτές φυλάσσονται οστά από τα παρακάτω θηλαστικά, όπως προσδιορίστηκαν από την επιστημονική ομάδα: Άλογο, Αντιλόπη, Ελάφι, Γαζέλα, Μαστόδοντο, Καμηλοπάρδαλη, Ρινόκερο, Χελώνα (νερού), Σαρκοφάγο και Αγελάδα. Από αυτά τα περισσότερα έζησαν πριν από 1.800.000 χρόνια περίπου, ενώ τα οστά ενός ελαφιού και της αγελάδας χαρακτηρίζονται ως υποαπολιθώματα, καθόσον χρονολογούνται σε λιγότερα από 10.000 χρόνια από σήμερα.

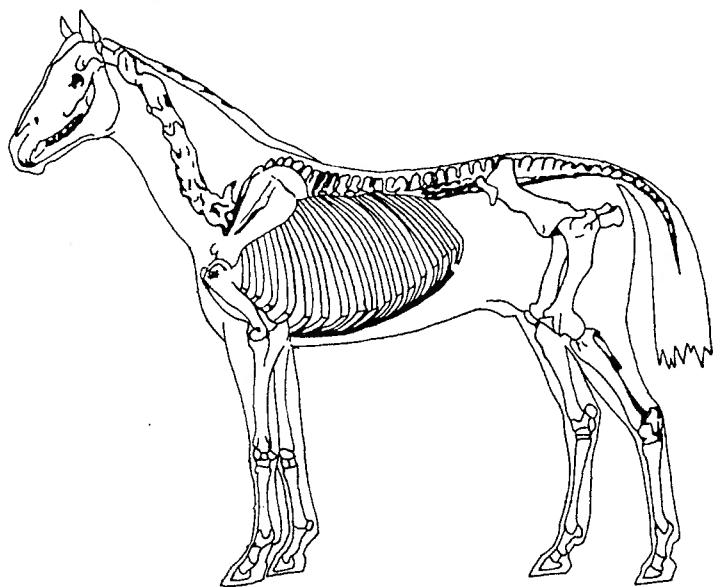
Σε μία βιτρίνα φυλάσσονται όστρακα θαλάσσια και ξηράς, σε μία άλλη σπόνδυλοι και αποτυπώματα ψαριών και τέλος σε μία βιτρίνα κομμάτια δέντρων, φύλλων και καρπών. Δυστυχώς, για τα ευρήματα αυτά δεν έχει ακόμη προχωρήσει η έρευνα και θα πρέπει να περιμένουμε λίγο για τη συγκέντρωση περισσότερων ευρημάτων και την επιστημονική διερεύνησή τους. Στη δεύτερη αίθουσα σε έντεκα βιτρίνες έχουν εκτεθεί διάφορα πετρώματα και ορυκτά της νήσου Λέσβου αλλά και της Ελλάδας γενικότερα.

Ελάφια, τα οποία ζούσαν εκείνη την εποχή

Tι πρέπει να γίνει

Σχεδόν όλα τα παραπάνω ευρήματα έχουν συλλεγεί από εκσκαφές, χωρίς ουσιαστική ανασκαφική έρευνα. Το πρώτο, λοιπόν, που πρέπει άμεσα να γίνει είναι μία ευρεία ανασκαφική έρευνα, για να περισωθούν όσα τουλάχιστον

Σκελετός Άλογου

κινδυνεύουν άμεσα. Για το σκοπό αυτό θα χρειαστούν σοβαρά χρηματικά ποσά. Προσπαθούμε και ελπίζουμε ότι η Πολιτεία πολύ γρήγορα θα αγκαλιάσει αυτή την προσπάθεια και θα τη χρηματοδοτήσει, η δε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση το υποσχέθηκε ήδη.

Εδώ, όμως, προβάλλει η δική μας ευθύνη. Η ευθύνη όλων των συγχωριανών. Πρέπει, λοιπόν, να απευθύνουμε έκκληση προς όλους: Προφύλαξτε κάθε τι σχετικό. Ειδοποιείτε αμέσως τον πρόεδρο της Κοινότητας για οτιδήποτε σχετικό πέφτει στην αντίληψη σας ή αν κάποιος, που δεν γνωρίζετε, ερευνά την περιοχή. Και τέλος παραδώστε ότι σχετικό φυλάσσετε στο σπίτι σας. Μπορεί το κομμάτι αυτό να έχει πολύ μεγάλη αξία για την επιστημονική έρευνα και για την πληρότητα της Συλλογής, ενώ για σας, εκτός από τη συναισθηματική αξία δεν έχει καμία άλλη, ούτε καν οικονομική. Κάθε κομμάτι που παραδίδεται, γράφεται από ποιον παραδόθηκε, και τώρα, που η οργάνωση το επιτρέπει, θα δίνεται σχετική απόδειξη. Ευχαριστούμε από τα βάθη της καρδιάς μας όλους όσους παρέδωσαν ευρήματα μέχρι σήμερα.

Ο τόπος που φυλάσσονται τα ευρήματα, το παλιό σχολείο του χωριού, δυστυχώς είναι πολύ μικρός, γιατί φιλοξενεί άλλους δύο ανεκτίμητους θησαυρούς, τη βιβλιοθήκη του αείμνηστου δασκάλου Κ. Τσέλεκα και τη Λαογραφική Συλλογή του Εκπολιτιστικού Συλλόγου. Για τη Συλλογή Φυσικής Ιστορίας ετοιμάζονται δύο ακόμη συλλογές, μία φυτών και μία ζώων. Μ' αυτές η συλλογή θα είναι σχεδόν πλήρης και θα εκπληρώνει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο έναν από τους βασικούς σκοπούς της δημιουργίας της: Την ενημέρωση και επιμόρφωση όλων των επισκεπτών και κυρίως των μαθητών του νησιού μας, αλλά γιατί όχι και άλλων σχολείων της χώρας μας.

Σκέψεις υπάρχουν πολλές. Σχέδια μεγάλα. Πιστεύουμε ότι θα εξασφαλιστεί η χρηματοδότηση και θα υποβληθεί από την πανεπιστημιακή ομάδα ολοκληρωμένη πρόταση. Μέχρι τότε, όμως, όλοι εμείς οι Βρισαγώτες πρέπει να διασφαλίσουμε αυτά που έχουμε. Η συλλογική δραστηριότητα, η συμμετοχή όλων σε όλο το εύρος της προσπάθειας δεν είναι μόνο ευπρόσδεκτη,

είναι επιβεβλημένη.

Χρονολογικό Διάγραμμα - Στόχοι

Σε λίγες μέρες θα γίνει στο χωριό μας η παρουσίαση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης της συλλογής και λίγο αργότερα θα δημοσιευτεί η επιστημονική ανακοίνωση.

Πιστεύουμε ότι τα επίσημα εγκαίνια της Συλλογής πρέπει να γίνουν λίγο αργότερα, την Άνοιξη του 1998, για να είναι ευκολότερη η προσέλευση των επισήμων. Στόχος μας είναι να γίνει το πρώτο επιστημονικό συνέδριο στο χωριό το Σεπτέμβρη του 1998 ή το αργότερο το καλοκαίρι του 1999. Πρέπει να οργανωθεί πολύ καλά, να είναι διεθνές, να πετύχει, για να επαναληφθεί.

Την ερχόμενη Άνοιξη πιστεύουμε ότι θα αρχίσουν οι επίσημες και συστηματικές ανασκαφές για τα θηλαστικά, αλλά και τα άλλα είδη των απολιθωμάτων και η επιστημονική τους διερεύνηση.

Οι άλλες συλλογές - πετρωμάτων - ορυκτών - φυτών και ζώων θα συμπληρώνονται και θα αναπτύσσονται, ώστε σε λίγα χρόνια να είναι πλήρεις και μοναδικές.

Οι στόχοι μας σε πρώτη φάση εκτός από τους επιστημονικούς είναι: 1) Να δημιουργήσουμε μία συλλογή που θα επισκέπτονται όλα τα σχολεία του νησιού μας μία φορά τουλάχιστον το χρόνο και στη συνέχεια θα απολαμβάνουν τα όμορφα μας Βατερά. 2) Οι ξένοι στις εκδρομές που προγραμματίζουν περιλαμβάνουν και το χωριό μας, παρακινημένοι από τη μοναδική Συλλογή Φυσικής Ιστορίας, τη Λαογραφική Συλλογή, την Εκκλησία μας και τις τόσες άλλες φυσικές ομορφιές, πράγματα που θα χαράζονται στη μνήμη μας και θα μας προβάλλουν στον ελλαδικό χώρο. 3) Φέρνοντας στο χωριό μας τόσους πανεπιστημιακούς δασκάλους και άλλους Έλληνες και ξένους επιφανείς επιστήμονες, να αναδείξουμε στο εσωτερικό και εξωτερικό, το κομμάτι αυτό της ακριτικής μας Ελλάδας.

ΣΥΜΒΑΣΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

- α) Το Πανεπιστήμιο Αθηνών αναλαμβάνει την υποχρέωση για εξερεύνηση, μελέτη και αξιοποίηση των πετρωμάτων, απολιθωμάτων, ορυκτών, γαιομορφών κ.λπ. της ευρύτερης περιοχής της Κοινότητας, ούτως ώστε να εμπλουτίζονται με τα ευρισκόμενα υλικά τα εκθέματα της «Συλογής Φυσικής Ιστορίας» της Κοινότητας.
- β) Το Πανεπιστήμιο Αθηνών αναλαμβάνει την υποχρέωση για την επιστημονική καταγραφή και παρουσίαση των ευρημάτων και την εκτέλεση όλων των απαραίτητων επιστημονικών εργασιών για την πληρέστερη έκθεση των ευρημάτων και την επιμόρφωση των επισκεπτών.
- γ) Η Κοινότητα Βρίσας παραχωρεί τη χρήση του Παλαιού Σχολείου, που βρίσκεται στην πλατεία του Αγίου Κωνσταντίνου, για τη στέγαση της Συλλογής και την αίθουσα της Αγροτολέσχης της Κοινότητας για τις διαλέξεις, εκπαίδευση και επιμόρφωση των επισκεπτών.
- δ) Η Κοινότητα Βρίσας αναλαμβάνει τη λειτουργική και εν γένει οικονομική υποστήριξη της Συλλογής και των κτιρίων της.
- ε) Η Κοινότητα Βρίσας θα διευκολύνει με κάθε δυνατό τρόπο την απρόσκοπη διενέργεια ανασκαφών εντός της ευρύτερης περιοχής της Κοινότητας ιδία δια της ενημερώσεως των δημοτών ώστε να παραχωρούν αναντιρρήτως τις ιδιοκτησίες τους προς ανασκαφήν.
- σ) Τα ευρήματα εκ των διενεργουμένων, εντός της ευρύτερης περιοχής της Κοινότητας, από το Πανεπιστήμιο ανασκαφών θα παραμένουν στη Συλλογή και θα εμπλουτίζουν τα εκθέματά της.
- ζ) Καμία παραχώρηση ή μεταφορά των ευρημάτων για έκθεση σε άλλο μέρος δεν μπορεί να γίνει χωρίς τη συμφωνία αμφοτέρων των συμβαλλομένων μερών.
- η) Την όλη εποπτεία της Συλλογής και του χώρου των εκτελουμένων εργασιών έχει εννεαμελές συμβούλιο που θα αποτελείται από τους παρακάτω:
1. Ένα εκπρόσωπο του πανεπιστημίου Αθηνών, ως πρόεδρο.
 2. Τον Κωνσταντίνο Ταξείδη του Μαργαρίτη και της Ευφροσύνης, καθηγητή Φυσικών, ως αντιπρόεδρο, ο οποίος θα αναπληρώνει τον

- πρόεδρο κωλυόμενο ή απουσιάζοντα.
3. Ένα δημότη και κάτοικο Βρίσας, που θα ορίζεται και αντικαθίσταται με απόφαση του Προέδρου της Κοινότητας Βρίσας, ως γραμματέας.
4. Τον εκάστοτε Πρόεδρο της Κοινότητας Βρίσας.
5. Τον εκάστοτε Πρόεδρο του Εκπολιτιστικού Συλλόγου Βρίσας «Άγιος Κωνσταντίνος».
6. Τον εκάστοτε Πρόεδρο του Αγροτικού Συνεταιρισμού Βρίσας «Η' Ένωσις».
7. Τον εκάστοτε Πρόεδρο ή εκπρόσωπο του Εκπολιτιστικού Συλλόγου Βρισαγωτών Αθήνας «Άγιος Κωνσταντίνος».
8. Ένα εκπρόσωπο του Πανεπιστημίου Αθηνών ειδικό επί θεμάτων απολιθωμάτων και γεωλογίας γενικότερα.
9. Ένα κάτοικο Βρίσας με σπουδές στη Γεωλογία ή απόφοιτο Α.Ε.Ι. που θα ορίζεται και θα αντικαθίσταται με απόφαση του Προέδρου της Κοινότητας Βρίσας.
- Το εννεαμελές αυτό Συμβούλιο θα κινείται στα πλαίσια της σύμβασης αυτής από την οποία και δεσμεύεται. Θα αποφασίζει για κάθε τι με σχετική πλειοψηφία των παρόντων μελών του. Οι αποφάσεις του θα είναι δεσμευτικές για τα συμβαλλόμενα μέρη. Θα είναι αρμόδιο για να συλλέγει τα ευρήματα που βρίσκονται στα χέρια ιδιωτών, να παρακολουθεί τις οικοδομικές και χωματουργικές εργασίες στην περιοχή για τη σωτηρία και ανακάλυψη νέων ευρημάτων, για τη συλλογή πετρωμάτων και ορυκτών και τέλος για τη συγκέντρωση χρημάτων και εκπόνηση προγραμμάτων έρευνας, συνεδρίων, διολέξεων και επιμόρφωσης.
- θ) Η Συλλογή αυτή στοχεύει στη διευκόλυνση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και στην ανάδειξη της ακριτικής αυτής περιοχής της Ελλάδας.
- Η παρούσα σύμβαση συνταχθείσα και αναγνωσθείσα υπογράφεται όπως ακολουθεί.

Οι Συμβαλλόμενοι
Πρύτανης Πανεπιστημίου Αθηνών
Πρόεδρος Κοινότητας Βρίσας
Δημήτριος Ε. Σιγεώργης

ΒΑΤΕΡΑ ΛΕΣΒΟΥ: Στο φως σημαντικό νεκροταφείο ζώων με ηλικία 60 χιλιάδων έως 5 εκατομμυρίων ετών

Τα μυστικά του απολιθωμένου κάμπου

Απολιθωμένο οστό του γιγαντιού αλόγου των Βατερών. Η ηλικία του υπολογίζεται στα 1,6 εκατομμύρια χρόνια. Ανάλογο μεγέθους ίππος έχει βρεθεί μόνο στη Γεωργία

Ο φυσικός Κώστας Τζεβέλης και ο καθηγητής του Παν. Αθηνών Μιχάλης Δερμιτζάκης παρουσίασαν τη «Συλλογή Φυσικής Ιστορίας» των Βατερών

Τα επίσημα εγκαίνια της συλλογής απολιθωμένων ζώων Βρίσας δύπως παρουσιάστηκαν από τον Αθηναϊκό Τύπο («Ελευθεροτυπία» 16/12/97. Γράφει ο δημοσιογράφος Στρατής Μπαλάσκας)

Τα τα ομηρεύα διδούμενα άλογα. Ανάλογα μεγέθους άλογο ήταν βρέθη, λέγεται, μέρον στη Γεωργία της δύπης ΕΣΣΔ. Η μάσα του ήταν σχετικά στα 1,6 εκατομμύρια χρόνια. Το σύριγμα του είθηκε, λέγεται, πάτερνοντας την ιαματική πατένη της πανούδας οπού βρέθη.

Με μάσα από τα 100 γραδες γύρω από δεκάδες την γραμμήτια ήταν αλλιώς. Ελάφια, αγοριστικά και αντιλόπες.

Προσήγει στο πανεπιστήμιο της Βοΐους παρουσιάστηκε η πρώτη παλαιοζωική της εγγραμμάτων. Αποτελεί της σημαντικότερης των Πανεπιστημίων Αθηνών και της Κοινωνίας Βρίσας, με τέτοιες φυσικές της πηγές απόλυτη πλούτο, που πάρα πολλά πάντα και σημείωσαν, που την προσέχουν.

τόν, το τρίμιλιον πόνος και τη γένετοντας βάθυτημα. «Έπει το εργάσματα πάλαιστραι, λέγεται ο Λευτέλαιος στοχεύει να έχουμε πρωτοπόρους στις σωστικές ανασαρφές και να έρουμε εξουσιοδοτημένη για την εξόρμηση του χώρου των παλαιών ηρώων δίπλα στην Σύλλογη Φυσικής Ιστορίας».

Πόλος έρευνας

Στέγει της αιώνιας της προτοτυπία της σε κεντρικό περιβάλλονταν την αιώνια εποχή των μαθητών της Αρχοντικής μόνο. Ματορίσια ήταν οι σ. Κώστας Τζεβέλης να δημιουργήσει ένα κέντρο που διατηρείται πολύ έτσι όπως το παρελθόν με ειδικούς εκπαιδευτές μόνον από όλο τον κόσμο. Ήδη από την δημοποίηση της σχέσης των θρησκευτικών ιδεών με την αρχαϊκή παραδοσιακή παραγωγή της Ορεινής και της Βιέννης, όπου

τα Μονοειδή Φυσικής Ιστορίας των Πανεπιστημίων και της Ανοικτού Λαζαρίου, ξεπλύνεται για το ανελλιπτό θεατρικό, ο πολύδρομος της Κονιοργίας Βρίσας, ο Δημήτρης Συλιούρης αναφέρεται στην πούληρη. Έχει ονειρεύει για τον πόλο των με αφορμή αυτή τη οπύληρη: «Φτάνει στα καλύτερα της οπύληρης». Φτάνει στα καλύτερα της οπύληρης, με συνεργασίαν με πρωτεργάτες της γενιάς της εργαζόμενης της γενιάς, από την πρωτεργάτη της γενιάς της εργαζόμενης της γενιάς.

Τέλος η γενιά της εργαζόμενης των Βατερών προσθέτει τόλια στην αθηναϊκή πλάτην από την πλεύση της παρασημοφόρης παρουσίας των αιώνων. Στην Αθήνα, στη βαθύτερη της αποτελεσματικότητα. Και στην ανάνεωση, τοπική, την προσφέρεται η παραπομπή των αιώνων. Θερινούν δύοντας.

φορία που επικρατεί, στη σημερινή εποχή, για τα θέματα αυτά.

Σήμερα προστέθηκαν και τα ευρήματα απολιθωμένων ζώων, μοναδικά στο χώρο της Μεσογείου. Στις 14/12/97, στην «αγροτολέσχη» της Βρίσας, ο καθηγητής Παλαιοντολογίας του Παν/μίου Αθηνών κ. Μιχάλης Δερμιτζάκης, η συνεργάτις του Χαρά Ντρίνια και ο Βρισαγώτης φυσικός Κώστας Ταξεδίης, παρουσίασαν τη «Συλλογή Φυσικής Ιστορίας» των Βατερών, με ευρήματα απολιθωμένων ζώων

της γενιάς της εργαζόμενης των Βατερών προσθέτει τόλια στην αθηναϊκή πλάτην από την πλεύση της παρασημοφόρης παρουσίας των αιώνων. Στην Αθήνα, στη βαθύτερη της αποτελεσματικότητα. Και στην ανάνεωση, τοπική, την προσφέρεται η παραπομπή των αιώνων. Θερινούν δύοντας.

«Τα εργαζόμενα γίνονται από την Αρχαιοτέλεια, που αναδιέλαται για της Μαργαρίτας. Πιστεύουμε στη σημασία της αρχαιοτήτας, επανεμπνεύμαση απόλυτης της θα αποδείξει την περιεργασία αξιού τους».

κόσμου. Στόχοι αυτής της συλλογής, η πρότυπη λειτουργία της ως κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των μαθητών της Λέσβου. Ακόμη η δημιουργία ενός Κέντρου που θα αποτελέσει πόλο έλξης νέων μελετητών και ειδικών επιστημόνων από όλο τον κόσμο, είπαν οι παρουσιαστές.

Τα μοναδικά ευρήματα και ένα τεράστιο απολιθωμένο άλογο ηλικίας 16, εκατομμυρίων ετών, με το όνομα που δόθηκε προς τιμήν της παραλίας των Βατερών, όπου βρέθηκε, «Έκβους Γίγας Βατερένοις», αποτελούν ενγγύηση για τις καλύτερες προοπτικές, Η συστηματική επιστημονική ανάλυσή τους, όπως είπε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Κ. Δερμιτζάκης, θα αποδείξει και την παγκόσμια αξία τους.

Εμείς συγχαίρουμε τους συντελεστές αυτής της επιτυχίας, ορόσημο για τον πολιτισμό του τόπου μας και ευχόμεθα η πολιτεία να σταθεί αρωγός αυτής της μεγάλης προσπάθειας.

K.A.K.

Την τρίτη χιλιετία ο δρόμος Βατερά-Πλωμάρι!

Μετά την ανακίνηση του θέματος της διάνοιξης του δρόμου Πλωμαρίου-Βατερών πρώτα από τους Παλαιοχωριανούς της Αθήνας και στη συνέχεια από τους επαγγελματίες των Βατερών, η Συντακτική Επιτροπή του περιδικού μας αισθάνεται ιδιαίτερη ικανοποίηση, διότι πριν από ένα χρόνο με άρθρο του συνεργάτη μας κ. Βασίλη Ψαριανού που δημοσιεύτηκε στα ΑΙΟΛΙΚΑ ΝΕΑ (16/12/96) και αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό μας (23 τεύχος) με τίτλο «Να βαδίσουμε έξω από τα μονοπάτια της Τουρκοκρατίας» ρίξαμε την πρώτη πετριά στο βάλτο, όπου είχε περιπέσει, εδώ και χρόνια, το θέμα.

Στο άρθρο εκείνο τονιζόταν η μεγάλη σημασία της διάνοιξης του δρόμου Πλωμαρίου-Βατερών: «η σύνδεση αυτή, εάν μάλιστα επεκταθεί και μέχρι τη Νυφίδα και τη Σκάλα Πολυχνίτου, μέσω παραλιακής οδού Βατερών - Αγίου Φωκά - Σκάλας Πολυχνίτου, αλλά και προς την Αγιάσο, μέσω Σταυρού και των χωριών της επαρχίας Πλωμαρίου, θα αναζωογονήσει οικονομικά ολόκληρο το νότιο τμήμα του νησιού. Η παραλιακή οδός που θα διατρέχει τα νότια παράλια του νησιού και θα συνδέει απευθείας τους δύο θαυμάσιους κόλπους, της Καλλονής και της Γέρας, θα αποτελέσει τον άξονα όχι μόνο για τη διακίνηση των τουριστών, αλλά και των προϊόντων» (της ευρύτερης περιοχής).

Μετά από εφτά μήνες, τον Ιούλιο του 1997, οι Παλαιοχωριανοί της Αθήνας επαναφέρουν το θέμα του δρόμου Πλωμαρίου-Βατερών με μια τεκμηριωμένη καταγγελία τους που δημοσιεύτηκε στον ημερήσιο Τύπο, στην οποία θέτουν ξεκάθαρα ερωτήματα: «Γιατί ένας τόσο μικρής απόστασης δρόμος, αλλά με τόσες ποικίλες και ευεργετικές επιπτώσεις για ολόκληρο το νότιο τμήμα του νησιού, υπερτοπικός και έντονα αναπτυξιακός, εκτοπίζεται από άλλους τοπικής και ήσσονος σημασίας δρόμους, που εξυπηρετούν λιγότερες και δευτερεύουσες ανάγκες»;

Ακολουθεί τον ίδιο μήνα ανοιχτή επιστολή του Σωματείου επαγγελματικής και τουριστικής δραστηριότητας Βατερών στην οποία καταγγέλλεται η «κοροϊδία» της διάνοιξης του δρόμου, «που παραμένει προεκλογική υπόσχεση για μισό περίπου αιώνα».

Μετά απ' αυτές τις καταγγελίες, η Νομαρχία σπεύδει να διαχωρίσει τη θέση της, για το διάστημα πριν από το 1995 και να πληροφορήσει τους διαμαρτυρόμενους για τις μελέτες που γίνονται και τις προοπτικές που υπάρχουν για το... στοιχειωμένο έργο!

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις προοπτικές αυτές οι εργασίες στο τμήμα του δρόμου Παλαιοχώρι-Βατερά θ' αρχίσουν «μετά το 2.000 στα πλαίσια νέου συγχρηματοδοτούμενου προγράμματος».

Κανείς, βέβαια, δεν κατηγορεί τη σημερινή Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση για όσα δεν έγιναν πριν από το 1995 (γι' αυτά ευθύνονται άλλοι), αλλά δεν μπορεί να μην ελεγχθεί για το νέο σχεδιασμό του έργου (Πλωμάρι-Παλαιοχώρι-Βατερά;), τις προτεραιότητες που έχει θέσει, την ταχύτητα εφαρμογής των προγραμμάτων, την διεκδίκηση και εξεύρεση των αναγκαίων πιστώσεων. Μετά απ' αυτά στις 28-8-97 με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Περιοχής Πλωμαρίου (και όχι της περιοχής Πολυχνίτου-Βρίσας) συγκαλείται στο Πλωμάρι σύσκεψη όλων των ενδιαφερομένων φορέων αλλά και των πολιτών με θέμα «Δρόμος Πλωμάρι-Μελίντα-Βατερά, σημερινή πραγματικότητα-ενέργειες που πρέπει άμεσα να ακολουθήσουν». Στη σύσκεψη κλήθηκαν ο περιφερειάρχης, ο Νομάρχης, τα συμβούλια περιοχής Γέρας, Αγιάσου και Πολυχνίτου, Νομαρχιακοί και Δημοτικοί Σύμβουλοι καθώς και μέσα ενημέρωσης.

Δε γνωρίζουμε τις απόψεις που κατατέθηκαν στη σύσκεψη ούτε τις αποφάσεις στις οποίες κατέληξε. Η πρωτοβουλία πάντως ήταν στη σωστή κατεύθυνση, διότι το θέμα αφορά άμεσα ολόκληρο το νότιο τμήμα του νησιού και γι' αυτό η κινητοποίηση για την πραγματοποίηση του έργου πρέπει να είναι συλλογική και να υποστηριχθεί μαζικά απ' όλους τους φορείς και τους κατοίκους όλων των χωριών της περιοχής και όχι μόνο από τους ασχολούμενους με τις τουριστικές επιχειρήσεις. Κι αυτό διότι, εάν συνεχιστεί η εγκατάλειψη και η απομόνωση του νότιου τμήματος του νησιού μας, θα ολοκληρωθεί ο οικονομικός μαρασμός και η ερήμωση των χωριών μας και τότε οι κοινωνικές και εθνικές συνέπειες θα είναι οδυνηρές για όλους μας.

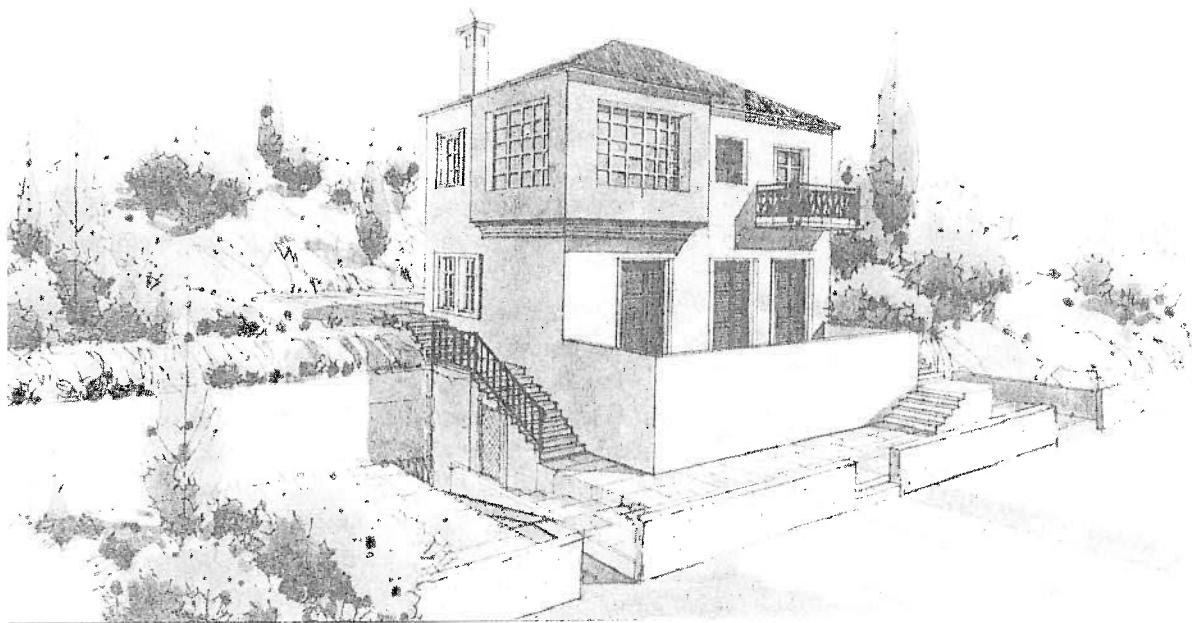
Τα ομογενειακά χωριά στη Λέσβο

Η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση επέλεξε δύο περιοχές στο νησί, το Σίγρι και τα Μυστεγνά, όπου θα χτιστούν τα δύο πρώτα ομογενειακά χωριά. Για το Σίγρι μάλιστα έχει ολοκληρωθεί η μελέτη για τον οικισμό, ο οποίος σύμφωνα με το σχέδιο που έχει γίνει θα περιλαμβάνει τρεις τύπους σπιτιών: μικρά (60-75 τ.μ.), μεσαία (90-105 τ.μ.) και μεγάλα (120-140 τ.μ.), των οποίων το κό-

τούς τους σχεδιασμούς απουσιάζει γι' άλλη μια φορά η περιοχή μας, παρ' όλο που διαθέτει και τις κατάλληλες περιοχές (π.χ. Σχωρεμένα) και γενικότερα τα φυσικά πλεονεκτήματα για την ίδρυση ενός ομογενειακού χωριού.

Ας προσπαθήσουμε τουλάχιστον στο εξής - ειδικότερα οι κοινοτικοί μας άρχοντες και οι νομαρχιακοί μας Σύμβουλοι - να μην ξαναχάσουμε μια παρόμοια ευκαιρία.

Βασίλης Ψαριανός

Μακέτα σπιτιού του ομογενειακού χωριού

στος θ' ανέλθει στις 220-250.000 δραχμές ανά τετραγωνικό.

Για την ανέγερση του οικισμού έχει παραχωρηθεί έκταση του δημοσίου.

Η ιδέα δημιουργίας ομογενειακών χωριών, που συζητείται εδώ και χρόνια, φαίνεται ότι επιτέλους θα γίνει πραγματικότητα. Και το γεγονός αυτό θα έχει τεράστια οικονομική και γενικότερα εθνική σημασία, αφού έτσι θα εξασφαλιστεί σημαντική εισροή συναλλάγματος, αλλά και η στενότερη σύνδεση του Ελληνισμού της διασποράς με την προγονική γη.

Εξάλλου, η μόνιμη φιλοξενία στο νησί ενός σημαντικού αριθμού ομογενών μας θ' αυξήσει τις θέσεις απασχόλησης και θα συγκρατήσει τη νεολαία στα χωριά μας.

Το λυπηρό για το χωριό μας, είναι ότι απ' αυ-

Τα πλούτη του χωριού

Παλιότερα μας έλεγαν πως όποιος «έβγαζε πολλούς «παράδες», ήταν ευτυχισμένος.

Όταν ήμαστε παιδιά πιστεύαμε πως όποιος πήγαινε στην πόλη θα ζούσε σαν άνθρωπος.

Δεν ξέρω πόσο αυτά ήταν τότε αλήθεια: σήμερα, όμως, όλο και λιγότεροι άνθρωποι με «παράδες» και άνθρωποι που ζουν στις μεγαλουπόλεις είναι ευτυχισμένοι.

Όσο πιο πολλά αποκτά ο άνθρωπος, τόσο περισσότερο κατακτιέται απ' αυτά. Αγωνίζεται ασταμάτητα να τ' αυγατίσει περισσότερο κι αγωνιά και κλειδαμπαρώνεται για να τα φυλάξει και να φυλαχτεί από εχθρούς και φίλους και χωρίς να το παίρνει είδηση, φυλακίζεται, ο ίδιος. Άφησε ο άνθρωπος την άπλα και την ομορφιά

Η μουσική κομπανία του χωριού μας. Ν. Νικολαΐδης (βιολί), Ν. Βογιατζής (κλαρίνο), Μ. Μοναχέλης (σαντούρι), Π. Χιωτέλης (κορνέτα).

της φύσης, κι ήρθε να κλειστεί σε λίγα τετραγωνικά μέτρα τόπο, όπου «τρυπωμένος», προσπαθεί ολημερίς ν' ανταμώσει μέσα από καλώδια και συσκευές με τους συναθρώπους του. Πόσος χρόνος και χρήμα χαμένα μπροστά σ' ένα ακουστικό τηλεφώνου, μέσα σ' ένα αυτοκίνητο καταμεστί στο δρόμο, στην ατέλειωτη ουρά ενός ταμείου!

Πόσος χρόνος και χρήμα για να βγεις ένα Σαββατοκύριακο από την πόλη να γεμίσεις τα πνευμόνια σου οξυγόνο σ' ένα βουνό ή μια παραλία! Στην πόλη ο ήλιος ανατέλλει και δύει χωρίς οι άνθρωποι να έχουν δει μια φορά τον ουρανό ν' ανθίζει σαν απέραντος τριανταφυλλιώνας.

Το φεγγάρι ανατέλλει και δύει χωρίς μια φορά οι άνθρωποι ν' αφήσουν τη σκέψη τους να περπατήσει στ' αστροφώτιστα μονοπάτια τ' ουρανού.

Όσο ο άνθρωπος ξεμακραίνει από τη φύση, ξεμακραίνει και από τον συνάνθρωπό του, ψευτίζουν τα αισθήματά του και απομένει χωρίς πραγματικούς φίλους.

Στην πόλη οι άνθρωποι δεν κάθισαν ούτε μια φορά στο σκαλοπάτι του σπιτιού τους να κουβεντιάσουν τους καῦμούς και τα βάσανά τους, ν' ακουμπήσουν ο ένας στον ώμο του άλλου, ν' αφήσουν το γέλιο ή το δάκρυ να κυλήσει στο μάγουλό τους.

Σήμερα πια οι φιλόσοφοί μας ορίζουν διαφορετικά την έννοια του πλούτου: «πλούσιος», λένε, «είναι αυτός που έχει ελεύθερο χρόνο και τον διαθέτει όπως θέλει» αυτός που έχει ελεύ-

θερο χώρο για να κινείται όπως θέλει· αυτός που χαίρεται την ηρεμία και την ομορφιά της φύσης· αυτός που ζει χωρίς να φοβάται το συνάνθρωπό του».

Και μεις, τα εκατομμύρια οι άνθρωποι, που πιστέψαμε πως θα βρίσκαμε εδώ στην πόλη την ευτυχία, που αφήσαμε τους κάμπους και τα βουνά μας, τα ποτάμια και τις παραλίες μας, που υποφέραμε τόσα χρόνια στη βουή και τον κουρνιαχτό της πόλης;

Εμείς όλοι, οι στρατιές των σακάτηδων, που μείναμε χωρίς αισθήσεις, χωρίς χέρια και πόδια, γιατί ξεμάθαμε να φυτεύουμε και να ζυμώνουμε, να παίζουμε και να κυνηγάμε; Εμείς που μείναμε χωρίς φίλους;

Πρέπει, όσο είναι ακόμα καιρός, να ξαναγυρίσουμε πίσω στο χωριό μας! Να προφτάσουμε τον ήλιο προτού βασιλέψει πίσω από τα βουνά· να προφτάσουμε τον τελευταίο φίλο στον καφενέ του χωριού· να ξεχωριάσουμε το περιβόλι του παππού μας και να τον φυτέψουμε με νόστιμες ντομάτες και τροφαντά· να ξαναψουμε τη φωτιά στο παραγώνι και να ζεστάνουμε το γάλα από την κατσίκα μας· να κατεβούμε στο γιαλό να χαζέψουμε τους γλάρους που βουτούν και τα καϊκια π' αρμενίζουν στ' ανοιχτά.

Κι όταν πια θα έρθει η ώρα σου, θ' ανέβεις στο ερημικό ξεκλήσι και κει κάτω από τον αρχαίο πρίν θα τα κουβεντιάσεις ήρεμα με το Θεό, όπως θα τα κουβέντιαζες με το γέροντα παππού σου.

Βασίλης Ψαριανός

Σκέψεις και απορίες παιδιών

Λένε, πως η παιδική χαρά είναι τόπος συνάντησης και παιχνιδιού των παιδιών. Όμως η παιδική χαρά του χωριού μας είναι τόπος σκουπιδιών. Μέσα κι έξω. Σακούλες, τενεκεδάκια, χαρτιά και άλλα διάφορα παντού. Κι ένα καλάθι πουθενά. Μπαίνουμε μέσα και μας κόβεται η χαρά και η διάθεση για παιχνίδι.

Τόσο δύσκολο είναι να βάλετε, ΜΕΓΑΛΟΙ, ένα καλάθι, να καθαρίζετε μια φορά την εβδομάδα. Τουλάχιστον τους καλοκαιρινούς μήνες που μαζευόμαστε πολλά παιδιά μα και πολλοί ξένοι;

Για σκεφτείτε το!

Κάπου στο χωριό υπάρχει μια πινακίδα που γράφει: «Η καθαριότητα είναι μισή αρχοντιά!»

Βασίλης & Αλίκη Τσούτσικα

Στο πανηγύρι του Αι-Γιώργη, 1944

*Α΄ σειρά: Γραμ. Γεωργέλη, Ασπ. Καρέτα, Μαρ. Καριώτη,
Αρτεμίς Μανώλα, Μαρία Κρουσταλλιού, Τάκης Ταξείδης,
δύο άγνωστα παιδιά.*

*Β΄ σειρά: Μαρία Κώστη, Ειρ. Πανσεληνά, Βασ. Κρουσταλλιού,
Ευστρ. Στρούμπα, Μηλιά Μαργαρίτη, Πελαγία Πλάγκα, Ευαγγ.
Καραΐσκου, Πέρσα Πελέκου, Ευστρ. Μανώλα, Μαρία Βίρα,
Βασ. Κουγκούλιου
(αρχείο: Μαρία Ταξείδη - Νικολάου)*

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

(Παρελθόν, παρόν και μέλλον)

A. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΣΤΑ ΠΑΛΙΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Βασικά χαρακτηριστικά της οικονομίας

Η οικονομία του χωριού μας από την περίοδο της τουρκοκρατίας ως τα σήμερα παρέμεινε κατά βάση γεωργοκτηνοτροφική. Σ' όλη αυτή την περίοδο το αγροτικό μικρονοικοκυριό αποτελούσε τη βασική μορφή οργάνωσης της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής. Ακόμα και στις περιπτώσεις που ο αρχηγός της οικογένειας έχει ως κύρια απασχόληση κάποιο επάγγελμα ή αξιώμα (γιατρός, δάσκαλος, παπάς, προστος) το νοικοκυριό παραμένει αγροτοκτηνοτροφικό.

Η πλειονότητα αυτών των νοικοκυριών διέθετε: ένα εργατικό δυναμικό, που συγκροτούσαν τα μέλη της οικογένειας, γυναίκες και άνδρες, ενήλικοι και ανήλικοι ακόμα (σε ελάχιστες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται μισθωτοί εργάτες, παραγοί, ταϊφάδες), ένα αριθμό ζώων (υποζύγια¹ αιγοπρόβατα, βόδια) και ένα σύνολο από εργαλεία και σκεύη που ήταν χρήσιμα στην παραγωγική διαδικασία.

Κάθε οικογενειακή παραγωγική μικρομονάδα είχε στην κυριότητά της ένα σχετικά μικρό γεωργικό κλήρο που σπάνια υπερέβαινε τα πενήντα στρέμματα.

Χαρακτηριστικό της έγγειας ιδιοκτησίας (κτηματική περιουσία) ήταν η πολυκατάτμηση² και η διασπορά των αγροτεμαχίων στην ευρύτερη περιφέρεια του χωριού, με αποτέλεσμα κάθε αγροτικό νοικοκυριό να διαθέτει πολλά μικρά χωράφια (η έκτασή τους συνήθως κυμαίνονταν από ένα έως τρία στρέμματα), τα οποία διέφεραν ως προς τη θέση (πεδινά, ορεινά, ημιορεινά), τη γονιμότητα τους εδάφους και την καταλληλότητά τους σε σχέση με τα είδη των καλλιεργειών (σπαρτά, λιοκτήματα, αμπέλια, περιβόλια, βοσκοτόπια ή σωθύρια).

Η οικογενειακή μορφή παραγωγής με το μικρό γεωργικό κλήρο που κατείχε δεν εξασφάλιζε πάντοτε τα απαραίτητα για τη συντήρηση της οικογένειας, γι' αυτό τα ενήλικα μέλη κατάφευγαν συνήθως σε παράλληλες ασχολίες όπως προσφορά μισθωτής εργασίας ή επαγγελματική απασχόληση.

Η οικονομία του χωριού μας μέχρι σχεδόν τη δεκαετία του '50 διατήρησε τα χαρακτηριστικά της κλειστής οικονομίας, αφού η εξάρτηση της από την εξωτερική αγορά ήταν πολύ μικρή. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά στοιχεία της οικονομίας του χωριού μας έπαιξαν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο για την κάλυψη των βιοτικών αναγκών και την επιβίωση του πληθυσμού του κάτω από εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες, που προκαλούσαν πολιτικές ή φυσικές δυνάμεις (δουλείες, πόλεμοι, κατοχές, πειρατικές επιδρομές, σεισμοί, λιμοί, λοιμοί, παγετοί και άλλες θεομηνίες), αλλά και για τη διαμόρφωση της κοινωνικής κατάστασης καθώς και του χαρακτήρα των κατοίκων του και γενικότερα της πολιτισμικής φυσιογνωμίας του χωριού. Η εργατικότητα, η νοικοκυροσύνη, η «αξιάδα» και η λιτότητα της ζωής, είναι αρετές που χαρακτηρίζουν το σύνολο των κατοίκων του χωριού. Οι συντρουφίες (συντροφίες), οι δανκαριές (δανεικαριές), τα σεριάσματα (χεριάσματα) το παρακάνι, ο γιοργώνας, το μετάπιασμα είναι έθιμα του χωριού που φανερώνουν την αλληλεγγύη και τη συνεργασία των κατοίκων, καθώς και την κοινωνική ενότητα του χωριού.

Η διατήρηση πολλών αρχαίων ηθών και εθίμων και γενικότερα η πολιτισμική συνέχεια από την αρχαία και περισσότερο τη βυζαντινή εποχή δείχνει ότι διατηρήθηκε στα ίδια χώματα σημαντικό μέρος του «γηγενούς» πληθυσμού του χωριού μας παρά το μεταναστευτικό ρεύμα που εκδηλώνεται από τον 19ο αιώνα και συνεχίζεται σ' ολόκληρο τον αιώνα μας για να πάρει τη μορφή της αθρόας εξόδου στη δεκαετία του '50 και του '60. (Προς την Αμερική, Αίγυπτο, Μ. Ασία, Αυστραλία, Ν. Αφρική, Καναδά και Αθήνα). Η συγκράτηση εξάλλου μεγάλου μέρους του ντόπιου πληθυσμού συντέλεσε και στην αφομίωση πολλών επήλυδων (ξενόφερτων) που ήρθαν από άλλες περιοχές του νησιού ή και μακρινότερες ακόμα, όπως δείχνουν πολλά επώνυμα συγχωριανών μας.

Οι σοδειές του σπιτιού: η οικογένεια με τη σκληρή εργασία όλων των μελών της εξασφάλιζε τις σοδειές του σπιτιού. Από τα σπαρτά παρήγε σιτάρι, κριθάρι, κουκιά, ρεβύθια, φάκο και σε μικρότερες ποσότητες μυρουδιά (γλυκάνισο), σάμι, μπαμπάκι, λινάρι. Επίσης ζωοτροφές όπως ρόβι, βίκο ή βρώμη, άχυρο και σκύβαλα κατάλληλα για πτηνοτροφές.

Από τις αρχές του αιώνα μας καλλιεργήθηκε και ο καπνός του οποίου η παραγωγή φτάνει με τα στοιχεία του 1930 τις 40.000 οκάδες ετησίως.

Από τα λιοκτήματα παράγει λάδι (600.000 οκάδες ανά διετία) με το οποίο καλύπτει τις ανάγκες για το φαγητό, το φωτισμό (λυχνάρια, καντήλια, λαδοφάναρα), τη συντήρηση του τυριού (τυρόλαδο) και την παρασκευή σαπουνιού. Επίσης φαγώσιμες ελιές: ρουπάδες (θρούμπες), τατσές (τσακιστές) ή αβλαστάδες, αλατισμένες και νερουσιλές.

Από το περιβόλι (τσηπάρι: κηπάριον) διάφορα μπαχτσιαβανκά (κηπευτικά), φρούτα και ξερούς καρπούς ή λιόκαυτα (απίδια, κυδώνια, ρόδια, ζαρταλούδια, πιρνέλες, μούσκλες, ροδάκινα, σύκα και μύγδαλα).

Στα περιβόλια που βρίσκονταν στην παραποτάμια έκταση και ποτίζονταν με αρδευτικό αυλάκι, όπου παροχετεύονταν το νερό του Γλυκού Ποταμού (δέσεις), καλλιεργούνταν και ποτιστικά μποστάνια, νταρί (καλαμπόκι), φασόλια, πατάτες κ.ά.

Από τα αιγοπρόβατα που συντηρούσε κάθε οικογένεια καθώς και τον ορνιθώνα, που απαραιτήτως διέθετε κάθε σπίτι, οι περισσότεροι κάτοικοι του χωριού μας εξασφάλιζαν διάφρα γαλακτοκομικά προϊόντα: γάλα, ξυνόγαλο (γιαούρτι), τυρί (κασκαβάλι στο λάδι ή τιλιμοτύρι), κρεατικά: νωπό κρέας, καβουρμά³, λουκάνικα, παστό χοιρινό, γλίνα (λίπος), άφθονα αυγά, μαλλί και δέρματα.

Από το αμπέλι εκτός από τα επιτραπέζια σταφύλια έκαμαν τη σοδειά τους σε κρασί (μπρούσκο από κντούρα), σε ξύδι, σταφίδες και βράσμα (πετιμέζι).

Πολλοί επίσης που ασχολούνταν με τη μελισσοκομία, η οποία ευδοκιμούσε όπως και η αμπελουργία στα παιλότερα χρόνια, έβαζαν τη σοδειά τους σε μέλι (γιρλίσιο: τουρκ. yerli: ντόπιο). Από τα δάση της περιοχής που κάλυπταν πολύ μεγαλύτερη έκταση από τη σημερινή (Πλατιάρες, Λάγκωνας, Σχωρεμένα, Σκάφες, Πέτρες, Δαξάρια, Σπάσματα, Γαρδούμια, Πευκιανή, Χούλιαρη, Ορνοί, Καναΐτης) που αποτελούνταν κυρίως από πεύκα και βελανιδιές⁴ προμηθεύονταν τον κερεστέ (ξυλεία) για την κατασκευή της στέγης, των πατωμάτων και πορτοπαραθύρων των σπιτιών καθώς και καυσόξυλα, κάρβουνα, δαδί, ξερόκλαδα, κουκτζέλες (κουκουνάρες) για τη θέρμανση του σπιτιού και την καύση του φούρνου.

Σημαντικό επίσης εξαγωγικό προϊόν ήταν τα βαλανίδια που χρησίμευαν για τη βαφή των δερ-

μάτων. (δεψική τανίνη)

Η τροφοσυλλογή, το κυνήγι και η αλιεία: Εκτός από τα γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα οι ανάγκες διατροφής της οικογένειας καλύπτονταν συμπληρωματικά:

1) με τη συλλογή κατευθείαν από τη φύση φαγώσιμων ειδών, όπως χορταρικά και βλαστάρια, ραδίκια, λαψάνες, κοτσανάδες (κοκκινάδες, παπαρούνες) λάπατα, ζώχοι, καυκαλίθρες, σβυρνιές (βρυσώνιες), λαψανογύλια, σπαράγγια, διάφορα είδη μανιταριών: πευτσίτες (πευκίτες), μοσκάρια (amanites muscaria), σαλιγκάρια, αρωματικά και φαρμακευτικά βότανα: φασκομηλιά, χαμομήλι, μέντα, ρίγανη.

2) με το κυνήγι αγρίων ζώων και πτηνών που αφθονούσαν μέχρι τον τελευταίο πόλεμο: ντόπια: λαγοί (και παλιότερα ελάφια), πέρδικες, τρυγόνια, κόσσυφες, και ξενικά ή περαστικά: ορτύκια, αρτικομάνες, σκόχλωροι, μπεκάτσες, πάπιες, χήνες κ.ά.⁵

3) με την παράκτια αλιεία: πεταλίδες (πυτιλίδες), αχνοί, κουλφάδες (κολυμπάδες;) χταπόδια, διάφορα είδη ψαριών.⁶

Η βιοτεχνία: Εκτός από τη διατροφή, οι ανάγκες για την ένδυση και υπόδηση, την κατασκευή εργαλείων και σκευών, την ανέγερση των σπιτιών, την ιατροφαρμακευτική βοήθεια, την ψυχαγωγία, την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών καλύπτονταν σε μεγάλο βαθμό από τη βιοτεχνική δραστηριότητα της οικογένειας (οικοτεχνία), τους επαγγελματίες και τους μαστόρους του χωριού.

Η οικοτεχνία: Κάθε οικογένεια μαζί με τα απαραίτητα σύνεργα κληρονομούσε από τους γεροντότερους και μια σειρά από εμπειρικές τέχνες (γνώσεις και δεξιοτεχνίες), όπως ήταν η επεξεργασία του μαλλιού, του μπαμπακιού και του λιναριού (παλιότερα), η κλωστική και η βαφή των νημάτων, η πλεκτική, υφαντική (κρεβατή: αργαλείδος), ραπτική και η κεντητική.

Επίσης η τυροκομία, η παρασκευή φαγώσιμων ελιών, τουρσιών, πετιμέζιού (βράσμα από σύκα ή σταφύλια), η σαπωνοποιία, η οινοποίια και η παρασκευή ρακιού⁷, η παρασκευή και το άλεσμα καφέ (από καβουρνισμένο ρεβύθι και κριθάρι που ανακατεύονταν με κόκκους γνήσιου καφέ), η παρασκευή αλιπάστων, αλαντικών, η παρασκευή αρτοσκευασμάτων (ψωμί, αυτόσμος, κλίτσια, παξιμάδια), τραχανού και ζυμαρικών (κοφτό μακαρόνι) η σηροτροφία (εκτροφή μεταξοσκωλήκων (αγόρια ή κουκούλια), η παρασκευή ξηρών καρπών (σύκα, σταφίδες, λιόκαυτα),

πελτέδων (ντομάτας), γλυκών (ρετζέλια, γλυκά κουταλιού ή ταψιού), ηδύποτων και αναψυκτικών (σουμάδα, βυσινάδα, θάσιο, λικέρ), η παρασκευή καπνού για το τσιμπούκι ή στριφτό τσιγάρο, η επεξεργασία δερμάτων και η κατασκευή πρόχειρων υποδημάτων (τσιρβούλια) και καπών.

Ta επαγγέλματα: Όπως δείχνουν πολλά επώνυμα συγχωριανών μας που φανερώνουν την επαγγελματική ασχολία κάποιου πρόγονου τους, το χωρίο μας σε παλιότερες εποχές διέθετε ένα ευρύτατο φάσμα επαγγελμάτων, όπως σαγματοποιούς (σαμαράδες), φανοποιούς (φαναρτζήδες, φαναράδες), κατασκευαστές κασσελών (κασελήδες), σκούφων (καλπακτσήδες), σαλβαριών (σαλβαράδες), καντυλιών (καντύληδες;), γουδιών (γδούντοι;), κορδών (κορδώνηδες), τυμπάνων (ή τυμπανιστών) (ντουμπαντζήδες), σχοινιών (μουτάφηδες), ζωναριών (ζωναράδες;), υποδημάτων (τσαγγαρήδες, ποδηματήδες), παρασκευαστές χαλβά (χαλβαντζήδες), κάρβουνων (καρνάδες, καρβούνηδες, καρβουνιάρηδες), ψωμιού (ψωμάδες), καθώς επίσης και πελεκητάδες της πέτρας (γωνιές, σοβιλίκια) (πελέκοι - μπελέκοι;), αγωγιάτες (κυριατζήδες), φραγκοράφτες (Φράγκοι), γανωματήδες (καλαϊτζήδες, γανώσηδες;), λασπιάδες (τσαμουράδες), χειριστές της πέτρας των ελαιομύλων (πετράδες), βαφείς (μπογιατζήδες). Ακόμη διέθετε ασβεστάδες, κεραμοποιούς και αγγειπλάστες (μπαρντακτσήδες), σιδεράδες και πεταλωτήδες (αλμπάνηδες, ατσίγγανους), χασάπηδες, κουρείς, τσαμπάσηδες, ψαφάδες (κυρίως ιχθυεμπόρους), καρεκλάδες, καλαθοπλέκτες, ντουλγκέρηδες, γιατρούς και φαρμακοποιούς (εμπειρικούς ή σπουδαγμένους)⁸, μαμές και μοδίστρες, μουσικούς, παπάδες, ψαλτάδες (αναγκωστήδες, αναγνώστου: βοηθοί του παπά ή του ψάλτη που διάβαζαν τα ιερά βιβλία) και δάσκαλους⁹.

Εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο: Οι εισαγωγές λόγω της σχετικής αυτάρκειας που εξασφάλιζε το γεωργοκτηνοτροφικό νοικοκυριό ήταν περιορισμένες. Από το εξωτερικό εμπόριο προμηθεύονταν κυρίως ζάχαρη, καφέ, ρύζι, φωτιστικό πετρέλαιο, τσιγάρα, υλικά για τους επαγγελμάτες και τα εργαστήρια, όπως υφάσματα και νήματα, κατεργασμένα δέρματα, σίδερα, ξυλεία και μπογιές.

Τα εξαγόμενα είδη ήταν κυρίως το λάδι, τα σύκα, τα βαλανίδια, ακατέργαστα δέρματα, η μυρουδιά (γλυκάνισο) και από τις αρχές του αιώνα μας ο καπνός.

Το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο είχαν στα χέρια τους χωριανοί που διατηρούσαν στο χωριό παντοπωλεία (μπακάλικα) ή εμπορικά καταστήματα (υφάσματα, νήματα κ.λπ.).

Παρά τις κάποιες ενδείξεις (που έχουν κυρίως σχέση με κάποια επώνυμα συγχωριανών μας όπως Καραβοκύρης, Καπτανής, Μαρνέλης) για κάποια εμποροναυτική δραστηριότητα, θεωρείται απίθανη μια τέτοια εκδοχή, δεδομένου ότι η περιοχή του χωριού μας δεν διέθετε ασφαλές λιμάνι για την προσέγγιση, την φόρτωση και εκφόρτωση πλοίων.

Η μόνη εμποροναυτική δραστηριότητα ήταν το λαθρεμπόριο (κοντραμπάντο) που διεξαγόταν καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας και μέχρι τον τελευταίο πόλεμο.

Οι κοντραμπατζήδες, μεταξύ των οποίων και κάποιοι χωριανοί μας, διέθεταν μικρά και ευκίνητα σκάφη (καΐκια) με τα οποία προσέγγιζαν τα Μικρασιατικά παράλια και τα Δωδεκάνησα, απ' όπου μετέφεραν τα λαθραία προϊόντα που ήταν κυρίως τσιγαρόχαρτα, τσιγάρα, πυρίτιδα και καψύλια για τους δυναμίτες (τορπίλια). Στην περίοδο της γερμανικής κατοχής το λαθρεμπόριο διεξαγόταν από τα Βατερά με την Χαλκιδική (Αμουλιανή - Άγ. Όρος): εξαγόταν λάδι, παρά τις απαγορευτικές διατάξεις των κατοχικών δυνάμεων και εισαγόταν κυρίως σιτάρι ή αλεύρι, καλαμπόκι και όσπρια. Η πρώτη νόμιμη εμποροναυτική δραστηριότητα στο χωριό μας αναπτύσσεται αμέσως μετά την Κατοχή, με την ίδρυση εταιρείας, η οποία αγόρασε και το καΐκι «ΚΥΚΝΟΣ».

(Για την εμποροναυτική αυτή δραστηριότητα θα ασχοληθούμε σε μια άλλη ευκαιρία, αφού συγκεντρώσουμε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τους πρωτεργάτες, τα έγγραφα σύστασης και λειτουργίας της εταιρίας, την αγορά του πλοίου και τις δραστηριότητες της επιχείρησης. Για το λόγο αυτό παρακαλούμε όσους διαθέτουν σχετικά στοιχεία να μας τα αποστέλλουν ή να μας ενημερώσουν τηλεφωνικά).

H βιομηχανική παραγωγή: η βιομηχανική επανάσταση, στο χωριό μας συντελείται πολύ αργά. Στα τέλη του 19ου αιώνα (1892) ιδρύεται το πρώτο ατμοκίνητο ελαιοτριβείο και στις αρχές του αιώνα μας (1904) το δεύτερο και με ένα χρόνο λειτουργίας το τρίτο (1921-22), που υποκατέστησαν τους παλιούς ελαιόμυλους του χωριού (13 συνολικά), των οποίων η πέτρα γύριζε με τη δύναμη των ζώων (γαιδάρου ή μουλαριού). Στις μέρες μας, μετά τον εκσυγχρονισμό του μηχανικού εξοπλισμού του πρώτου εργοστασίου

(παλιάς μηχανής) με την εγκατάσταση ηλεκτρικού φυγοκεντρικού συστήματος, τα ελαιοτριβεία περιορίστηκαν σε ένα.

Σημαντική βιομηχανική δραστηριότητα αναπτύχθηκε και στον τομέα της κεραμοποιίας και της αγγειοπλαστικής, για ένα διάστημα. Τα παλιά καμίνια που λειτουργούσαν στο Χοχλατσάρι μετεξελίχθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '70 σε ηλεκτροκίνητα εργοστάσια. Το πρώτο στη θέση Αγριλιά των αδελφών Μαυρέλη με ημερήσια παραγωγή 30-35.000 τούβλα και το δεύτερο στη θέση Παλιόμυλος των αδελφών Γεωργακί με ημερήσια παραγωγή 50-60.000 τούβλα. Για ένα διάστημα από το 1936 έως το '60 λειτούργησε στη θέση του τρίτου ελαιοτριβείου το αγγειοπλαστείο του Παναγιώτη Γομόπουλου, που διαδέχτηκε το παλιότερο αγγειοπλαστείο του πατέρα του, που λειτουργούσε από τις αρχές του αιώνα μας στον ίδιο χώρο. Στο παραπάνω χρονικό διάστημα είχε σημαντική παραγωγή πιάτων τα οποία εξάγονταν στη Β. Ελλάδα.

1. **υποζύγια:** ζώα κατάλληλα για τη μεταφορά φορτίου (γομαράδικα) όπως γάιδαροι, μουλάρια, αλογα, τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνταν και για το όργυμα (ζευγάρι). Όσοι ασχολούνταν με συστηματικότερα με τη γεωργία διέθεταν ζεύγος βοδιών τα οποία χρησίμευαν για να οργώσουν ή για να σύρουν το βοϊδόκαρο (τετράροχη άμαξα).
2. Το φαινόμενο της πολυκατάτμησης που συναντάται σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και ιδιαιτέρα στις νησιωτικές, έχει σχέση με το πολιτικοκοινωνικό καθεστώς που ίσχυσε σ' αυτές τις περιοχές από την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και της τουρκοκρατίας και ειδικότερα με το κληρονομικό δίκαιο (εθνικό ή γραπτό) που τηρήθηκε και συνεχίζει να τηρείται ως τα σήμερα.
3. Για τις ανάγκες των εορτών, ειδικότερα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονίας, κάθε σπίτι έτρεφε το μνούχο (ευνούχο: ευνούσιμενο αρσενικό αρνί ή γουρουνί). Το περίσσευμα του κρέατος που δεν καταναλωνόταν νωπό, γινόταν καβουρμάς (καβουρινισμένο κρέας που συντρύπουνταν στους παχνιώτες (παχνιώτες) μέσα σε στρώμα γλίνας (λίπους).
4. Στην παραποτάμια έκταση φυτεύονταν και λεύκες (λεύκοι) που χρησιμοποιούνταν για την κατασκευή της στέγης των σπιτιών.
5. Το κυνήγι γινόταν με πολλούς τρόπους: παγίδες (ανιστάθες) δίχυτα (πριζόβολος), αγγίστρια, σφεντόνες (σφιντιγόνες), βέργες (αρτικόβεργες), με το λουξ τη νύχτα κι από τις αρχές του αιώνα μας και με πυροβόλα όπλα: μονούρες, τσιφτέδες, πιστογεμές (οπισθογεμή).
6. Το ψάρεμα γινόταν από την ακτή με καλάμι, πετονιά, καμάκι (πυροφάνι) ή με δυναμίτες (τριπλία: τορπίλια) καθώς και με μικρές βάρκες στην παράκτια ζώνη.
7. Μέχρι τη δεκαετία του '50 λειτουργούσαν στο χωρίο «Καζάνια» (αποστακτήρες) για την παρασκευή ρακιού (Κολαρά: Θεοδωρή Πηγάδι).
8. Άγνωστο είναι εάν το επώνυμο Μπουχλής έχει σχέση με τους Μπουχαλώτες εμπειρικούς γιατρούς αλβανικής καταγωγής (από τη Μπούχαλη της Β. Ηπείρου) που περιόδευαν στα ελληνικά χωριά την περίοδο της τουρκοκρατίας και «γιάτρευαν» τους αρρώστους.
9. Με την κατασκευή των πρώτων ατμοκίνητων ελαιοτριβείων και αλευρομύλων (1892, 1904) εμφανίζεται και το επάγγελμα του μηχανικού και αργότερα του ηλεκτρολόγου, όταν ηλεκτροφωτίστηκε το χωρίο (1957, 1962).

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν τη λήξη του εμφυλίου πολέμου συντελέστηκε η εγκατάλειψη πολλών παραδοσιακών τομέων και συρρικνώθηκε η οικονομική ζωή του χωριού, χωρίς καμιά προσπάθεια μετεξέλιξης της ή κάποια στροφή προς νέους τομείς περισσότερο παραγωγικούς, που θα ανταποκρίνονταν στις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς.

Η καταστροφή αυτή της παραδοσιακής οικονομίας ασφαλώς σχετίζεται με τις γενικότερες εξελίξεις που σημειώθηκαν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η απουσία όμως κάποιας εκσυγχρονιστικής προσπάθειας πρέπει να αποδοθεί σε «εγγενείς» αιτίες.

Η διόγκωση του ρεύματος της εσωτερικής μετανάστευσης που παρατηρήθηκε στη δεκαετία του '50 και '60 και συνεχίστηκε και στις επόμενες δεκαετίες, τροφοδοτούμενη από την αθρόα στροφή της νεολαίας του χωριού μας προς τα γράμματα, που αστικοποίησε το μεγαλύτερο ποσοστό της, είχε ως άμεση συνέπεια τη γήρανση του αγροτικού πληθυσμού (μέση ηλικία αγροτών σε πανελλαδική κλίμακα το 650 έτος), η οποία εάν δεν αποκλείει, περιορίζει επικίνδυνα τις δυνατότητες εκσυγχρονισμού της αγροτικής οικονομίας.

Αρνητικό επίσης ρόλο φαίνεται να έπαιξαν: 1) η αύξηση των ευκαιριών πολυαπασχόλησης του πληθυσμού που παρέμεινε στο χωριό (το 65% σε πανελλαδική κλίμακα του αγροτικού πληθυσμού ηλικίας έως 35 ετών πολυαπασχολείται). 2) Το εύκολο κέρδος από την «ανέξιδη» εκμετάλλευση της κτηματικής περιουσίας που «εγκαταλείφθηκε» από τους μετανάστες. 3) Οι διάφορες ενισχύσεις και επιδοτήσεις που αντί να ενθαρρύνουν τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής, την ποσοτική και ποιοτική βελτίωσή της, καλλιέργησαν πνεύμα εφησυχασμού και αβελτερίας.

Και βέβαια δεν παραβλέπουμε την απουσία στο κρίσιμο διάστημα, στις δεκαετίες του '70 και του '80, μιας συγκεκριμένης και έμπρακτης στήριξης της αγροτικής οικονομίας από το κράτος, ώστε να επιτύχει τον εκσυγχρονισμό της και ν' αντέξει τον ανταγωνισμό στη διεθνοποιημένη αγορά.

Τελικά η μόνη «καλλιέργεια» που διασώζεται μέχρι σήμερα, παρά την βαθμιαία εγκατάλειψη της, είναι η ελαιοκαλλιέργεια. Κι αυτό οφείλε-

ται περισσότερο στην μακροβιότητα των ελαιοδένδρων και στις επιδοτήσεις της Ε.Ε.

Το πλέον ανησυχητικό είναι ότι η παρατηρούμενη εγκατάλειψη της ελαιοκαλλιέργειας δεν περιορίζεται στην ορεινή και ημιορεινή ζώνη αλλά επεκτείνεται και στην πεδινή, όπου ο εκσυγχρονισμός της καλλιέργειας και ο περιορισμός του κόστους παραγωγής είναι σχετικά εύκολος.

Ταχύτατα φθίνουσα υπήρξε και η πορεία της κτηνοτροφίας: ελάχιστες πια οικογένειες στο χωριό συνεχίζουν να τρέφουν αιγοπρόβατα. Η αμπελουργία έχει εξαφανιστεί εντελώς και έχει μηδενιστεί η παραγωγή δημητριακών και οσπρίων. Κάποια μικρή παραγωγή κηπευτικών διατηρείται στην περιοχή Βατερών, ενώ η γονιμότητα και παραγωγικότατη παλιότερα παραποτάμια περιοχή έχει «παραχωρηθεί» στα ρουμάνια και στα φίδια.

Σημαντική επίσης είναι η συρρίκνωση της οικιακής βιοτεχνικής παραγωγής (οικοτεχνίας), ενώ τα περισσότερα από τα παλιά επαγγέλματα αποτελούν πια «γραφικά» στοιχεία του παρελθόντος.

Η μόνη μετεξέλιξη που σημειώθηκε αφορά την κεραμοποιία, για την οποία κάναμε λόγο σε προηγούμενο κεφάλαιο και ο μοναδικός καινούργιος τομέας που παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη είναι ο τουρισμός, στον οποίο θα αναφερθούμε διεξοδικότερα σε ειδικό κεφάλαιο. Άμεση συνέπεια της συρρίκνωσης της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής και της αδυναμίας του νοικοκυριού να εξασφαλίσει τα αναγκαία αγαθά με τις δικές του παραγωγικές δυνάμεις είναι η συνεχώς αυξανόμενη εξάρτησή των κατοίκων του χωριού μας από την αγορά των εισαγόμενων καταναλωτικών προϊόντων. Το γεγονός αυτός δημιουργεί τη σύγχρονη μορφή «φτώχειας», παρά τη χρηματική βελτίωση που σημειώθηκε στον οικογενειακό προϋπολογισμό από άλλες πηγές εσόδων που προαναφέραμε.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η εγκατάλειψη του γεωργοκτηνοτροφικού τομέα θα έχει καταστροφικές συνέπειες για το χωριό μας, ακόμα κι αν η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μας φθάσει εκείνη της Μυκόνου. Κι αυτές οι συνέπειες δεν περιορίζονται στον οικονομικό τομέα, αλλά εγκυμονούν σοβαρά κοινωνικά προβλήματα και εθνικούς κινδύνους. Τα προβλήματα της μόνιμης απασχόλησης και

της σταθερής βελτίωσης του οικογενειακού εισοδήματος, της πολιτιστικής αποκέντρωσης και της αναβάθμισης της ζωής στην ύπαιθρο και της συγκράτησης του πληθυσμού στην ακριτική ζώνη δε μπορεί να τα λύσει μόνη η τουριστική ανάπτυξη, ακόμα κι αν ξεπεράσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τουριστικός τομέας σήμερα.

Η ανάπτυξη πρέπει να είναι συνολική και παράλληλη. Μόνο εάν μαζί με τον τουριστικό τομέα αναπτύσσεται και ο γεωργοκτηνοτροφικός και φτάσει σε επίπεδο παραγωγής τέτοιο που να συντηρεί με ντόπια προϊόντα το φιλοξενούμενο πληθυσμό της τουριστικής περιόδου, θα προκύψει ουσιαστική βελτίωση του εισοδήματος των κατοίκων του χωριού (πράγμα που επέτυχαν οι Κρητικοί).

Έτσι μόνο θα αντιστραφεί η αρνητική εξέλιξη όλων των παραμέτρων, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών της ζωής στο χωριό.

Στις μέρες μας όμως η ανάπτυξη του γεωργοκτηνοτροφικού τομέα προϋποθέτει σύγχρονες μεθόδους, σύγχρονα μέσα και σύγχρονες καλλιέργειες, παραγωγή δηλαδή προϊόντων που ζητά η σημερινή αγορά.

Σήμερα, περισσότερο απ' ότι συνέβαινε σε παλιότερες εποχές, υπάρχει ένας σκληρότερος ανταγωνισμός στην αγορά των γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων κι αυτό επιβάλλει την παραγωγή εξαιρετικής ποιότητας προϊόντων με το μικρότερο κόστος: υπάρχουν όμως παράλληλα σήμερα και περισσότερες ευκαιρίες γι' αυτόν που έχει τη θέληση να δημιουργήσει και να προοδεύσει. Υπάρχουν δυνατότητες για τον εξηλεκτρισμό και την εκμηχάνιση της αγροτικής παραγωγής, ευνοϊκότεροι όροι για νέες καλλιέργειες, για αγορά γεωργικών μηχανημάτων, για γεωργοκτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, ειδικά κίνητρα για την ανάπτυξη της ακριτικής περιοχής, προγράμματα κατάρτισης - επιμόρφωσης νέων αγροτών, προνομιακή μεταχείριση των συνεταιριστικών οργανώσεων. Υπάρχει ακόμα, χάρη στη συνηγορία της ιατρικής επιστήμης, ένα ευνοϊκό κλίμα στη διεθνή αγορά για το ελαιόλαδο και ειδικότερα το «βιολογικό» λάδι.

Υπάρχουν και πολλά αρνητικά στοιχεία που πρέπει οπωσδήποτε να εξαλειφθούν. Τα σημαντικότερα απ' αυτά είναι: η πολυκατάτμηση της αγροτικής γης που μπορεί ν' αντιμετωπιστεί με τη συνένωση των ιδιοκτησιών, η έλλειψη της κατάλληλης υποδομής για συνεχή πληροφόρηση και επιστημονική βοήθεια προς τους αγρό-

τες, που πρέπει να επιδιωχθεί με την αποκέντρωση των υπηρεσιών στα πλαίσια των νέων ισχυρών δήμων, το κόστος της ελαιοκαλλιέργειας που παραμένει υψηλό και ειδικότερα για την παραγωγή «βιολογικού ελαιολάδου» που θα απαιτήσει μεγαλύτερη εκμηχάνιση της καλλιέργειας και της συγκομιδής, καθώς και τον εκσυγχρονισμό του μηχανικού εξοπλισμού του ελαιοτριβείου. Λείπουν ακόμα βασικά εγγειοβελτιωτικά και αναπτυξιακά έργα: λιμνοδεξαμενές, φράγματα, αρδευτικά και οδικά δίκτυα. Γι' αυτό πρέπει ν' ασκηθεί μεγαλύτερη πίεση για την επίσπευση υλοποίησης των σχετικών προγραμμάτων. (π.χ. φράγμα Λαγκάδας).

Ειδικότερα πρέπει ν' αξιοποιηθεί η παραποτάμια έκταση από τη Λαγκάδα και το Λειμωνάρι και κυρίως η περιοχή που έχει καταντήσει ρουμάνι. Αυτό θα απαιτήσει τη συνένωση των μικρών ιδιοκτησιών και τη συνεταιριστική εκμετάλλευσή τους, την εκτέλεση αρδευτικών έργων και την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (γεωργικού). Επίσης πρέπει να μελετηθούν οι δυνατότητες για την άρδευση των πεδινών ελαιώνων, την ανανέωση των γηρασμένων ελαιοδέντρων και την εισαγωγή νέων ποικιλιών ελιάς. Και ακόμα να μελετηθούν οι προοπτικές για το ξαναζωντάνεμα της αμπελοκαλλιέργειας που ευδοκιμούσε στα παλιά χρόνια («ο λέσβιος οίνος» ήταν το καλύτερο κρασί των αρχαίων), καθώς και οι προοπτικές για άλλα είδη που ευδοκιμούν στην περιοχή μας και τα οποία θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν συστηματικότερα, όπως είναι διάφορα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, μανιτάρια, σπαράγγια, σαλιγκάρια, βατόμουρα (στη Μακεδονία υπάρχουν τέτοιες συναλλαγματοφόρες επιχειρήσεις).

Η μελισσοκομία, η εκτροφή αγρίων θηραμάτων (λαγοί, πέρδικες, ορτύκια, ελάφια και γουνοφόρα ζώα), οι καλυμμένες καλλιέργειες (θερμοκήπια), μπορούν επίσης να αναδειχθουν σε δυναμικούς τομείς της αγροτικής μας οικονομίας. Τέλος θα πρέπει η συνεταιριστική οργάνωση των χωριανών μας — σε συνεργασία ακόμη και με άλλες κοινότητες — να επεκταθεί και σε άλλους τομείς της αγροτικής οικονομίας, όπως είναι η τυποποίηση των γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων π.χ. τυριού, μελιού, φαγώσιμης ελάς, η παραγωγή και διάθεση οικοτεχνικών προϊόντων όπως π.χ. τραχανά, γλυκών, υφαντών, κεραμεικών (οι γυναίκες της Πέτρας, του Ασώματου, της Λήμνου έχουν προηγηθεί στη δημιουργία τέτοιων συνεταιριστικών ενώσεων).

Οι νέοι αγρότες του χωριού μας πρέπει να εκ-

μεταλλευτούν τις ευκαιρίες που τους προσφέρονται και ν' αγωνιστούν για ν' αντιστραφεί η πορεία του οικονομικού και κοινωνικού μαρασμού της περιοχής μας. Πρέπει όμως πριν απ' όλα να σταματήσουμε να τα περιμένουμε όλα από το κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση ή να μεταθέτουμε στους άλλους ακόμα και τις δικές μας ευθύνες για την κατάστασή μας. Άλλες περιοχές με το ίδιο κράτος και το ίδιο ευρωπαϊκό καθεστώς και με δυσμενέστερους φυσικούς όρους, ακόμα και πάνω στο δικό μας νησί, κατάφεραν να ξεφύγουν από την τροχιά της υπανάπτυξης. Οι πρόγονοί μας δεν άφησαν πλαγιά ούτε βουνοκορφή να μην τη λιοφυτέψουν και να μην τη χτίσουν με σέτια, κουβαλώντας με τα χέρια και με τα ζώα το νερό και την πέτρα. Σήμερα, που τα ζά έχουν αντικατασταθεί από τα τρακτέρ και τις μπουλντόζες, μπορούμε να ξανοίξουμε και να φυτέψουμε τουλάχιστον τον κάμπο μας που ρουμάνιασε.

Δε μπορούμε να χτίζουμε το μέλλον μας πάνω στις επιδοτήσεις της Ε.Ε., δεν μπορούμε να βασιζόμαστε μόνο στο τουριστικό συνάλλαγμα, πρέπει να θεμελιώσουμε το μέλλον μας σε σταθερό έδαφος, να ξαναριζώσουμε στα χώματά μας, γιατί αλλιώς, χωρίς ρίζες, εύκολα θα μας σηκώσει ο πρώτος άνεμος.

Βασίλης Ζαριανός

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

Το κείμενο αυτό δε γράφηκε από ειδικό σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης ούτε φιλοδοξεί να υποκαταστήσει τους ειδικούς: αποτελεί απλώς μια καταγραφή κάποιων παρατηρήσεων, που έγιναν κατά καιρούς από τον γράφοντα καθώς και από γνωστούς και φίλους που επισκέφθηκαν τον τόπο μας. Και αποτελεί επίσης μια κατάθεση αγάπης και ενδιαφέροντος για την πρόοδο του χωριού μας, η οποία θα αποτελέσει και τον όρο για τη ζωντανή του συνέχεια στον επόμενο αιώνα.

Ο τουρισμός αποτελεί ήδη ένα σημαντικό τομέα της οικονομίας του χωριού μας και θα μπορούσε ν' αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο στο μέλλον, εάν αποφευχθούν τα λάθη που παρατηρήθηκαν στην τουριστική εκμετάλλευση άλλων περιοχών και εξαλειφθούν έγκαιρα κάποια στοιχεία, που απειλούν να υποβαθμίσουν και να

δυσφημήσουν την περιοχή μας.

Πριν απ' όλα πρέπει να εκπονηθεί ένα συνολικό σχέδιο ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής των Βατερών: να καθοριστούν οι οικιστικές ζώνες, οι δημόσιοι χώροι, να χαραχτούν οι βασικές οδικές αρτηρίες, να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα,

ώστε να προληφθεί η ρύπανση της παραλίας και η αλλοίωση του φυσικού τοπίου. Ειδικότερα:

1) Είναι ανάγκη να καθοριστούν — και προταντός να ελέγχονται — οι όροι δόμησης (καλό θα ήταν να προταθούν ορισμένα αρχιτεκτονικά πρότυπα, τουλάχιστον όσον αφορά τα κτίσματα της παραλίας, για να αποφευχθεί η αντιασθητική εμφάνιση πολλών οικοδομημάτων).

2) Να λυθεί έγκαιρα το πρόβλημα της αποχεύτεσης προτού τα βιθρολύματα ρυπάνουν τη θάλασσα. Όσοι ξένοι επισκέπτονται τα Βατερά προσελκύονται από την ποιότητα της θάλασσας και της αμμουδιάς, από τον ήλιο και το φεγγάρι το Βατεριανό· αν χαθεί αυτή η ποιότητα δεν απομένει τίποτα άλλο για να προσελκύσει τους ξένους, ούτε σπουδαία ιστορικά, αρχαιολογικά ή θρησκευτικά μνημεία, ούτε ιαματικά λουτρά, ούτε κάποια ιδιαίτερη γραφικότητα παραδοσιακού οικισμού έχει η περιοχή μας, όπως συμβαίνει με άλλα τουριστικά κέντρα του νησιού μας. Πρέπει λοιπόν αυτή την ποιότητα να την φυλάξουμε σαν τα μάτια μας.

3) Να προβλεφθούν χώροι πράσινου, καθώς και χώροι στάθμευσης των αυτοκινήτων.

4) Να ρυμοτομηθεί η περιοχή με οριζόντιους και κάθετους δρόμους. Μπορεί να διευρυνθεί ο επάνω δρόμος, ώστε να εξυπηρετείται μέσα απ' αυτόν η συγκοινωνία και έτσι να αποσυμφορθεί ο παραλιακός δρόμος.

5) Να κατασκευαστεί πλακόστρωτος πεζόδρομος ανάμεσα στο σημερινό παραλιακό δρόμο και την αμμουδιά για τη διευκόλυνση του βραδινού περιπάτου ή της πρωινής άσκησης (τζόκικη) των φιλοξενουμένων.

6) Να συμπληρωθεί η δεντροφύτευση του παραλιακού δρόμου σε όλη την έκτασή του και να καλυφθεί σε όλο το μήκος της η παραλία με αποχωρητήρια.

Πέρα από τα βασικά και αναγκαία αυτά έργα η προσέλκυση περισσότερων ξένων και ειδικότερα η ανάπτυξη του λεγόμενου ποιοτικού τουρισμού θα απαιτήσει την έξοδο της περιοχής των Βατερών από την απομόνωσή της σε σχέση με τα άλλα τουριστικά κέντρα του νησιού ή περιοχές που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον των ξένων (παραδοσιακοί οικισμοί, ιαματικά λουτρά, ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, κέντρα ψυχαγωγίας και πολιτιστικών εκδηλώσεων, λιμάνια). Κι αυτό θα επιτευχθεί με την άμεση οδική σύνδεση

των Βατερών με το Πλωμάρι και ακόμα με την Αγιάσο και τη Νυφίδα. Η δυνατότητα άνετης προσπέλασης στα παραπάνω κέντρα θα κάνει περισσότερο ευχάριστη τη διαμονή των ξένων και θα επιμηκύνει το χρόνο παραμονής τους στα Βατερά.

Επίσης θα συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη των Βατερών και η στενότερη σύνδεσή τους με τον παραδοσιακό οικισμό της Βρίσας. Όσο κι αν φαίνεται αυτό απλό, προϋποθέτει μια σειρά δύσκολων παρεμβάσεων στο οικιστικό συγκρότημα του χωριού για να μπορέσει αυτό να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς τα Βατερά ως εναλλακτική πρόταση ψυχαγωγίας ή εξυπηρέτησης των φιλοξενουμένων. Ειδικότερα θα χρειαστεί η διάνοιξη του κεντρικού δρόμου που διασχίζει το χωριό και αυτό θα απαιτήσει ορισμένες απαλλοτριώσεις οικοδομημένων χώρων. Πρέπει ακόμα να διευρυνθούν οι χώροι των πλατειών και να εξευρεθούν κατάλληλοι χώροι για τη στάθμευση των αυτοκινήτων. Θα χρειαστεί ακόμα να γίνουν κάποια μικρά εξωραϊστικά έργα ή έργα αποκατάστασης των παραδοσιακών στοιχείων της ζωής του χωριού στα παλιότερα χρόνια (βρύσες, πηγάδια με τα παλιά «βραχιόλια» — που περιέργως εξαφανίστηκαν — και τις γούρνες, παλιοί ελαιόμυλοι), να δεντροφυτευτούν όσοι ελεύθεροι χώροι υπάρχουν στο χωριό, καθώς και η πλατεία του Αγίου Κωνσταντίνου. Να γί-

νουν οι αναγκαίες ενέργειες ώστε να περιέλθει στην Κοινότητα ο χώρος της «καινούργιας μηχανής» και να χρησιμοποιηθεί το παλιό εργοστάσιο ως μουσειακός χώρος (τεχνικής) και ως κέντρο πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Για να γίνουν αυτά τα έργα θα χρειαστούν ασφαλώς σημαντικά χρηματικά ποσά, γι' αυτό πρέπει όσοι εκπροσωπούν την Κοινότητα στο Νομαρχιακό Συμβούλιο, στο Συμβούλιο Περιοχής και στο αυριανό Δημοτικό Συμβούλιο των συνενωμένων κοινοτήτων, να δώσουν σκληρή μάχη για την έγκριση των αναγκαίων πιστώσεων. Είναι όμως και κάποιες ενέργειες που δεν χρειάζονται χρήματα ή χρειάζονται ελάχιστα, που μπορούν όμως να διαφημίσουν την περιοχή μας και ν' αυξήσουν το τουριστικό ρεύμα. Κι αυτές οι ενέργειες έχουν σχέση με την πληροφόρηση, την εξυπηρέτηση και την περιποίηση των ξενών. Ειδικότερα: πρέπει να παρέχεται καλύτερη πληροφόρηση στους ξένους αναφορικά με τα αξιοθέατα του χωριού, τις συγκοινωνίες, τα εστιατόρια, τα ξενοδοχεία και τα άλλα κέντρα. Για το σκοπό αυτό πρέπει: 1) Να τοπιοθετηθούν πινακίδες στην είσοδο του χωριού και στο δρόμο Βατερών-Αγίου Φωκά που θα πληροφορούν τους ξένους για την ύπαρξη της εκκλησίας της Ζωοδόχου Πηγής με το αξιόλογο τέμπλο και τις μεταβυζαντινές εικόνες της, την ύπαρξη λαογραφικού μουσείου, καθώς και μουσείου φυσικής ιστορίας. Τέτοιες πινακίδες μπορούν να τοποθετηθούν και στο δρόμο προς την Αγια-Κατερίνα και τον Αγιο-Φωκά που θα πληροφορούν τους ξένους για τη θέση του αρχαίου οικισμού, για το Αχιλλοπήγαδο και τον αρχαίο ναό του Διονύσου του Βρησαγενούς. 2) Να καθαριστούν και να προστατευτούν με κάποιο κιγκλίδωμα οι χώροι που έχουν κάποιο αρχαιολογικό ενδιαφέρον και να τοποθετηθούν πινακίδες με ενημερωτικά στοιχεία (π.χ. Ναός Διονύσου τον Βρησαγενούς, δωρικού ρυθμού, 1ος π.Χ. αι.). Ο χώρος του Παλιόπυργου μπορεί να γίνει επισκέψιμος, εάν διανοιγεί κάποιος δρόμος που θα οδηγεί στο ερείπιο και καθαριστεί ο χώρος γύρω απ' αυτό. Καλό θα είναι να τοποθετηθούν δύο παγκάκια και να φυτευθούν μερικά κυπαρίσια. 3) Να εκδοθεί από το Σωματείο τουριστικών επιχειρήσεων ένα ενημερωτικό φυλλάδιο που θα περιέχει συνοπτικά την ιστορία της περιοχής, πληροφορίες για τα συγκοινωνιακά μέσα (λεωφορεία, ταξί, δρομολόγια, τηλέφωνα), για τις δυνατότητες ψυχαγωγίας ή επίσκεψης διαφόρων αξιοθέατων της περιοχής και του νησιού (ενοικιαζόμενα αυτοκίνητα, δίκυκλα, βάρκες, ώρες επίσκεψης σε μουσεία, εκκλησία) για

τα ξενοδοχεία, εστιατόρια, ταβέρνες, κέντρα διασκέδασης, τα καταστήματα όπου πωλούνται τοπικά προϊόντα (λάδι, λαδοτύρι, τραχανάς, ελιές, ούζο), για τις τοπικές γιορτές και τα τοπικά φαγητά (σπεσιαλιτέ) που μπορούν ν' απολαύσουν οι ξένοι. Επίσης πληροφορίες για έκτακτες ανάγκες (γιατρός, Κέντρο Υγείας, αστυνομία, πυροσβεστική, κοινοτικό γραφείο).

Τέλος πρέπει να γίνει αντιληπτό απ' όσους ασχολούνται με τουριστικές επιχειρήσεις ότι η προσέλκυση τουριστών θα επιτευχθεί με λογικές τιμές, με συνέπεια, επαγγελματικότητα, ειλικρίνεια, συμπεριφορά σωστή (Δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι απευθύνεται στον άνθρωπο και όχι σε εμπόρευμα). Επίσης ότι χρειάζεται να γίνει η κατάλληλη διαφήμιση της περιοχής κι αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους σήμερα, αρκεί οι ενδιαφερόμενοι ν' αποφασίσουν να διαθέσουν κάποια χρήματα για να εισπράξουν πολλαπλάσια: 1) Μπορούν να προσκληθούν και να φιλοξενηθούν δωρεάν για λίγες μέρες κάποιες προσωπικότητες που έχουν σχέση με τα Μέσα Ενημέρωσης, όπως δημοσιογράφοι, συγγραφείς, καλλιτέχνες, πολιτικοί κ.λπ. 2) Να καταχωριθούν πληρωμένες διαφημίσεις και ρεπορτάζ σε εφημερίδες και περιοδικά και να προβληθεί η περιοχή από τηλεοπτικούς σταθμούς (στο Internet βρίσκεις σήμερα πληροφορίες για το τελευταίο νησάκι της Ελλάδας, ενώ ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν για την Λέσβο και κανένα για τα Βατερά). Οι Λημνιοί γύρισαν ειδικό τουριστικό ντοκυμαντέρ σε πολλές ξένες γλώσσες που το απέστειλαν σε τουριστικά γραφεία του εσωτερικού και εξωτερικού, σε τουριστικές εκθέσεις και συλλόγους αποδήμων. Ας τους μιμηθούμε! 3) Να οργανώνεται κάθε καλοκαίρι γιορτή «Βατεριανής βραδιάς» ανάλογη με τη γιορτή της σαρδέλας ή του ούζου που γίνεται σε άλλες περιοχές, όπου θα ψυχαγωγούνται οι φιλοξενούμενοι με τοπική μουσική και χορούς και θα απολαμβάνουν τα τοπικά ποτά και φαγητά. 4) Να μελετηθεί επίσης η δυνατότητα διαφήμισης της αμμουδιάς των Βατερών για τις θεραπευτικές της ιδιότητες (αμμοθεραπεία), καθώς και η δυνατότητα συνδυασμού των θαλάσσιων λουτρών και της υδροθεραπείας στα θέρμα λουτρά του Πολυχνίτου. Η ευθύνη αλλά και η τιμή θα ανήκει στους Βρισαγώτες, εάν στον αιώνα, όπου μπαίνουμε σε λίγο, τα Βατερά θα είναι η «Λούτσα» ή η «Κυανή Ακτή» της Λέσβου και της Ελλάδας ολόκληρης.

Οι χωριανοί γράφουν

(Λογοτεχνία - Ιστορία - Λαογραφία)

ΓΛΥΚΕΙΑ ΖΩΗ

από τη Μυροίνη Βογιατζή - Χαχαδάκη

Είχα του Μάη τη μορφιά
τ' Αυγούστου τη γλυκάδα
του γεωργού τη δύναμη
τ' Απρίλη τη δροσάδα

Γι' αυτό χαιρόμουνα, πολύ
πως ήμουνα ο φάρος
και με το νου λογάριαζα
πως δεν υπάρχει χάρος

Σαν ένιωσα γεράματα
θυμάμαι τα παλιά μου
μου φάνηκε παράξενο
π' ασπρίσαν τα μαλιά μου

Το φως από τα μάτια μου
μικραίνει λιγοστεύει
και ο νους μου πως εγέρασα
ακόμη δεν πιστεύει

Κατάλαβα τον θάνατο
σε λίγο τελειώνω
και τότε βγάζω μια φωνή
με κλάμα και με πόνο

Ποιος μάγος φέρνει τη ζωή
και ποιο γιατρό να πάρω
και ποιος μπορεί να δύνεται
να πα να βρει το χάρο

και θα του δώσω χρήματα
και ό,τι άλλο θέλει
αρκεί του χάρου το σπαθί
να πάρει από το χέρι

Κανείς δε μου απάντησε
κανείς δεν είπε ξέρει
να μου γλυτώσει τη ζωή
και πίσω να τη φέρει

Λοιπόν μια μέρα τ' Απριλιού
χωρίς να περιμένω
κάποιος κτυπά την πόρτα μου
με τρόπο αγριεμένο

Ηταν ψηλός μελαχρινός
στεκόταν από πάνω
και με φωνή που τρόμαξα
μου λέει «σήκω απάνω»

Ο χάρος είναι άπονος
δεν δίνει προθεσμία
δεν έχει φίλους ούτε
εχθρούς, εξαίρεση καμία

όπως με βλέπεις άνθρωπε
και συ θα καταντήσεις
γι' αυτό στην πρόχειρη ζωή
μη λες να καζαντήσεις.

ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ 1923
Θέμις Ταξείδη, Μηλιά
Λαμπτρινίδη, Βασιλεία Ε. Μανώλα,
Ανθή Κώστα, Μυροίνη Καλδή,
Μαρία Ρεκλού, Αγάπη
Καραβοκύρη, Μαρούλα Καλδή
(Άγγνωστη), Μυρσινιώ Λέσβου,
Χρυσούλα Κώστη, Σταυρούλα
Καλδή, Άρτεμις Μανώλα, Μαρία
Στρούμπα, Ανθ. Κουγκούλιου,
Πατρίτσα Κρούσταλλιου, Μυροί¹
Καραμάνου, Τάκης Ταξείδης
(μωρό)

(αρχείο: Μαρία Ταξείδη -
Νικολάου)

ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Όταν έφθανε το φθινόπωρο και άρχιζαν τα πρωτοβρόχια, έφθαναν μαζί και τα μηνύματα πως οι ζευγάδες έπρεπε να ετοιμαστούν για τη σπορά. Το χειμώνα στους δρόμους στα περισσότερα ζώα είχαν αλέτρια φορτωμένα και άκουγες τα χαρακτηριστικά «α α α Κουμούρ, α α α Σαρή» απ' τους ζευγάδες που τα κουλαίλατίζαν (παρακινούσαν) να περπατούν.

Τα παιδιά που πηγαίναν στο σχολείο φοβόταν καμιά φορά εκείνα τα πελώρια ζώα με τα κέρατα και κολλούσαν στον τοίχο χαλκομανία, όταν έκαναν καμιά απότομη κίνηση του κεφαλιού τους. Άλλα τα θεωρούσαν, να το πω έτσι, ιερά ζώα. Δεν τα χτυπούσαν ποτέ, άντε και να κρατούσαν καμιά μικρή βίτσα, ήταν πιο πολύ για χάδι. Τι να πουν οι καημένοι οι γάιδαροι; Με τα πρωτοβρόχια λοιπόν άρχιζαν και οι ετοιμασίες των ζευγάδων. Έπρεπε να ακονίσουν τα υνιά, να πηγαίνει το αλέτρι, να είναι εντάξει ο ζυγός, το λουρί, τα κρικέλια, όλα τα σύνεργα. Άλλα πρώτα απ' όλα, όπως κάθε φθινόπωρο, έπρεπε να έλθει ο παπάς να κάνει αγιασμό για ν' αρχίσει η σπορά. Για να γίνει ο αγιασμός, εκτός από την τασόπκα με το νερό στη μέση του τραπεζιού, επιστρατευόταν κι όλα τα φλιτζανάκια του καφέ που τα γέμιζαν με ξεχωριστό είδος το καθένα. Ένα με στάρι ασπροσίταρο, άλλο με κοκκινοσίταρο, άλλο με κριθάρι, με ρόβι, με κουκιά, με ρεβύθια, με λαφύρι, με φάκο. Μαζεύοταν η οικογένεια, ερχόταν ο παπα-Δημήτρης, έκανε τον αγιασμό, μας ράντιζε με βασιλικό και μετά δίπλωνε το πετραχείλι και με ένα «ωχ ωχ ωχ» καθόταν στον καναπέ να τον κεράσουμε γλυκό του κουταλιού και μακαρόνες, που είχαμε κάνει για την περίπτωση που αρχίζανε την κουβέντα και λέγαν, λέγαν με τον πατέρα με τις ώρες για τα ζα, για τα χωράφια. Τέτοιες κουβέντες! Έβγαινε και κανένα ρακί αργότερα με τσιμπλεπούδες, πληθαίναν τα λόγια, «που λες κουμπάρε» (είμαστε κουμπάροι) και τελειωμό δεν είχαν. Νυστάζαν τα μωρά, θέλαν να στρώσουν τα στρώματα, πού να στρώσουν· καθόταν ο κουμπάρος ο παπάς.

Αυτό που λένε «ή παπάς ή ζευγάς», ο παπα-Δημήτρης ήταν και τα δυο. Είχε μεγάλη μανία με τα χωράφια, με τα μπόλια, με τα δέντρα, με τα φυντάνια. Μια φορά, κατακαλόκαιρο ακόμα, ο Κώστας ο ψάλτης ετοιμαζόταν να πάει για τον εσπερινό, όταν οι φίλοι του πρότειναν να πάνε να κόψουνε φρέσκα σύκα στη Μαχμούτη να φάνε.

— Πάμε, τους λέει, να κάνω τον εσπερινό και φεύγουμε από κει.

Έτσι κι έγινε. Όσπου ο παπα-Δημήτρης τελείωνοντας τους δικούς του ψαλμούς κι ενώ ξεντυνόταν, έπειτα από το «ωχ», λέει του Κώστα, που έψελνε ακόμα

— Κώστα, τι έκανες εσύ, έβαλες λαχανίδα; Ε τι ήταν να το πει, νευρικό γέλιο τους έπιασε όλους, νέοι καθώς ήταν, και δεν μπορούσαν να σταματήσουν με τίποτα. Ακούς εκεί, λέγαν και ξαναλέγαν, να μπερδευτούν οι λαχανίδες στην ψαλμωδία του εσπερινού;

Βαρβάρα Σκια

Οι μυλόπετρες

(Αναδημοσίευση από τα ΑΙΟΛΙΚΑ ΦΥΛΛΑ ΤΕΥΧΟΣ 46ο ΙΟΥΛΙΟΣ 1997)

Ο μπάρμπα - Λάμπρος, όπως ο πατέρας του κι ο πάππος του, ήταν μυλωνάς. Τον θυμάμαι πάντα αλευρωμένο από την κορυφή ως τα νύχια, να γυαλίζουν μόνο τα μάτια του, δύο πελώρια μαύρα μάτια που σε κοίταζαν πάντα με μια πειραχτική αλλά καλοσυνάτη διάθεση. Όταν παιδιά πηγαίναμε το φόρτωμα στο μύλο ν' αλέσουμε, μας υποδεχόταν πάντα μ' ένα πείραγμα. Πότε μας φοβέριζε πως θα μας «αγκαλέσει», γιατί τάχατες βάλαμε φωτιά στο πηγάδι, πότε προσποιόταν ότι είχαμε πατήσει ένα λουκούμι και μεις σηκώναμε μια το ένα, μια το άλλο πόδι, να το βρούμε, και κείνος έσκαγε στα γέλια. Άλλοτε μας έλεγε το «νιώσμα» «η σκύλα μας η γουργουρή σαράντα πέταλα φορεί και στο νερό κοιμάται», κι όταν μας έβλεπε ν' ανοίγουμε τα μάτια απορημένοι, μας έπαιρνε από το χέρι και μας πήγαινε στη φτερωτή, ν' αφουγκραστούμε, μέσα από το θόρυβο που έκανε πέφτοντας το νερό, την απάντηση στο νιώσμα. Γ' αυτό η χαρά μας ήταν να πάμε με τον πατέρα μας το άλεσμα στο μύλο. Αργότερα, όταν ξεπετάξαμε, αναλαμβάναμε πια μόνοι μας, να οδηγήσουμε το γάιδαρο με το φόρτωμα στο μύλο, όπου τις περισσότερες φορές πήγαινε και μόνος του, λες και καταλάβαινε, μόλις τον φόρτωνες με το σιτάρι, πως έπρεπε να πάρει το δρόμο για το μύλο. Κι όταν φτάναμε εκεί, έβγαινε ο μπάρμπα - Λάμπρος μ' ανασκουμπωμένα τα μανίκια και την άσπρη ποδιά σαν πετραχήλι στο λαιμό, έπαιρνε το τσουβάλι στον ώμο και το 'ριχνε στην κουλέθρα.

Έστερα πήγαινε εκεί που έβγαινε τ' αλεύρι, έπαιρνε λίγο, το 'τριβε στα δάχτυλα, πέταγε το πείραγμά του σε μας που χαζεύαμε τις μυλόπετρες και ξανανέβαινε να κοιτάζει στην

Συσσίτιο στο Δημοτικό Σχολείο (αρχείο: Μαρία Ταξείδη - Νικολάου)

κουλέθρα.

Ο μπάρμπα-Λάμπρος, όταν δεν είχε αλέσματα, καταγίνονταν με το περιβόλι του. Έκοβε το νερό από το μύλο και το 'ριχνε στ' αυλάκι του περιβολιού. Έπειτα με μια μεγάλη τσάπα άνοιγε τους ποτιστήδες, να πάει το νερό στις φασολιές, τις μπάμιες και τις μελιτζάνες κι ύστερα στο κάτω σέτι, όπου ήταν οι ντοματιές, τα λάχανα και το μποστάνι.

Κι όταν χόρταινε νερό ο μπαχτσές, λευτέρωνε το νερό να ξανακυλήσει στο ποτάμι που περνούσε κάτω από το μύλο.

Ομορφότερο ποτάμι απ' αυτό δεν έχω δει ούτε στον ύπνο ούτε στον ξύπνιο μου. Περνούσε αργά κάτω από τις ιτιές, ενώ οι κληματίδες κι οι φιντανέλες έκαναν γιρλάντες από ιτιά σε ιτιά, κι από τις δύο μεριές του ποταμού, ως κάτω που συναντούσε τον Αρμυροπόταμο. Στο μέρος που βάθαινε ο ποταμός λούζονταν μέσα στην πρωινή αντάρα, που σκέπαζε ολόκληρη την ποταμιά, κολόβες και μαυρόκοτες, και σαν πρόβαλε ο ήλιος κι έκανε καθρέφτη το ποτάμι, τις έβλεπες να κοιτάζονται φιλάρεσκα και να κορδώνονται σαν να 'ταν κύκνοι.

Το ποτάμι εκείνο για μας τα παιδιά ήταν ο παράδεισός μας· εκεί γινόμασταν Ταρζάν, Ροβινσώνες, μεγάλοι κυνηγοί και εξερευνητές.

Ψαρεύαμε λωβιούς και χέλια, κυνηγούσαμε να πιάσουμε τις μαυρόκοτες, κρεμιόμαστε από τις κληματίδες, να περάσουμε στην απέναντι όχθη, για να πέσουμε τις περισσότερες φορές, αμολέρνοντας μπόλι, στο βαθύ μπουντρούμι, απ' όπου βγαίναμε με τα νερά να τρέχουν από τα καλαμοβράκια μας.

Εκεί λυγίζαμε τη λυγαριά να κάνουμε τα τόξα ή κόβαμε ροδαφνίδες να κατασκευάσουμε τα

τλάπια. Κι άλλοτε με τη σφεντόνα βάζαμε στο σημάδι καμιά νυφίτσα ή κανένα κότσυφα. Εκεί στις όχθες με τα λειτρίδια σπάγαμε το καρπούζι, που το 'χαμε βάλει στη νεροσυρμή να κριώσει και χωνόμαστε με τη μούρη στη γλύκα της δροσιάς του. Κι όταν έλειπαν τα φρούτα μαζεύαμε μούρα από τα ρουμάνια κι αγριοστάφυλλα από τις κληματίδες να ξεγελάσουμε την κοιλιά μας, ύστερα από τόσες ώρες που τσαλαβουτύσαμε κυνηγώντας καβούρια ή καμιά νεροφίδα.

Όταν άνοιξε στο χωριό η πρώτη «μηχανή», πολλοί συνέχισαν να πηγαίνουν για άλεσμα στο μπάρμπα - Λάμπρο, γιατί είχαν την αίσθηση πως η μηχανή «έκαιγε» τ' αλεύρι και πως μύριζε πετρέλαιο· σιγά - σιγά όμως συνήθισαν στη μυρουδιά του πετρελαίου. Ύστερα ήταν και μεγάλη ευκολία, δύο βήματα από την πόρτα τους κι ώσπου να στρίψεις ένα τσιγάρο είχε τελειώσει τ' άλεσμα.

Ο μπαρμπα - Λάμπρος συνέχιζε και τότε ν' ανοίγει κάθε πρώι το μύλο, όσον καιρό μπορούσε ακόμα κι «ανεμίζονταν». Ξεσκόνιζε την κουλέθρα και τη μυλόπετρα, έβαζε το νερό να πέφτει στη φτερωτή κι ύστερα έβγαινε και κάθιζε στο πεζούλι, μπροστά στην πόρτα. Έκλεινε τα μάτια κι εκεί στη ζεστασιά του ήλιου, νανουρισμένος από το γουργουρητό της φτερωτής, τον έπαιρνε ο ύπνος κι ονειρεύόταν τα παιδιά που έρχονταν για τ' άλεσμα, τους έκανε πάλι τα χωρατά του και γελούσε μέσα στον ύπνο του, έτσι που τα μικρά έψαχναν να βρουν το λουκούμι κάτω από τη φτέρνα τους.

Μια μέρα, έτσι που λαγοκοιμόταν στο πεζούλι, είδε μια κομπανία να κατεβαίνει από το μονοπάτι προς το μύλο. Όταν πλησίασαν, κατάλαβε πως ήταν όλοι τους ξενοτοπίτες, εκτός από το γιο του Αντώνα, που ήταν χωριανός και σπούδαζε χρόνια στη Γερμανία μηχανικός.

— Κυρ Λάμπρο, του είπε ο γιος του Αντώνα, οι κύριοι από δω είναι Γερμανοί και θέλουν να σου μιλήσουν.

— Ακούω, απάντησε ο μπάρμπα - Λάμπρος, κι έτριψε τα μάτια του με την ανάστροφη του χεριού του, να του φύγει η νύστα, να καταλάβει τα γερμανικά.

Είπαν οι Γερμανοί διάφορα «μπίχτεν» και «μπού-

χτεν» κοιτάζοντας το γιο του Αντώνα, κι ύστερα αυτός τα εξήγησε στη γλώσσα του χωριού τους. — Οι Γερμανοί, μπάρμπα - Λάμπρο, Θέλουν ν' αγοράσουν το μύλο μαζί με το περιβόλι κι έχουν τη διάθεση να πληρώσουν όσα ζητήσεις και ακόμα δεσμεύονται, όταν χτίσουν το εργοστάσιό τους, να σε διορίσουν σ' αυτό επιστάτη.

— Δεν είναι για πούλημα ο μύλος ούτε το περιβόλι, απάντησε κοφτά ο μπάρμπα - Λάμπρος. Οι Γερμανοί κατάλαβαν χωρίς το διερμηνέα την απάντηση κι άρχισαν πάλι να μιλούν στη γλώσσα τους κι οι μούρες τους, έτσι που είχαν αναψοκκινήσει μέσα στον ήλιο, έμοιαζαν με τα καφτερά ραπάνια που έβγαζε από το μπαχτσέ του ο μπάρμπα - Λάμπρος.

Θα του έχτιζαν καινούριο σπιτάκι να μένει εκεί και θα έπαιρνε το μισθό του, όσο ζούσε, δούλευε δε δούλευε. Κι όσο για το μύλο και το περιβόλι θα του 'διναν πενήντα εκατομμύρια κι αν δεν ήταν ευχαριστημένος πάλι το συζητούσαν.

— Μπάρμπα - Λάμπρο, του είπε ο γιος του Αντώνα, τέτοια τύχη δε θα την ξαναβρείς. Τόσα λεφτά δεν τα βλέπεις και δέκα ζωές να ζήσεις δουλεύοντας στο μύλο και στο περιβόλι σου.

— Δεύτερη κουβέντα δεν έχω, απάντησε ο γερομυλωνάς, ο μύλος δεν είναι για πούλημα, αμέτε στο καλό!

Ύστερα γύρισε αργά - αργά και μπήκε στο μύλο να κρύψει τα δάκρυα από τα μάτια του, που δεν μπορούσε πια να τα κρατήσει, να μη γίνει ρεζίλι στους ξένους, να τον δούνε να κλαίει σαν παιδί που έχασε τη μάνα του.

«Ακούς εκεί» μονολογούσε όλη τη μέρα ο μπάρμπα - Λάμπρος γυρνώντας πάνω - κάτω, μέσα στο περιβόλι, «ακούς εκεί να τους πουλήσω το μύλο και το περιβόλι, οι Κερχανατζήδες!»

Όπως έμαθα αργότερα - γιατί εκείνο τον καιρό έτυχε και γω να πάρω το δρόμο για την Αθήνα - ο μπάρμπα - Λάμπρος μετά απ' αυτό έζησε μερικούς μήνες ακόμα. Στα τελευταία του έπεσε στο στρώμα και δε σηκωνόταν πια. Κάποιοι συγγενείς του από το χωριό - ο ίδιος ήταν άτεκνος και είχε χηρέψει από χρόνια - όταν έμαθαν για τα εκατομμύρια που δίναν οι Γερμανοί για το μύλο, ενδιαφέρθηκαν να τον πάρουν στο σπίτι τους, μήπως τους γράψει την κληρονομιά, αλλά ο γέρο - μυλωνάς, που είχε τα λογικά του ώσπου ξεψύχησε, τους έκοψε τη φόρα: «από 'δω θα με πάρετε μόνο σαν κλείσω τα μάτια».

Κι έτσι έγινε.

Όταν ξαναγύρισα, μετά από χρόνια, στο χωριό, πήγα να δω το μύλο του μπάρμπα - Λάμπρου και το ποτάμι με τις ιτιές.

Στην ποταμιά που τα πρωινά σηκώνονταν μια λεπτή αντάρα από τούλι να κρύψει, όπως πιστεύαμε τότε, τις νεράιδες, που λούζονταν στο ποτάμι κι άπλωναν τα βρεγμένα τους μαλλιά να στεγνώσουν πάνω στις πρωινές αχτίνες του ήλιου, τώρα σέρνονταν ένα κιτρινόμαυρο σύννεφο, που έβγαινε από τα φουγάρα του εργοστασίου κι από 'κει κατέβαινε κι απλώνονταν στον κάμπο, ως κάτω στη Θάλασσα. Όταν πλησίασα, εκεί που παλιά αφήναμε τον καρόδρομο και παίρναμε το μονοπάτι μέσα από το περιβόλι να κατεβούμε στο μύλο, είδα την είσοδο του εργοστασίου MULER, που την έκλεινε μια πελώρια σιδερένια πόρτα, ενώ από τη μία και την άλλη ήταν στημένες οι δύο μυλόπετρες από τον παλιό μύλο. Έτσι που τις κοίταζα, νόμισα πως έβλεπα άθαφτα τα κόκκαλα του μπάρμπα - Λάμπρου, που τ' άφησαν εκεί ν' ασπρίζουν μέσα στη σκόνη του δρόμου. Και τότε, δεν ξέρω πώς μου 'ρθε και άρχισα να ψέλνω, κλαίγοντας, το αρχαίο επιμύλιο:

«άλει, μύλα, άλει
και γαρ Πιττακός αλεί
μεγάλας Μυτιλήνας βασιλεύων»

Βασίλης Ζαριανός

Ο τσαμπάσης

«Φέραν ζα Ισιακάτου. Πήγις, τα δις»; «Να τώρα τα περνούσαν απ' του Πλάτανου», ήταν μια από τις πιο συνηθισμένες ανακοινώσεις των χωριανών μεταξύ τους, ειδικά τους φθινοπωρινούς μήνες. Ο Τσαμπάσης (έμπορος ζώων) ανήκει κι αυτός στα επαγγέλματα που χάθηκαν με το πέρασμα του χρόνου. Πού χάθηκαν αλήθεια οι τόσοι τσαγγαράδες, οι ραφτάδες, οι αλμπάνηδες¹, οι σαμαράδες, οι κερατζήδες², οι αμανετζήδες³, οι μπισκετζήδες⁴, οι πελεκάνοι⁵, οι ασβεστάδες ή οι μπογιατζήδες που έβαφαν τα ρούχα; Όλους τους έφαγε η λεγόμενη εξέλιξη. Στη θέση τους ήρθαν άλλοι επαγγελματίες. Ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί, ξενοδόχοι, μηχανικοί, σύγχρονοι ζευγάδες με τρακτέρ κ.λπ. «Ουδέν κακόν αμιγές καλού». Ωστόσο, εμείς οι παλιότεροι, επιμένουμε να θυμόμαστε αυτούς τους τεχνίτες που χάθηκαν, γιατί ζήσαμε μαζί τους, μας εξυπηρέτησαν στις ανάγκες μας δίχως γογγυτά, είπαμε τον πόνο μας, γελάσαμε με τα αστεία τους και τα καμώματά τους...

Ο τσαμπάσης ήταν εποχιακό επάγγελμα. Η αγοραπωλησία μεγάλων ζώων (γαϊδούρια, μουλάρια, άλογα, βόδια) γινόταν κυρίως τους φθινοπωρινούς μήνες. Τον υπόλοιπο καιρό

ψευτοαπασχολούνταν με αγορές και πωλήσεις κατοικιών και προβάτων. Είχαν λίγες κτηνιατρικές γνώσεις, μα το μεγάλο τους εφόδιο ήταν η πολυλογία και η καπατοσοσύνη. Σαν έπαιρναν ζώο έλεγαν τόσα πολλά, μέχρι που κατάφερναν να πείσουν τον πωλητή ότι το ζώο του δεν γιαραντίζει⁶ τίποτα. Το μεγάλο τους κατόρθωμα ήταν να βάλει ο πωλητής το χέρι στην πλάτη του και ό,τι του έβαζαν μέσα. Όταν ήταν, όμως, το ίδιο ζώο να το πουλήσουν σε άλλο χωριό, ε, τότε ήταν που έλεγαν τα αντίθετα. Το αρρωστιάρικο άλογο γινόταν αυτόματα το καλύτερο της περιφέρειας. Μέσα στα κατορθώματα τους ήταν να σου πουλήσουν το ίδιο σου το ζώο (που το είχαν αγοράσει από σένα πριν μέρες) με διάφορες παραλλαγές, έτσι ώστε να μην το γνωρίζεις καθόλου. Όταν το έπαιρνες χαμπάρι ήταν αργά πια. Το ζώο που είχες αγοράσει είχε τις ίδιες συνήθειες μ' αυτό που είχες πουλήσει! Κλωτσούσε, στεκόταν έξω απ' την αμπασία του κάθε χωραφιού σου κ.λπ. και εσύ το μόνο που σου έμεινε να κάνεις ήταν να διαμαρτυρηθείς. Το μεράκι τους και το πάθος για παζάρια ήταν τόσο, ώστε μια φορά δύο συνέταιροι καθώς κατέβαζαν απ' το Δαξάρι, όπου είχαν πάει να αγοράσουν ζώα από τον Δεσπότελ', τα πούλησαν δύο φορές μεταξύ τους, ως που να φθάσουν στη Βρίσα. Τελευταίος τσαμπάσης ήταν ένας Γρηγόρης απ' το Βούρκο, ο οποίος ήταν παντρεμένος στον Πολυχνίτο. Τον βρήκαν ένα πρωί κρεμασμένο μ' ένα σχοινί: είπαν πως το έκανε για αισθηματικούς λόγους.

Μια χρονιά, ένας τσαμπάσ'ς, η Λάμπα λεγόμενος, έφερε πέντε - έξι «χοντρά» ζώα και τα έδεσε στου Γραγουδά τον τόπο (απέναντι από το καφενείο Γ. Βάσσου). Περνούσαν λοιπόν οι διάφοροι νοικοκυραίοι και κύτταζαν τα ζώα. Μεταξύ αυτών πέρασε και το Νικολό, το Χριστέλλ'. Όταν τον είδε λοιπόν ο τσαμπάσης να κυττάζει από μακριά του λέει: «πάνι κοντά ρε κ' μπάρι τσι τα ζα μ' είνι κουπέλις (δηλ. δεν κλωτσούν). Το Νικολό όμως τον τάπωσε το κ' δούνι⁷ τ' για τα καλά. «Σωστά τα λες ρε πατριώτ', αλλά να: μεις στου χωριό μας λέμε πως άμα πιρνάς πίσω απ' μ' λάρι τσι μπροστά απού καλόγερου να σακιντήζες»⁸

Είχαμε και χωριανούς μας που έκαναν τσαμπασλίκια. Αυτός, όμως, που άφησε εποχή ήταν ο Μανώλης ο Ζερβός. Κάποτε πήρε ένα μουλάρι και μετά από ημέρες διασπίστωσε ότι έπασχε από ανίατη ασθένεια και δεν είχε πε-

ριθώρια ζωής. Έπρεπε να το βγάλει απ' το κεφάλι του. Δεν ήθελε όμως να το δώσει και σε χωριανό. Σκέφθηκε λοιπόν ένα χ'νερ. Για να επιτύχει ομως χρειαζόταν και βοηθό. Βρίσκει λοιπόν τον Γιάννη το Χιωτέλλ' και του εμπιστεύεται το σχέδιο του. «Άιντι τσι αν γίνουν τα πράγματα κατά π' τα θέλουμι, θα σι κάνου ένα κουστουμέλ'».

— Καλά, α του πω τσι τ' μάνα μ' κουματέλ' λέει ο Χιωτέλλης.

Αφού άκουσε απ' την μάνα του τις απαραίτητες ορμήνειες και τα «πρόσιχι βρε γιε' μ' μι μπλέξ'ς πουθενά», το Χιωτέλλ' πήγε στην Αγία Παρασκευή τάχα να πουλήσει το ζώο, γιατί ήθελε να φύγει στην ξενητειά. Πριν δύο μέρες στο ίδιο χωριό είχε αφιχθεί και ο Ζερβός, τάχα για να αγοράσει ζώα και καθόταν στην αγορά συζητώντας. Εκεί νάσου και το Χιωτέλλ'. Μόλις τον βλέπει ο Ζερβός να έρχεται σαβουρντιέται έξω απ' το καφενείο και αρχίζει να ρωτά:

—Πώς από 'δω ρε Γιαννέλ';

—Να, ήρθα να π'λήσω του ζο μας γιατί θα παγαίνου.

— Εμ καλά, αφού ξέρ'ς ότι αγοράζω ζα δε μι του είπις να του πάρου 'γω; Τέτοια καλά ζα τα βγάζουν, π' τα βγάζουν απ' του χουριό; Γω θα του πάρου τσι κανείς άλλους. Άιντι, πόσα του γυρεύεις;

— Μι είπι η μάνα μ', σα δε μι δώσουν τρία χ'λιάρικα να μην του δώσου.

— Τι; Να, θα σι δώσου τέσσερα τσι να του πας στου χωριό μας, να του δεσ'ς μεσ' τν' αυλή μ'». Οι Άγιοι - Παρασκευώτες ακούγοντας και βλέποντας το ενδιαφέρον του τσαμπάση, σκέφτηκαν πως είναι η πιο κατάλληλη ώρα να αγοράσουν ένα καλό ζώο. Πετιέται λοιπόν ένας και λέει στο Γιαννέλ': «Εγώ θα σι δώσω πέντε τσι άσι του Ζερβό. Να κυττάξ'ς το συμφέρο σ'». Ένας άλλος, πιο κουβαρντάς ή πεισματάρης ανέβασε την τιμή: «Πάρε έξι χιλιάρικα να τελειώνουμι». Ο Ζερβός κάνει νόημα στο Γιαννέλ', σύμφωνα με το σχέδιο, να το δώσει: ύστερα έκανε και τον αγανακτισμένο γιατί δεν το πήρε αυτός.

Υστερά από μήνες ο Ζερβός πήγε στην Αγία Παρασκευή. Εκεί, όταν του είπαν πως ψόφησε το μουλάρι, γυρνάει και τους λέει: «Εμ κανέ παλιοχόρταρο θα έφαγι φαίνεται, τσι γι' αυτό. Ειδάλλως ήνταν του καλύτερου ζο, που είδαν τα μάτια μ'».

Αλέξανδρος Ν. Αναγνώστου

1. σιδηρουργοί, 2. αγωγιάτες, 3. μεταφορείς, 4. ξυλοτόμοι, 5. λιθοξόοι, πελεκητές πέτρας, 6. αξίζει, 7. στόμα, 8. φυλάγεσαι, 9. πετάγεται έκπληκτος, περίεργος

«Μπρε»

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας αποβραδύς είχαν φωνάξει με το ντελάλη πως την άλλη μέρα θα πήγαιναν στα σπίτια να κάνουν καταμέτρηση πόσα ζώα έχουν για να πάρουν οι Τούρκοι το ουσιούρ (δέκατο) κρυφά και φανερά. Τ' άκουσαν οι χωριανοί, βλαστήμσαν την ώρα και τη στιγμή που τους καθήσαν στο σβέρκο τόσα χρόνια και δεν έχουν γλιτωμό απ' αυτούς. Και όπως ήταν επόμενο, όταν αργότερα πήγαν στα σπίτια τους είπαν τα νέα. Τώρα ήρθε η σειρά ν' αρχίσουν ν' αναθεματίζουν οι γυναίκες και να λένε τα μύρια όσα «Που να είναι το στερνό τους», «Που να φαν τα κριγιάτα τους», «Πού να λιώσουν σαν που λιών' του τσιρί, Παναγιούδα μ». Τα μωρά άκουγαν τη μάνα τους λουπασμένα κι όταν τα έστρωσε να κοιμηθούν δεν έβγαλαν άχνα. Έβλεπαν το σερετλίκι της. Σαν κοιμήθηκαν τα μικρά, λέει στον άντρα της.

— Πόσα ζα θα πούμι λοιπόν;

— Ε όσα είνι, απάντησε εκείνος. Οκτώ.

— Ξερς, τίπουτα; Δεν θα πούμι οχτώ, του μνούχου θα τουν χώσου μεσ' στου κατών', είπε η γυναίκα.

— Βρε κάτσι καλά, μη βριθούμι μεσ' στου τουκατ' π' θα χώσεις του μνούχου.

Τίποτα εκείνη.

— Δε θα τουν φανερώσου, θα τουν χώσου μεσ' του κατών'.

'Όσο και να τη φοβέριζε, δε γύριζε το κεφάλι της με τίποτα. Σαν ξημέρωσε η άλλη μέρα, έφυγε ο άντρας στη δουλειά κι έμεινε εκείνη να τους περιμένει. Πράγματι, κάποια στιγμή χτυπήσαν την πόρτα οι Τούρκοι με τα τσιράκια τους κι αρχίσαν να ρωτούν πόσα ζώα έχουν, πόσες προβατίνες, πόσες κατσίκες.

— Εφτά ζα έχουμι, είπε η γυναίκα με θάρρος και με κάποιο φόβο μέσα της.

Εκείνη τη στιγμή, ώρα Θεού ήταν, μπαίνει μέσ' στην αυλή όπου συνδιαλέγονταν Τούρκοι και Ρωμιοί ένα από τα αγόρια του σπιτιού και ακούει τη μάνα του να λέει πως έχουν εφτά ζα. Πετιέται τότε με γεμάτο στόμα και λέει.

— Μπρε, πως; έχουμε τα' ένα μνούχο.

Ο στροτζλός ο πεύκος

Ένα από τα παράξενα ή τα θαύματα της φύσης, είναι και ο πεύκος που βρίσκεται πιο πέρα από την Παναγιούδα. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι δύο πιο μικροί εκεί κοντά. Είναι χάρμα οφθαλμών και κάτι που δεν έχω δει πουθενά. Δεν ξέρω βέβαια πώς και γιατί δεν πολλαπλασιάζονται εύκολα, τι γένος είναι και πώς είναι η επιστημονική τους ονομασία. Ξέρω όμως ότι η σχολή δασολόγων του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τους έχει υπό την επίβλεψη και προστασία της και πολλά καλοκαίρια έβλεπα ένα τζίπ του Πανεπιστημίου να τον επισκέπτεται.

Δεν ξέρω, τα τελευταία χρόνια δεν το έχω δει, αλλά τί το θέλω το όνομα, όταν αυτό το ίδιο το δέντρο σε τραβάει και σε μαγεύει! Πόσα τρυγόνια άραγε θα έκασταν επάνω του να ξεκουραστούν, αλλά και πόση δροσιά έχει τα καυτά καλοκαίρια! Αυτά τα δέντρα δεν υπάρχουν

Ο στρογγυλός ο πεύκος

πουθενά και πρέπει να τα προσέχουμε, για να μην πω ότι μπορούν ίσως ή θα μπορούσαν να αποτελέσουν και ένα από τα αξιοθέατα του χωριού μας.

Ένας χωριανός

Άνοιξε η γη να καταπιεί τη γυνάικα, αλλά όχι μόνο εκείνη, και το μικρό μαζί, γιατί από τη ματιά που του έριξε κατάλαβε ότι δεν έπρεπε να το πει και φίδι που τον έφαγε.

— Τι λέει ο μικρός; ρώτησαν.

Εκείνη δεν έχασε το θάρρος της.

— Μην ακούτι, τους λέει. Ποιο μνούχου βρε ψεύτ', δεν αρρώστοι τσι τους σφάξαμι; Άει-ντι πάγινι απ' έδιου.

Το αγόρι, που κατάλαβε το λάθος του, πήρε μαύρο δρόμο κι έφυγε. Εκείνη, πρώτη φορά δεν αναθεμάτισε τους Ρωμιούς που ήταν μαζί με τους Τούρκους, πρώτη φορά δεν τους είπε από πίσω τους όσα έλεγε πάντα τέτοιες ώρες «Να σκυλουγαυγίζιτι, να λουβιάσιτι, να σας βγάλουν όξου απ' του χουριό». Τώρα είχαν καταλάβει τίποτα, δεν είχαν, ποιος ξέρει, πάντως φύγαν.

Τη νύφη την πλήρωσε ο μικρός, που έφαγε τις έρμες της χρονιάς του, ενώ διαμαρτυρόταν ότι δεν είπε ψέματα.

Βαρβάρα Σκιά

Εσπερινός στο καλοκαιριάτικο δειλινό της Βρίσας

Κάθε φορά που βρίσκομαι στο χωριό, ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες και ακούω να χτυπά η καμπάνα του εσπερινού, νιώθω πως μια μέρα τέλειωσε, πως πρέπει να δοξολογήσω το θεό που

μου επέτρεψε να την ζήσω και ταυτόχρονα να του ζητήσω να ευλογήσει την ημέρα που ήδη ξεκινά (στο λειτουργικό χρόνο της Εκκλησίας μας). Το ίδιο πιστεύω πως αισθάνονται κι οι άλλοι συγχωριανοί μου, έστω κι αν δεν το εκδηλώνουν μ' αυτά τα λόγια. Τούτο γίνεται πιο κατανοητό αν δει κανείς τη συμμετοχή τους στους εσπερινούς των καλοκαιριάτικων απομεσήμερων, ειδικά μάλιστα αν γιορτάζει κάποιο παρεκκλήσι ή εξωκλήσι της Βρίσας. Όλοι ή σχεδόν όλοι θα εμφανιστούν, για λόγους διαφορετικούς ή ίδιους. Όλοι λ.χ. θα ανάψουν ένα κερί, άλλοι για να τιμήσουν τον εορταζόμενο άγιο, άλλοι για να τον ευχαριστήσουν, άλλοι για να ευχηθούν κάτι και να τους βοηθήσει. Δε θα παρακολουθήσουν όμως όλοι τον εσπερινό. Άλλοι θα πιάσουν την κουβέντα (πρέπει να διαδοθεί και το κουτσομπολίο), άλλοι θα ορμήσουν στα γύρω χωράφια (αν είναι εξωκλήσι) για να αποτιμήσουν το «μαξούλ» της χρονιάς. Και υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία που παρακολουθούνευλαβικά τον εσπερινό. Αν όμως κάποιος χωριανός τολμήσει να περάσει από εκεί με το αυτοκίνητό του, όλοι αρχίζουν «δε έφνα συ ε τουν χώριε τόπος να πά' απ' αλλού. Μη τυχόν τσι πορπατήξουν είνι καμπόσιν, μη πέσουν τα ποδάρια τους». Με τούτα και με κείνα ο εσπερινός τελειώνει και όλοι κάνουν τον σταυρό τους και τρέχουν να πάρουν όσο περισσότερο άρτο μπορούν. Ο άρτος ούτε λίγο ούτε πολύ θεωρείται ως το μαγικό ψωμί που αποτρέπει

Έχω τις ρίζες στο χωριό

από το Βασίλη Τσούτσικα, Αύγουστος 1997

Είμαι μικρό μα θα σας πω
ένα τραγούδι πονεμένο
για το χωριό που αγαπώ
μα μακριά του τώρα μένω.

Δεν έχω γεννηθεί εδώ
μα μ' έχουν φέρει από μωρό.
Εδώ μου λεν περπάτησα
εδώ και πρωτολάλησα.

Εδώ ο παππούς και η γιαγιά
μες τη μικρή μας γειτονιά.
Εδώ έτρεξα και έπαιξα
εδώ τα γόνατα έσπασα.

Τα καλοκαίρια τα γλυκά
τρελλή παρέα από παιδιά
μελίσσι πάντα ζωηρό
αφήνουμε ένα βουητό!!

Μες στα σοκάκια τα στενά
και στην καυτή την αμμουδιά
παιχνίδι κάνουμε τρελλό¹
σηκώνουμε όλο το χωριό.

Έχω μονάχα έναν καημό²
που φεύγω πάντα απ' το χωριό
και νιώθω τότε μοναχό³
ξενιτεμένο και φτωχό.

Έχω τις ρίζες μου ΕΔΩ!!

κάθε πόνο.

Εκείνο που έχει σημασία είναι το πως αντιμετωπίζουν οι χωριανοί την Εκκλησία. Της αποδίδουν έναν σύνθετο ρόλο αγιαστικό, εξορκιστικό, κληρονομικό, ένας αδιάσπαστος κρίκος που τους δένει με το χωριό ό, τι κι αν συμβεί. Εκεί θα έρθουν να πάρουν την ευλογία για τη νέα ημέρα που ξεκινάει (έστω κι αν δεν το παραδέχονται), να τονώσουν τις φιλίες τους βλέποντας κάποιους γνωστούς, να συνεχίσουν την κληρονομική τους παράδοση στο χωριό, προσφέροντας άρτο όπως η μητέρα και η γιαγιά τους. Το αποκορύφωμα και συγχρόνως η επιβεβαίωση όλων αυτών είναι το σταυροκόπημα όταν φεύγουν από το ναό. Ενώνει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Αποδέχονται τα όσα έγιναν, πιστεύουν στην θαυματουργή δύναμη του αγίου και ελπίζουν πως όλα θα είναι καλύτερα γι' αυτούς στη συνέχεια. Τελειώνοντας ένας εσπερινός σου φαίνεται πως δεν σου μιλούν μόνον όσοι βλέπεις, αλλά και οι παλιότεροι που ήδη έφυγαν από τη ζωή, αλλά και όσοι θα έρθουν. Θυμάσαι τις βρακούσες και τους βρακάδες που στέκονταν κάτω από το ίδιο δέντρο της Αγίας Μαρίνας και ονειρεύεσαι τους νέους κληρονόμους της Βρίσας, τα παιδιά σου, που θα σταθούν αργότερα.

Ειρήνη Α. Αναγνώστου

Ο πατροκτόνος

Κείνη τη χρονιά το μάζεμα της ελιάς ήταν πανηγύρι! Εγώ που προτιμούσα να σκάβω όλη μέρα παρά να μαζεύω σκυμένος κάτω από το λιόδεντρο μια-μια τις ελιές, δεν έβλεπα τη μέρα που θα κάναμε «παύσεις» — έτσι λέγαμε τότε τις μέρες που σταματούσαμε τα μαθήματα για να γράψουμε τα διαγωνίσματα του πρώτου εξαμήνου — για να τρέξω από το σχολείο κατευθείαν στο λιοχώραφο. Ο λόγος που έκανε, «τον οκνό αγλήγορο», όπως θα λεγει η μάνα μου, ήταν οι ιστορίες του Ανέστη. Ο Ανέστης ήταν από τους λεβέντες του χωριού κι είχε το φυσικό χάρισμα να αφηγείται με μεγάλη εκφραστική δύναμη και ζωντάνια διάφορα περιστατικά από τη ζωή του, που μας έκαναν να κρατάμε την κοιλιά μας από τα γέλια κάτω από τα λιόδεντρα.

Εκείνη τη χρονιά οι δύο οικογένειες είχαμε πάρει «συντροφικά κισίμια». Οι άντρες ράβδιζαν κι από κάτω οι γυναίκες και μεις τα παιδιά μαζεύαμε τις ελιές. Ο Ανέστης, ενώ ράβδιζε σκαλωμένος στη σταύρωση του δέντρου, θυμόταν και κάποια ιστορία, άλλοτε από τις ερωτοδουλιές του, άλλοτε από τα γλέντια του ή τα «χνέρια» που σκαρφίζονταν οι μωρέλες, για να πειράξουν κάποιο συγχωριανό.

Με τα γέλια ζεσταίνονταν τα παγωμένα πόδια μας και ξεμάργωναν τα χέρια μας, που είχαν κοκαλώσει από το πρωινό αγιάζι. Ξεχνούσαμε και τους πόνους στη μέση, έτσι που καθόμαστε όλη μέρα ανακούρκουδα κάτω από την ελιά, και πηγαίναμε τρέχοντας ν' αδειάσουμε τα γεμάτα καλάθια στα τσουβάλια μη χάσουμε τη συνέχεια της ιστορίας του Ανέστη. Κι όταν έφτανε η ώρα να κενωθεί στο πιάτο η γραγούδα, που έβραζε στο πυρομάχι, να τσουρουφλιστεί η ρέγγα στη λόχη της φωτιάς και ν' ανοίξουν τα μεσάλια με το ζυμωτό, τις αβλατάδες και το ξερό κρομμύδι, περιμέναμε με λαχτάρα, πιο πολύ κι από το φάϊ, τη στιγμή που θ' ανασήκωνε ο Ανέστης την τραγιάσκα του και θ' αρχιζε καθισμένος σταυροπόδι να διηγείται άλλη μια ιστορία του, από κείνες που έκαναν το λιώνα να πάρνει φωτιά από τα γέλια μας.

Απ' όλες εκείνες τις ιστορίες αυτή που έμεινε στη μνήμη μου με όλες τις λεπτομέρειες, ακόμα και με τις χειρονομίες και τις εκφράσεις του προσώπου, με τις οποίες συνόδευε ο Ανέστης την αφήγησή του, είναι η ιστορία του «πατροκτόνου».

Και τη γράφω σήμερα, σα μνημόσυνο για τον καλό άνθρωπο, που τον φαντάζομαι μετά από τόσα χρόνια ολοζώντανο, καθισμένο στην πεζούλια να χαμογελάει με κείνα τα παιδιάστικα μάυρα μάτια του.

Ο Ανέστης ήταν ερωτευμένος με μια λεβεντονιά του χωριού, που την έκανε αργότερα γυναίκα του κι έζησαν μέχρι τα γεράματά τους αχώριστοι κι αγαπημένοι. Κάθε βράδυ, εάν πρώτα δεν καληνύχτιζε την καλή του, δεν μπορούσε να πάει για ύπνο στο σπίτι του· εκείνα όμως τα χρόνια δεν ήταν εύκολο να πεις καληνύχτα στην κοπέλα που αγαπούσες, έστω κι από μακριά. Ο πατέρας της αγαπητικιάς του, όταν ένα βράδυ τον είδε να τρι-

γυρίζει έξω από το φράχτη του σπιτιού του, τον προειδοποίησε, πως όταν τον ξανάβλεπε να περνά έξω από το σπίτι του, θα του έκοβε και τα δυο του πόδια. Και δεν αστειευόταν ο κατοπινός πεθερός του, ένας θαλασσοψημένος άντρακλας που έριχνε το τορπίλι από το βράχο του Αγιου-Φωκά κι έπεφτε μέσα στο καταχείμων στο νερό, να μαζέψει τα κεφαλούρια και τα λαβράκια, που σπαρταρούσαν στον αφρό της θάλασσας. Ο Ανέστης όμως που έβραζε το αίμα του στα δεκαοχτώ του χρόνια άκουγε μόνο την καρδιά του που ήταν παλαβωμένη από την αγγελομάτα κοπελούδα. Περίμενε πίνοντας το ρακί του, ώσπου να κλείσει κι ο τελευταίος καφενές κι όταν έσβηναν όλα τα φανάρια μέσα στο χωριό κι ακούγονταν πια μόνο τα ροχαλητά των κουρασμένων ξωχάρηδων, έπαιρνε το απάνω σοκάκι. Έσιαχνε τη μέση του και μια σκουριασμένη καραπιστόλα, καλού-κακού, και σιγανοπερπατώντας σαν τη γάτα στα κεραμίδια έφτανε έξω από το σπίτι της καλής του. Εκεί λούφαζε δίπλα σε μια στίβα από ξερόκλαδα περιμένοντας τη συμφωνημένη ώρα ν' ανοίξει το πορτί και να προβάλει η αγαπημένη του να τον καληνυχτίσει. Ύστερα με την καρδιά του μελωμένη, κατηφόριζε για το γεροτκό του πατέρα του, να προλάβει λίγο ύπνο, προτού φέξει, και τον ξυπνήσει ο κύρης του για το χωράφι.

Ο Ανέστης δε φοβότανε τόσο το μέλλοντα πεθερό του όσο το δικό του πατέρα, που τον περίμενε κάθε βράδυ στο σπίτι θεριό ανήμερο.

Ο «γέρος» του από τότε που έχασε τη μακαρίτισα «κοιμόταν με... τις κότες»! Και την ώρα που γύριζε ο γιος του, αυτός είχε χορτάσει πια τον ύπνο και πεταγόταν με το πρώτο «κρατς» που έκανε η τζάγγρα στην εξώπορτα. Έτσι, μόλις ο Ανέστης περνούσε την ανοιχτή πόρτα της μοναδικής κρεβατοκάμαρας του σπιτιού, τον υποδεχόταν ο γέρος του με μια βροχή από... «κοσμητικά επίθετα»: «Που κοπροσκύλιαζες όλη νύχτα μεςτα σοκάκια βρε χαμένο ρηγάτο, ανεπρόκοπε, αχαΐρευτε. Τι ώρα θα ξυπνήσεις να πας στο χωράφι βρε ουκνόστσλου;

Και δε σταμάταγε παρά μόνο όταν άκουγε από την άλλη άκρη της κάμαρης το ροχαλητό του Ανέστη, που χωνόταν όσο πιο γρήγορα

γινόταν στα στρωσίδια του και σκεπασμένος με το πάπλωμα ως τ' αυτιά αποκοιμιόταν με τη σκέψη του σ' εκείνην.

Ένα βράδυ λοιπόν, περασμένα μεσάνυχτα, κατηφόριζε ο Ανέστης για το σπίτι του με το ζόρι κρατώντας τα μάτια του ανοιχτά από τη νύστα. Απόψε, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, ευχόταν να μην ξυπνούσε ο γέρος του, να τον άφηνε ήσυχο να χωθεί στο γιατάκι του και εκεί να κοιμηθεί ώσπου να ψηλώσει ο ήλιος.

Φτάνοντας στο σπίτι τού πατέρα του άνοιξε όσο πιο αθόρυβα μπορούσε την εξώπορτα, έβγαλε τα παπούτσια του από την αυλή και κρατώντας τα στο χέρι μπήκε στο σπίτι. Προχώρησε στα σκοτεινά για την κάμαρη, όπου κοιμόταν μαζί με τον πατέρα του, αυτός στη μιαν άκρη και κείνος στην άλλη. Βρισκόταν στη μέση της κάμαρης, ανάμεσα στα δυο στρώματα, όταν ξέσπασε η μπόρα κι έπεσε χοντρό χαλάζι στο κεφάλι του το υβρεολόγιο του πατέρα του. Τον φανταζόταν μέσα στο σκοτάδι μισοκαθισμένο στο στρώμα του, αναμαλλιασμένο, με κόκκινα μάτια, να βγάζει αφρούς από το στόμα του.

Προχώρησε χωρίς να βγάλει άχνα προς το στρώμα του κι άρχισε να βγάζει τα ρούχα του, ενώ ο γέρος του επαναλάμβανε για δεύτερη φορά το υβρεολόγιο φρενιάζοντας όλο και περισσότερο με τη σιωπή του γιου του.

Τότε ο Ανέστης, βγάζοντας την κουμπούρα από τη μέση του να την κρύψει κάτω από το στρώμα, όπως έκανε κάθε βράδυ, διαπίστωσε πως μέσα στη θολούρα και τη νύστα του είχε ξεχάσει, φτάνοντας έξω από το σπίτι, να κατεβάσει τον «πιτνό». Πασπατευτά μέσα στο σκοτάδι προσπάθησε ν' ασφαλίσει το όπλο. Και τότε, θέλεις η νύστα, θέλεις η ταραχή του από τις φωνές του γέρου — έβαλε κι ο διάολος την ουρά του — έγινε το κακό.

Η παλιοκουμπούρα εκπυρσοκρότησε κάνοντας μέσα στη νύχτα ένα διαμονισμένο θόρυβο σαν να 'πεσε κανονιά! Και το πιο εξωφρενικό ήταν πως με το «μπαμ» άνοιξε διάπλατα η μοναδική παναθύρα της κάμαρης τινάζοντας τους σοβάδες και φάνηκε έξω ο δρόμος, σα να είχε γκρεμιστεί ολόκληρος ο τοίχος.

Απόμεινε ο Ανέστης μ' ανοιχτό το στόμα και

Μετά την πρόβα για τη θεατρική παράσταση το «Μπουρίνι», το 1942.
Ανδρες: Δημ. Τσέλεκας, Ρεκλός Γιάννης, Μάρκος Περράκης, Απόστ. Παρασκευάς, Νίκος Καραμάνος, Παναγ. Σιγιώργης, Παναγ.
Αναγνώστου, Γιώργος Ταξείδης, Στρ. Ευαγγελινός, Τάκης Καραμάνος.
Γυναίκες: Ευστρ. Μανώλα, Ειρ. Διαμαντή, Μύρσ. Καραμάνου, Μαρία Ρεκλού, Μύρσ. Σιγιώργη.
(αρχείο: M. Ταξείδη - Νικολάου)

κομμένη την ανάσα κρατώντας στο χέρι την κουμπούρα του που κάπνιζε ακόμα, ενώ στην άλλη άκρη της κάμαρης απότομα επικράτησε νεκρική σιγή!

Στο λιγοστό φως που έμπαινε από το ανοιχτό παράθυρο διέκρινε στη μεριά που κοιμόταν ο πατέρας του μόνο ένα ασάλευτο όγκο κουκουλωμένο ως επάνω με το πάπλωμα.

Μόλις ξαναβρήκε την ανάσα του ο Ανέστης, τράβηξε γρήγορα τα «κανάτια» της παναθύρας, που ευτυχώς δεν είχαν πάθει ζημιά, εκτός από μια στρογγυλή τρύπα στη μέση του κανατιού, απ' όπου τρύπωνε το φως του φεγγαριού. Ύστερα έπεσε στο στρώμα του κι έμεινε εκεί ακίνητος με τεντωμένα τα αυτιά του, μήπως πιάσει κανένα σημάδι ζωής από την άλλη άκρη της κάμαρας, όπου ήταν το στρώμα του πατέρα του. Δεν άκουγε όμως τίποτε! Μόνο η καρδιά του χτυπούσε σαν του λαγού, από την αγωνία του μην είχε πάθει τίποτε από την τρομάρα του ο γέρος. Δεν τολμούσε όμως να μιλήσει ούτε να σηκωθεί ν' ανάψει το λυχνάρι, γιατί αν ήταν... ζωντανός ο γέρος, ποιος τον άντεχε; Έμεινε έτσι ασάλευτος στο στρώμα του, ώσπου λίγο πριν φέξει, τον πήρε ο ύπνος. Και τότε ξαφνικά πετάχτηκε επάνω ο γέρος κι άρχισε να χοροπηδά γύρω-γύρω στην κάμαρα ορυόμενος: «ο πατροκτόνος, πήγε να σκοτώσει τον πατέρα του! Πήγε να με σκοτώσει, ο δαιμονισμένος!»

Όταν καταλάγιασαν τα γέλια μας ο Ανέστης ίσωσε την τραγιάσκα του και συμπλήρωσε: «άμα δεν το πιστεύετε, περάστε έξω από το γεροτκό του πατέρα μου και κοιτάξτε την παναθύρα. Σώζεται ακόμα η τρύπα, που άνοιξε η πιστόλα, βουλωμένη μ' ένα πανί».

Βασίλης Ψαριανός

ΞΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Λέσβιοι λογοτέχνες

Την ωραιότητα της παρθενίας σου

Ωραία που θάναι η Αθήνα
σα ρημάξει.

Πάνω στην άσφαλτο θα βγουν θυμάρια.
Βρύα και λειχήνες
τις προσόψεις των μεγάρων θα πλουμίσουν.
Στα κτήρια των γραφείων
όπου άλλοτε βασίλευε η ανία
όπου βρωμούσαμε τ' ασπρα χαρτιά
με βέβηλες βλακείες
(χαρτιά που φτιάχναμε κόβωντας δάση)
η αράχη θα στήνει τον ιστό της.
Απόλυτη σιωπή.

Λόγια που δεν χρησίμευαν παρά
για να στρεβλώνουν την ουσία
θα πάψουν να ηχούν.

Σιγά-σιγά, αδυσώπητα, μοιραία
πρασινόμαυρη μούχλα
θ' ανεβαίνει απ' τα κατώγια προς τ' ανώγια.
Ανάμεσ' από στέγες βουλιαγμένες
κι από πατώματα σπασμένα
πεύκα και πρίνοι κι αγριοσυκιές
θα ξεμπροβάλλουν τα κλαδιά τους
κι ο Πάρνης η Πεντέλη κι ο Υμηττός
θα κατεβούν να πάρουν πίσω
ότι τους κλέψαν οι ανθρώποι.
Ωραία που θάναι η Αθήνα
σα ρημάξει.

«Ανέκδοτο ποίημα»
Γιώργος Ν. Γιαννουλέλλης, 1939

ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Το Παλαιοχώριον της Βρίσας Λέσβου

Η πρώτη μετεγκατάσταση των κατοίκων της Αρχαίας Βρίσας

Το σημερινό χωριό, η Βρίσα, στο νησί της Λέσβου, είναι ένα μεσόγειο χωριό, από τα πιο αξιόλογα.

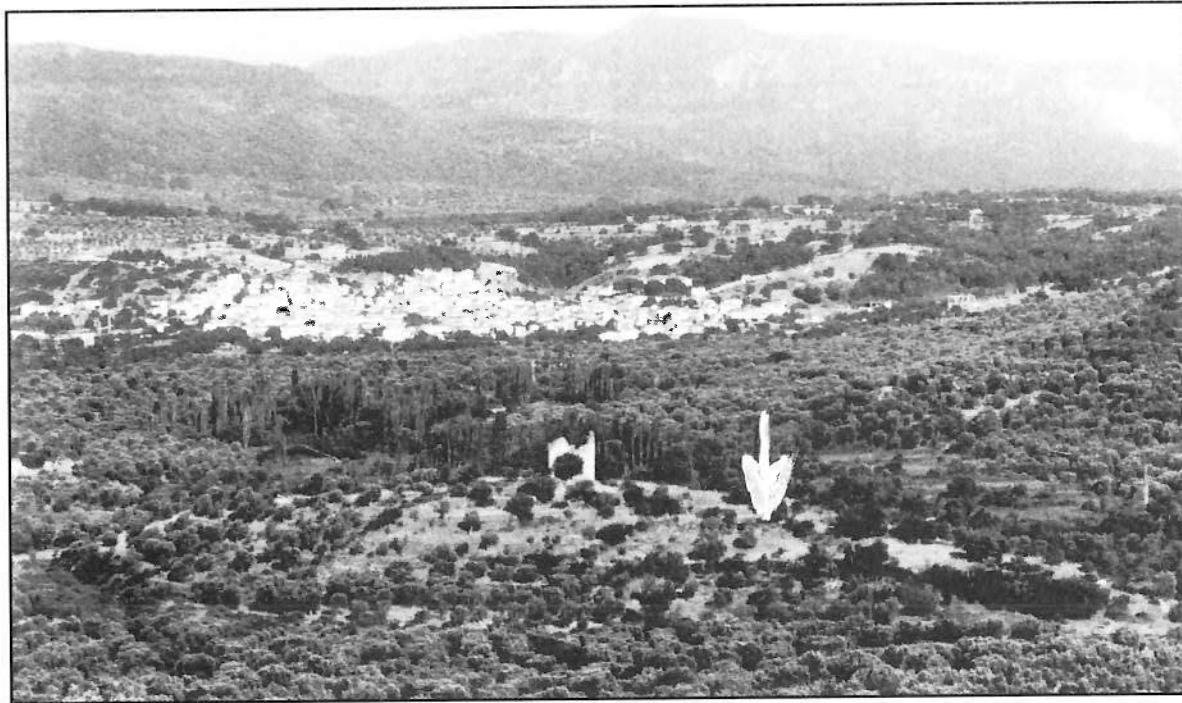
Η σημερινή θέση του είναι αποτέλεσμα της διάλυσης της αρχαίας Βρίσας, από πειρατικές επιδρομές της Βυζαντινής εποχής, που έκαναν τους κατοίκους της, όπως άλλωστε και άλλων χωριών της Λέσβου, ν' αποτραβηχτούν από τα παράλια στην ενδοχώρα και να δημιουργήσουν άλλους οικισμούς αθέατους από τη θάλασσα.

Η καταστροφή του αρχαίου οικισμού αναφέρε-

ται¹ ότι έγινε στα βυζαντινά χρόνια (1080-1200 μ.Χ.), εποχή κατά την οποία το νησί υπέστη τις μεγαλύτερες πειρατικές επιδρομές, ή κατ' άλλους κατά τον 9ο ή 10ο αιώνα² εποχή που κυριαρχούσαν στο Αιγαίο οι Σαρακηνοί. Ενωρίτερη χρονολόγηση κατά τον 7ο αιώνα, εποχή της επίθεσης των Σλάβων³ και επέκταση των Αράβων στο Αιγαίο⁴ τότε που προετοιμάζοντο για το μεγάλο «κτύπημα» ενάντια στην Κων/πόλη, δεν θα ήταν αδικαιολόγητη.

Την εποχή της διάλυσης της αρχαίας Βρίσας ο πλησιέστερος οικισμός ήταν αυτός της Νηγίδας (Αιγίδας), Β.Α. αυτής, στην ευρύτερη περιοχή της οποίας (Νηγίδα, Ρουγκάδα, Δαξάρι), βρήκε ίσως καταφύγιο ένα μέρος του πληθυσμού που ησχολείτο με την κτηνοτροφία, όπως διασώζει η παράδοση και υπενθυμίζουν τα ευρήματα⁵.

Μια άλλη κατοικήσιμη περιοχή κατά την εποχή

Το χωρίο
Βρίσα
(Λέσβου)
στη σημερινή θέση
του, ο
Πύργος των
Γατελούζων
και η
παλαιά
θέση του
χωριού
(σημειώνεται με
βέλος)

1 Βλ. εγκυκλοπαιδικό λεξικό «Ηλίου» τομ. Δ', Αθήνα 1936, σ. 842.

2 Β. Ψαριανός, «Αρχαίοι και Μεσαιωνικοί οικισμοί στην περιοχή Βρίσας», Αντίλαος της Βρίσας (περιοδ.), έκδοση του Εκπολιτιστικού Συλλόγου Βρισαγωτών Λέσβου, τευχ. 22, Αθήνα 1996, σελ. 13, όπου εκφράζεται η σχετική γνώμη του.

3 Elisabeth Malamut, *Les îles de l'Empire Byzantin*, τομ.

2, Παρίσι 1988, σ. 625, σχεδιάγραμμα.

4 E. Malamut ο.π., αλλά και Ιστορία Ελληνικού Έθνους (Ι.Ε.Ε) Εκδοτική, Τομ. Η', Αθήνα 19, σ. 183 για την ερήμωση πολλών νησιών.

5 Λήκυθος των πρώτων χριστιανικών χρόνων, έχει κατατεθεί στο Μουσείο Μυτιλήνης, με την ένδειξη ΤΑΞΙΔΙΧΗΣ-ΔΑΞΑΡΙ ΒΡΙΣΑΣ.

Λάρναξ με «σταυρό» πλησίον του Παλιόπυργου

αυτή ήταν της Στρογγύλης, στα Β.Δ. της αρχαίας Βρίσας. Σήμερα είναι αγροτική περιοχή του δήμου Πολιχνίτου, με αναφερόμενη επισκοπή κατά τον 9ο αιώνα⁶ και ίχνη παλιοχριστιανικής βασιλικής⁷, χωρίς όμως, να υπάρχει κάποια ιστορική, παραδοσιακή ή πολιτισμική

Μέρος ραβδωτής κολώνας που βρέθηκε στην περιοχή του Παλιόπυργου

αναφορά ή συσχέτιση, για πιθανή μετεγκατάσταση κατοίκων απ' την αρχαία Βρίσα.

Άλλη μια θέση που γνωρίζουμε τόσο απ' την παράδοση όσο και από ντόπιους⁸ και άλλους μελετητές της τοπικής ιστορίας, για την ύπαρξη ενός οικισμού ή μικρού καταυλισμού⁹, είναι η αγροτική περιοχή Βρίσας που φέρεται σήμερα με την προσωνυμία «Παλαιόπυργος».

Ο οικισμός αυτός αναφέρεται σαν ένας οικισμός που εξυπηρετούσε ανάγκες των Γατελούζων επικυριάρχων.

Ο πύργος χτίστηκε στο τέλος του 14ου αιώνα, αναφέρεται ότι χρησίμευε για να ελέγχει δουλοπάροικους και να προστατεύει αυτούς από πειρατικές επιδρομές¹⁰.

Κατά τη γνώμη μας ο πύργος των Γατελούζων αποτελούσε ένα μικρό αμυντικό σχυρό, κατάλληλο για την παρουσία φρουράς που θα παρατηρούσε και θα ήλεγχε τα περάσματα ή θα φρουρούσε οδικές αρτηρίες της εποχής.

Υπήρξε μια ύστατη προσπάθεια αμυντικής ενίσχυσης και προστασίας του νησιού από πειρατικές ενέργειες, που επλήθυναν τους χρόνους αυτούς της επέκτασης των Οθωμανών Τούρκων.

Πιθανώς συνδυάστηκε με τον πύργο του «Μπινιά», της περιοχής Σκαμνιούδι του Λισβορίου Λέσβου, που κατασκευάστηκε επί βασιλείας του Μανουήλ Β' Παλαιολόγου στα τέλη του 14ου αιώνα, που «ενσάρκωνε εκείνα τα χρόνια το πνεύμα της αντιστάσεως των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών Τούρκων»¹¹.

Η χρήση του Πύργου ως καταλύματος διαμονής του «Τοπάρχου ή Φεουδάρχου» για να ελέγχει ή να προστατεύει σκλάβους ή δούλους, που διατυπώθηκε από το ντόπιο ιστοριοδίφη Κων. Τσέλεκα, δεν μπορεί να υποστηριχθεί, διότι την εποχή εκείνη, δεν υπήρχε στη Λέσβο, τέτοιο καθεστώς εξάρτησης, ανθρώπου από άνθρωπο. Επίσης η ετυμολογική συσχέτιση του τοπωνυμίου που φέρεται με την ονομασία Μανταλωμένη (ή οι) και γειτνιάζει με το χώρο αυτό, είναι δύσκολο να εξειδικεύσει πιθανή εξάρτηση δουλοπάροικων¹² από τον αφέντη του Πύργου, με στρατιωτικά μέσα και δεν βρίσκουμε το λόγο

6 C. Pathey, *Hieroclis Syneclermus et notitiae Greacae episcopatum*, 1866, σ.σ. 126-127.

7 Σεραφ. Χαριτωνίδης, «Παλαιοχριστιανική τοπογραφία της Λέσβου», Αρχαιολογικόν Δελτίον, τομ. 16, Αθήνα 1960, σ.σ. 33-34.

8 Κωνσταντίνος Τσέλεκας, «Το χωριό μου η Βρίσα», Αθήνα 1982, σ. 86, Βασ. Ψαριανός ο.π. σ. 14.

9 Ε. Πατσουράκου, «Ο Πύργος της Βρίσας», στα Πρακτικά Συνεδρίου, «Οι Γατελούζοι της Λέσβου», Μυτιλήνη 1994,

Μεσαιωνικά Τετράδια, Αθήνα 1996. Ειδικά για τον καταυλισμό βλ. σ. 21.

10 Β. Ψαριανός, ο.π. σ. 14.

11 Ι. Μουτζούρης, «Τα Μεσαιωνικά Βασιλικά», Λεσβιακά, Δελτίον της Ε.Α.Μ. τομ. ΙΒ', Μυτιλήνη 1989, σλ. 208 αναφερόμενος στον Α. Βακαλόπουλο «Ιστορία του νέου Ελληνισμού» τομ. Α' Θεσσαλ. 1974, σ. 140.

12 Β. Ψαριανός, ο.π. σ. 10.

τέτοιας μοναδικότητας στη Λέσβο.

Η αλήθεια είναι ότι τόσο οι Βυζαντινοί αγρότες όσο και οι Λατινοκρατούμενοι χωρικοί στον ελλαδικό χώρο, κατά τον ΙΔ' αιώνα ήταν στην πλειοψηφία τους εξαρτημένοι καλλιεργητές, αλλά όχι δουλοπάροικοι¹³, παρ' όλο που ούτε η ακριβής μορφή, ούτε και η έκταση της εξάρτησης, έχουν διασφαγησθεί ακόμα¹⁴.

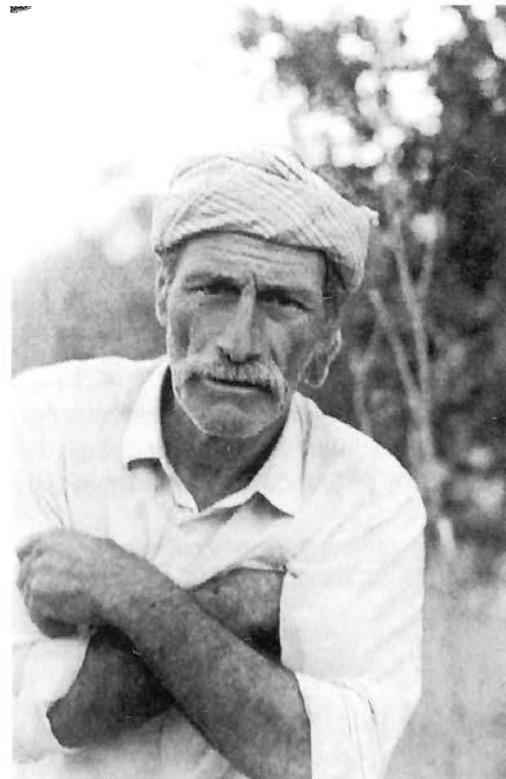
Η γενική εντύπωση είναι ότι στη Λέσβο των Γατελούζων¹⁵ με τους γνωστούς οικογενειακούς δεσμούς αυτών με τους βασιλείς του Βυζαντίου, σχέση που αποτυπώθηκε ακόμη και στα νομίσματα των Γατελούζων με τη χρησιμοποίηση βυζαντινών εμβλημάτων των Παλαιολόγων¹⁶, υπήρχε συμπεριφορά όχι τόσο φεουδαρχική, αλλά αυτή των εμπόρων¹⁷ ιδιαίτερα στην περίοδο της Τουρκικής απειλής, όπου η ανάγκη της συμπαράστασης του ελληνικού πληθυσμού, ήταν απαραίτητη για την αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου¹⁸. Για τον οικισμό αυτό έχουμε μια άλλη διαλεκτική άποψη, που δίνει ένα νέο περιεχόμενο στην αναζήτηση της πρώτης μετεγκατάστασης των κατοίκων της αρχαίας παραλιακής Βρίσας.

Η παράδοση, τα διάσπαρτα δομικά υλικά, τα κατεστραμμένα ναῦδρια, μέσα στα κτήματα ντόπιων ιδιοκτητών προς τιμή των Αγίων¹⁹ Νικολάου, Δημητρίου, Ταξιαρχών, πάλι Δημητρίου, Θεοδώρων, Παναγιούδας και τα τοπωνύμια που υπάρχουν γύρω στην περιοχή του Πύργου (Πυτιλίδι, Μανταλωμένη, Πατούμενη ή Πετρόμανδρα²⁰, Χάσι, Καμάρες, Καμαρούδια) προδικάζουν για ένα οικιστικό χώρο σαφώς παλαιότερης ιστορικής σημασίας, αν συγκριθούν με αυτά της σημερινής Βρίσας (Τζίβα - Μαχμούτές - Σωθήρες - Ακκλησίδι - Αλώνια - Παλιάμπελα - Μπάρμπα Αντών' - Κνάϊτης), που είναι σαφώς νεότερα στην ετυμολογική τους σημασία.

Στο «Γώντικα» (Κώδικα) της Κοινότητας Βρίσας από καιρό είχαμε επισημάνει σαν αγροτική τοποθεσία την αναγραφή του τοπωνυμίου «Παλαιοχώριον», χωρίς να μπορούμε να οριοθετήσουμε μετά βεβαιότητας την περιοχή αυτή, μια

Κόγχη ιερού ναΐδριου περιοχής Παλιόπυργου

Ο Βρισαγώτης βοσκός Κων. Ζ. Καραϊσκός που μας υπέδειξε τα αρχαιολογικά ευρήματα

και σήμερα δεν υπάρχει τοπωνύμιο στην αγροτική περιφέρεια της Βρίσας, που να αποκαλεί-

13 Νικ. Οικονομίδης, «Ο Θεαμός των δουλοπαροίκων» Κέντρου (Ινστιτούτο) Βυζαντινών Ερευνών. Σύμμεικτα τομ. 5ος, 1983, σ. 302.

14 Αγγελική Λαζίου-Θωμαδάκη, «Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή», μεταφρ. Αγλαΐα Κάσδαγλη, Μορφ. Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (MIE), Αθήνα 1987, σ. 192.

15 Βλ. Παν. Παρασκευαΐδη, «Η Μυτιλήνη επί Γατελούζων», Μυτιλήνη 1970, σ.σ. 3-4 και 19, όπου περιγράφονται οι σχέσεις αυτών και το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο του πληθυσμού. Επίσης [l. Δελή] «Οι Γατελούζοι εν Λέσβῳ 1355-1462», Αθήναι 1901, σ. 69.

16 Βλ. «Οι Γατελούζοι κύριοι της Μυτιλήνης», στο «Νομίσματα

και Χάρτες στον Ελληνικό χώρο 1204-1900», Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1983, Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, σ. 60.

17 William Miller, «Οι Γατελούζοι της Λέσβου 1355-1462», μεταφρ. Μ. Αναγνωστοπούλου, Λεσβιακά τομ. Ε', Μυτιλήνη 1966, σ. 108.

18 Τάκτης Παπουτσάνης, «Οι Γατελούζοι της Λέσβου» (Πρακτικά Συνεδρίου, Μυτιλήνη 1994), Μεσαιωνικά Τετράδια, Αθήνα 1996, σ. 41 σημ. 10.

19 Βλ. Κων. Τσέλεκα, ο.π. σ. 86.

20 Την ταυτόσημη έννοια της Πατούμενης-Πετρομάνδρας, μη γνωστή στο ευρύ κοινό, βρήκαμε στον κώδικα της Κοινότητας Βρίσας (Λέσβου), βιβλίο Α', έτος εκτίμησης 1872, έτος αντιγραφής 1886, φ. 52β και φ. 67α.

Ο Γατελούζικος Πύργος που δεσπόζει στη γύρω περιοχή

ται με τη λέξη που προαναφέραμε.

Η μοναδική περιοχή που θα μπορούσαμε να σκεφθούμε μια πιθανή οικιστική περιοχή ήταν βεβαίως αυτή του Παλιόπυργου, με τα γνωστά αναφερθέντα στοιχεία. Για τούτο κάναμε μια λεπτομερή εξέταση των στοιχείων του κώδικα της Βρίσας και είδαμε να σημειώνονται σε πλειστες όσες μερίδες του κτηματολογίου, η επωνυμία του «Παλαιοχωρίου».

Το αγροτικό τοπωνύμιο αυτό αναφέρεται και στην κτηματική μερίδα της Ευμορφούλας Α. Παπάλα, η οποία υπήρξε γυναίκα εγγράμματη (διδασκάλισσα), σύζυγος για ένα διάστημα του με-

γάλου εκπαιδευτικού Κ.Π. Υακίνθου και για τούτο αποκλείεται λάθος εγγραφής στο κτηματολόγιο, αφού διασταυρώθηκε από την ίδια, κατά την διάθεση περιουσιακών της στοιχείων της αυτής μερίδας, σε συγγενείς, μεταξύ των οποίων και το «Παλαιοχώριον κήπον» (βλ. Πιν. 1).

Εξάλλου στην κτηματική μερίδα του Στρατήγη Αθανασίου²², διαβάζουμε «Παλαιοχώριον ἡ Παλαιόπυργον χωράφιον» και στη μερίδα της Ξανθίππης Πούλου²³ η αναγραφή κτήματος με την τοπωνυμίαν «Παλαιοχώριον χωράφιον» είναι διορθωμένη με άλλου χρώματος μελάνη και διαφορετικού χαρακτήρος γράμματα, σε «Παλαιόπωργος χωράφιον» από μεθύστερη μεταβολή (1908) και προφανώς επικράτηση της ονομασίας αυτής. Το αναφερόμενον κτήμα της Ξ.Π. με τις παλαιές ονομασίες Παλαιοχώριον και Παλαιόπυργος καλείται σήμερα «Πριβόλα» ή «Πριβόλια», είναι ταυτόσημα όπως μπορώ να βεβαιώσω, από το γεγονός ότι τα κτήματα της Ξανθίππης Πούλου, περιήλθαν από κληρονομιά, στη μητέρα μου και είναι σε μικρή απόσταση από το Γατελούζικο Πύργο (Παλιόπυργο).

Από τη μελέτη και τη διασταύρωση στοιχείων του κώδικα της Κοινότητας Βρίσας προκύπτει ότι η αναφερόμενη αγροτική περιοχή με τις ονομασίες «Παλαιοχώριον κήπος», «Παλαιοχώριον χωράφιον», «Παλαιόπωργος χωράφιον», και τα νεώτερα «Πριβόλα» ή «Πριβόλια», είναι ταυτόσημες, σε επάλληλη σχέση στο χώρο και περικλείεται μεταξύ του υψώματος της αγροτικής περιοχής «Πιτιλίδι»²⁴ και της λοφώδους περιοχής του Παλιόπυργου.

Η ονομασία του χώρου αυτού ως Παλαιοχώριον προδικάζει ένα μεγάλο οικισμό, για τον οποίο πιστεύουμε ότι υπήρξε η πρώτη εγκατάσταση των κατοίκων της αρχαίας Βρίσας, μετά τη διάλυσή της.

Η τοποθεσία αυτή είναι αθέατη από θάλασσα, στην ίδια κοιλάδα που βρίσκεται το σημερινό χωρί της Βρίσας. Είναι εγγύτερα στη θέση του αρχαίου οικισμού, διευκόλυνε την ταχύτερη επίσκεψη στο χώρο της χαμένης πατρίδας, συνεπώς και των περιουσιών τους, έκανε εύκολη τη διαφυγή του πληθυσμού και χρησιμοποιήθηκε το ίδιο νερό πιθανώς, όπως φαίνεται από τα ευ-

Λάρναξ με «σταυρό» πλησίον του Παλιόπυργου (λεπτομέρεια)

21 Κώδικες Κοινότητας Βρίσας ο.π. Βιβλίο A΄ φ. 167α, φ. 46β, φ. 62α, φ. 71α, φ. 73β, φ. 100α, φ. 103β, φ. 105α, φ. 110α και στο βιβλίο B΄ (έτος εκτίμησης 1872, αντιγραφής 1887) φ. 132α, φ. 142β, φ. 144β, φ. 165β, φ. 166β, φ. 173α, φ. 178β.

22 Κώδικες κτηματολογίου ο.π. βιβλ. A΄ φ. 105α.

23 Κώδικες ο.π. βιβλ. B΄ φ. 22φ - Για το επώνυμο «Πούλος» και την επιμολογία του βλ. Χ. Γ. Πατρινέλη, στα Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, 5 (1996), σ.σ. 132 κ.ε.

24 Για την επιμολογία του τοπωνυμίου «Πιτιλίδι» (το) βλ. Β. Ψαριανό ο.π. τευχ. 22 σ. 14.

ρήματα πήλινων σωλήνων ύδρευσης που βρέθηκαν στον γύρω χώρο και κατέληγαν στην αρχαία Βρίσα.

Επισκεφθέντες το χώρο βρήκαμε ουσιώδη δομικά και άλλα υλικά που υποβοηθούν στην διαπίστωση της κατοίκησης του χώρου και της ανάπτυξης σχετικού πολιτισμού: α) μικρή λάρνακα με σταυρό στη μία της πλευρά, β) ερείπια δύο μικρών ναΐσκων με εμφανή τα ίχνη της κόγχης των ιερών τους, γ) ραβδωτή σπασμένη κολώνα στο κτήμα του Π.Γ. που φαίνεται επιφανειακά τώρα μετά την όργωση του χωραφιού, δ) αράβδωτος σπόνδυλος κολώνας, σε τοιχίο περίφραξης του κτήματος, ιδιοκτησίας Θ.Χ. (προφανώς οι κολώνες αυτές μεταφέρθησαν από το χώρο της αρχαίας Βρίσας), ε) υπολείμματα σκελετού ανθρώπου που βρέθηκαν επιφανειακά²⁵. Το Παλαιοχώρι της Βρίσας πιθανόν να διαλύθηκε στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας με την κατάληψη της περιοχής αυτής, όπως και όλης της παραποτάμιας εύφορης έκτασης από τους Τούρκους κατακτητές²⁶. Η κατάληψη εξάλλου των καλλιεργήσιμων εδαφών από το σουλτάνο²⁷, τα οποία κατά τη μουσουλμανική παράδοση του ανήκουν και η παραχώρησή τους για εκμετάλλευση σε Τούρκους αξιωματούχους, δημιούργησε συνθήκες εξοντωτικές για τους αγρότες. Στην περίοδο αυτή, ως τις αρχές του 16ου αιώνα κυρίως, οι μετακινήσεις των κατοίκων σε ασφαλέστερους τόπους αποτελούν χαρακτηριστικό φαινόμενο²⁸.

Η ιστορία, βέβαια, χρειάζεται αποδείξεις που μόνο η αρχαιολογική σκαπάνη κατά κανόνα δίνει τη λύση, αλλά αν θέλουμε μια εξήγηση στο μέτρο της λογικής, τότε η σημερινή θέση του χωρίου της Βρίσας είναι, κατά τη γνώμη μας, πιθανότατα το αποτέλεσμα δύο αλληδιαδόχων μετεγκαταστάσεων των κατοίκων της αρχαίας Βρίσας στο Παλαιοχώριον πρώτα και από εκεί, αργότερα, στη σημερινή θέση, στην οποία δυνατόν να υπήρχε ένας υποτυπώδης ασήμαντος οικιστικός κτηνοτροφικός σχηματισμός λίγων

Τα ευρήματα οστών ανθρώπου στον "Παλιόπυρο"

οικογενειών με συγγενικούς κυρίως ή συντεχνιακούς δεσμούς, που στη συνέχεια απετέλεσε τον πιρήνα υποδοχής των κατοίκων του Παλαιοχωρίου Βρίσας και άλλων αργότερα μικροοικισμών, όπως της Νηγίδας, Δαξαρίου, Δροκοπίων, Κουζονίων²⁹, ίσως και άλλων.

Η παράδοση ανάγει το σχηματισμό του χωριού Βρίσα στον 16ο αιώνα και ταυτίζεται με τις ιστορικές αναφορές του Λεσβιακού και ευρύτερου Ελλαδικού χώρου. Σήμερα ονομάζεται Βρίσα, αλλά οι περισσότεροι το γνωρίζουν σαν Βρισσά, δηλαδή τονισμένο στη λήγουσα με τη γνωστή λεσβιακή προσφορά του «σ»³⁰ και με χρήση ορ-

Σπόνδυλος κολώνας από παλαιοχριστιανικό ναό της περιοχής Βρίσας στον "Παλιόπυρο"

- 25 Όλα τα ευρήματα, μας τα υπέδειξε ο ομοχώριος βοσκός Κωνσταντίνος Ζ. Καραϊσκός, που αποτελεί αυτόκλιτο και μοναδικό προασπιστή του αρχαιολογικού αυτού χώρου.
- 26 Βλ. και Β. Ψαριανό, «Η αγροτική περιοχή του χωριού μας», περιοδ. Αντιλαός της Βρίσας, τευχ. 24, Αθήνα 1997, σ. 24.
- 27 Βλ. Ν. Οικονομίδη, την έννοια της λέξης «Χάσιον» (ήτοι χωρίον παρέχον ωρισμένους φόρους εις τον Σουλτάνον). Αρχείον Πόντου του. ΙΖ', 1952, σ. 214.

- 28 Βλ. επίσης Δανιήλ Φιλιππίδη-Γρηγορ. Κωνσταντά «Νεωτερική Γεωγραφία», 1791, προβλ. και τοπωνύμιον, παρά το Παλιόπυρον-Βρίσας, «Χάσι» (το).
- 29 Βλ. και Βασ. Βλ. Σφυρόερα, «Η Ελληνική Κοινωνία στα χρόνια της δουλείας» στην Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, Γ' Γυμνασίου ΟΕΔΒ, Ζ' έκδοση, Αθήνα 1997, σ. 129.
- 30 Βλ. και Χαρίλαο Καρατζάνο, «Πολιχνιάτικα Ιστορήματα», Μυτιλήνη 1984, σ. 27.
- 30 Προσφέρεται παχιά, όπως το «sh» στην αγγλική λέξη «shall».

Ім'я		А. Гавай.	
281. Книжки і папери		550.	
• Бібліотечні мати.	Магазин	Бібліотека	288.
• Бібліотечні експонати	бумага	бумага	600.
• Картон	бумага	бумага	480.
• Альбоми та папери	бумага	бумага	80.
• Відреси	бумага	бумага	10.
Всього		162.	
1901. Ялові		Загальна вартість збору	
збору		550.	
1902. Ялові		107.	
1903. Ялові		Загальна вартість збору	
збору		488.	
1904.		Загальна вартість збору	
збору		586.	
1905.		Загальна вартість збору	
збору		198.	
1905. Ялові		Загальна вартість збору	
збору		394.	
1906. Ялові		Загальна вартість збору	
збору		300.	
		96.	

ΠΙV, 1

1. Από τον Κώδικα Κοινότητας Βρίσας, κτηματολόγιο βιβλίου Α΄, φ. 167α. Αναφορά στο αγροτικό τοπωνύμιο «Παλαιοχώριον».
 2. Από τους κώδικες κτηματολογίου, βιβλίον Α΄, φ. 105α. Οικογενειακή μερίδα, όπου φαίνεται η ταύτιση του αγροτικού τοπωνυμίου «Παλαιοχώριον» με αυτό του «Παλαιόπυργου».
 3. Βιβλίον Β΄ του Κτηματολογίου, φ. 22β. Οικογενειακή μερίδα όπου φαίνεται η μεταβολή του «Παλαιοχωρίου» ως «Παλαιόπυργον».

Provintsijalaraviv.		Arzjyval'noe
El'st' Etscher iurigeor	100.	100.
El'st' eul'viv X	35.	35.
Kazakov evreyskoyos	165.	165.
El'st' eul'viv i' Tadzhikskoyoyos	50.	50.
El'st' eul'viv yuzdene	30.	30.
Sovetskiy qazogoskoyos (qaz. qaz. qaz.)	250.	500.
El'st' eul'viv n' k.	80.	80.
El'st' eul'viv qazogos	320.	320.
Kazakov evreys.		120.
El'st' eul'viv qazogos. i' Buzgali kira Ad		100.
Marybok eul'viv K. k'v. Ats'q. Karagazis 175		175.
Kazakov evreyskoyos	400.	400.
Kazakov evreyskoyos i' qaz. Ats'q. Kar		350.
Tadzhikskoyos	80.	25.
Bulgarian eul'viv n' 36. T. 1918. kira 100		150.
Tadzhikskoyos. qaz. qazogos. qaz. qaz. S. Karak		15.
Bulgarian eul'viv. qaz. n' S. F. Tsygank. Buzgali		50.
Lorayevskoyos. tatarskoyos. qaz. qaz. S. Kar. Tsygank.		40.
Zarapaziviv. n' qaz. qaz. n' k.		300.
Egorovskoyos. n' qaz. qaz. n' S. Ivan. Klyavchik.		350.

2

Θογραφική, όλων των φωνηέντων του Ι.η.υ με
ένα ή δύο «σ».

Η προφορά αυτή προκάλεσε σε ορισμένους σύχυση στην ετυμολογία του ονόματος και διατύπωσαν αντιρρήσεις³¹ για τη σχέση του ονόματος του χωριού της σημερινής θέσης, με την αρχαία Βρίσα.

Κατά τη γνώμη μας παρασύρθηκαν από την αγωνιώδη προσπάθεια του Γάλλου περιηγητού Boutan να βαφτίσει την αρχαία Βρίσα με το όνομα «TIARAE»³².

Στην αντίθεσή τους αυτή πιστεύουμε ότι δεν έλαβαν υπόψη ότι η Βρισιγής, του ομηρικού έπους, κατ' αποδοχή των περισσοτέρων κατάγεται «από την πόλιν Βρήσα της Λέσβου»³³, ότι οι κάτοικοι του σημερινού χωριού προσεκαλούντο μέχρι το τέλος του περασμένου αιώνα «Βρισαίοι»³⁴ ακριβώς με την ίδια επικήληση του θεού Διόνυσου της αρχαίας Βρίσας (Βρισαίος ή Βρησσαίος ο Διόνυσος), με όλες τις παραλλαγές του «ι», στη γραφή, με ένα ή δύο «σ» και ότι η διαφορετική προφορά οφείλεται στη μετεξέλιξη της γλώσσας στο Λεσβιακό ιδίωμα³⁵.

Εξάλλου όσοι υποστηρίζουν αυτή τη θέση, θα πρέπει να αιτιολογήσουν την ύπαρξη παλαιού οικισμού σ' αυτή την ακατάλληλη τοποθεσία, μέσα

Пив. 3

- 31 Bürchner, *Real Encyclopedie*, Pauly-Wissowa, III 855, 20, 1889 Stuttgart.

32 M. BOUTAN, membre de l' Ecole Francaise d' Athenes, «la topographie et l' histoire de l' île de Lesbos» 1856, Vrissia σ.σ. 304-306, όπου διατυπώνει και πις αντιρήσεις του για τη σχέση του ονόματος του χωριού της οπιερινής θέσης με την αρχαία Βρίσα.

33 Βλ. και την γνώμη του έγκριτου αρχαιολόγου Χρίστου Τσούντα, για την καταγωγή της Βριστήδος, «Συμβολή εις την ιστορία του Τρωικού μύθου», περιοδ. Ελληνικά τομ. Ζ' 1934, σ. 34 (Ευχαριστώ τον ερευνητή κ. I. Μουτζούρη για την υπόδειξη αυτή).

34 Βλ. Γράμμα του I. Κόντου, δάσκαλος από τη Βρίσα, στην εφημερίδα της Σμύρνης «Νέα Σμύρνη», Νο 2800 της 22/5/1884 από αποκαλεί τους κατοίκους του τό-

που του «Βρισαίου». Βλ. και Γ. Αρ. Πάππη, περιοδ. «Πανδώρα» ΣΚΖ 253, 10ος τόμ. Αθήνα 1858, «Λέσχησιν Πάρεργα» που αναφέρεται στους κατοίκους τριών μόνο χωριών με κατάληξη -γάρτης (Λουτραγάρτης, γεραγάρτης, γελαγάρτης) και προφανώς και γι' αυτόν απεκαλούντα «Βρισαίοι», οι κάτοικοι της Βρίσας.

- 35 Πρβλ. μεσσαία-μεσσιά (το «σ» στη δεύτερη λέξη προφέρεται όπως το αγγλικό «sh»).

36 Λεξικό, Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας, Παρίσι 1883.

37 Όπως υπεστήριξαν και οι αρχαιολόγοι Pottier και Hawwette «Inscriptions de Lesbos, Bulletin de corresp. Hellenisme» 1880, τομ. II σ. 445.

στην κοιλάδα, όταν την ίδια εποχή οι οικιστικές εγκαταστάσεις ευρίσκοντο στις παράλιες περιοχές, ή να εμπλακούν στην παραδοξολογία της μετεγκατάστασης ενός ολόκληρου οικισμού σε περιοχή πλησίον της παλαιάς χωρίς να μεταφέρουν τουλάχιστον τ' όνομά τους, αυτό δηλ. «της άκρας Λεσβιακής Βρήστης, ης μέμνηται Ανδροτίων ότι το ιερόν του θεού [Διονύσου] εν τη Βρίση φησίν ιδρύσθαι υπό Μάκαρος», αυτό επίσης που υπενθυμίζει ο λεξικογράφος Στέφανος Βυζάντιος ότι «Βρίσα άκρα Λέσβου, εν η ίδρυται Διόνυσος Βρισαίος»³⁶ και να σκεφθούν να συνδέουν τις μαρτυρίες αυτές των αρχαίων κειμένων με το σύγχρονο όνομα του χωριού «Βρίσα»³⁷ ή «Vrissia».

Σελίδες από τα γεγονότα της Μέσης Ανατολής και τον Αντικατοχικό Αγώνα

*Αφήγηση του Παναγιώτη Διαμαντή
(Γιαννακέλλης)*

Στο χωριό οι Γερμανοί παίρναν το λάδ' και χωρίς το λαδ' δεν μπορούσαμε να ζήσουμε. Πεινούσαμε. Τα τρόφιμα λείψαν. Οπότε με τα χορτάρια και τα γάλα τα βγάζαμε πέρα, όσοι τα είχαν. Βγάζαμι τα αγκαθάκια, τα ασπράγκαθα. Αφού λέγαμι τ' ς Αποκριές.

Αγκαθάκια με το λάδι
δόστε του παιδιά να πάει.

Πηγαίναμι στο Μπουγάς στα Κατάπετρα, βγάζαμι μπούρδις ολόκληρις. Αξυπόλητ', βοσκίζαμι τ' ς προυβατίνις, είχαμι το γάλα. Λίγα ήταν τα σπίτια στο χωριό που είχαν ψωμί. Πατάτα, φασούλια, κ' τσια. Τα κ' τσια τα κλέβαν. Δικαιολογημένα. Να εχ' ς μουρά, να πριζόντιν απ' την πείνα... είχαν πριστεί τότε πολλοί απ' τ' πείνα... εμ δικαίως! Είχαμι και τους Γερμανούς που θέλαν να μας πάρουν στα έργα. Ιδίως είχαν τα έργα της Λήμνου, και στη Γερμανία. Βέβαια. Στην Λήμνο όσοι τους στέλναν ήταν οι τυχιροί. Οπότε κάναν μπλόκο 2-3 φορές. Οπότε ήρθε ο Δεσπότης στον Άγιο Κωνσταντίνο, ο Α' (ο Ιάκωβος ενν.) και είπε «να πάτε να δουλέψετε». Οι Γερμανοί πληρώνουν, είναι φίλοι μας, έχουν πολιτισμό σαν το δικό μας. Είναι φυλή δημιουργική. Πιτιέτι τότε τοι η μάνα μ' τοι φώναξι: «να πας συ!» Εμείς φεύγαμι, οι νέοι, τα παιδιά.

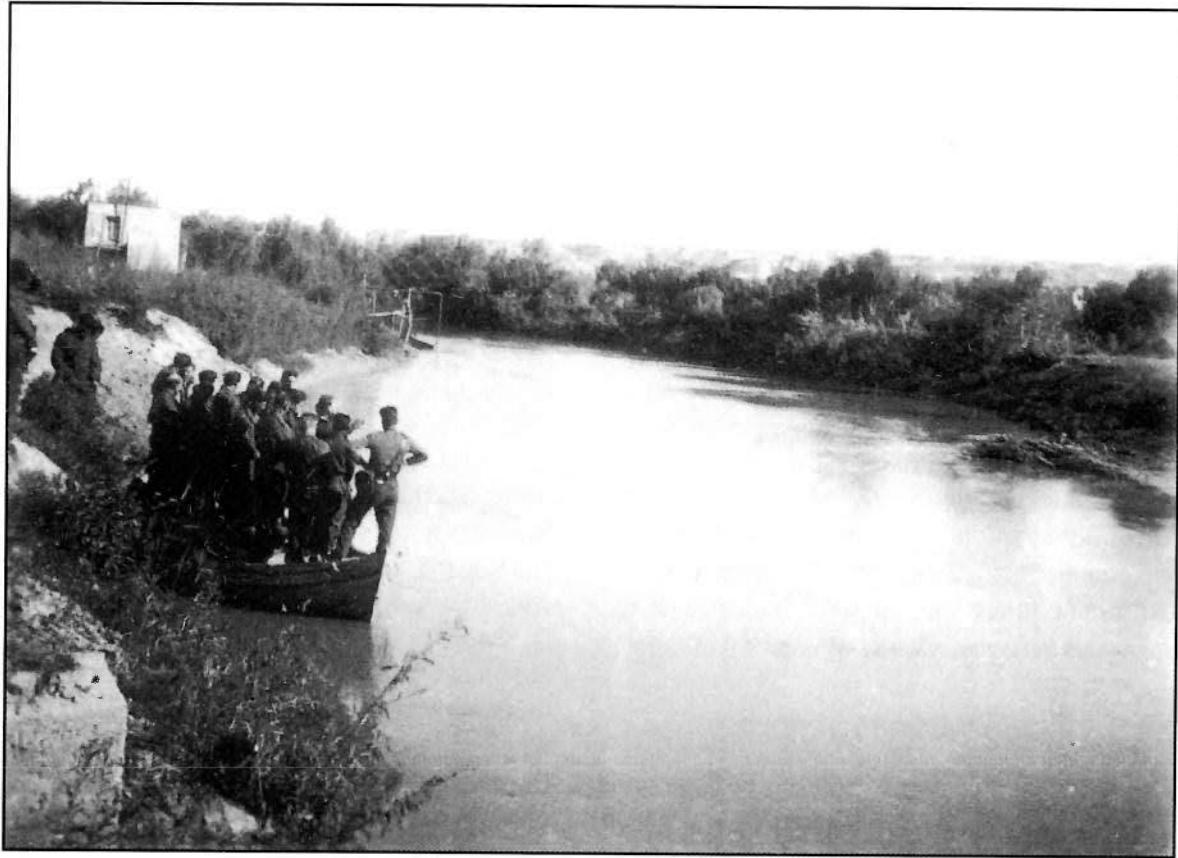
Για να είμαστε όμως τοι σίγουρ', γιατί φουβούμαστι, τότε το 42 είχε αρχίσ' τοι η Οργάνωση, είχαμι ανθρώπους στο Καμπαναριό, στο Φτερό και στον Οξύ, στη κορφή, τοι παρατηρούσαμι. Ήνταν τοι Πουλιχνιάτις, τοι Βρισιαγώτις. Μόλις βλέπαν τα αυτοκίνητα, εν υπήρχαν τοι άλλα, ήνταν μο Γερμανικά, ειδοποιούσαν. Μόλις ηρχόνταν στο χωριό, μεις πιάναμι τ' ς άκριγις. Ήμασταν ελεύθεροι. Πιάναμι στο Κνάιτ, σ' Πέτρες, οπότε δεν μπόρεσαν να πιάσουν κανένα απ' την Βρισιά. Απ' τον Πολιχνίτο πιάσαν τον Παράσχο τον Κουτρή, τον αδελφό τ' Χαράλαμπου τ' Κουτρή, τ' Μυλωνά.

Οι Εγγλέζοι είχαν πράκτορις τοι βάζαν ιδέες. Μας λέγαν να μη πάμι να γίνουμι αντάρτις, μας διαπλάθαν τα μυαλά μας. Είχαν το σκοπό τους. Λέγαν άμα φουντώσ' το αντάρτικο όπως στην άλλη τ' Ελλάδα, ε θα μπορούσαν να μας έχουν τ' χεριού τους. Μας λέγουν λοιπόν να πάμι σ' τη Μέση Ανατολή, να γίνουμε αξιωματικοί, να καζανήσουμι, να φέρουμι τοι λίρις. Οπότε ξεσ' κώθηκε μια παρέα κι έφυγε. Ήνταν τώρα, δε θ μάμι ούλ' συγκεκριμένα, ο Σταυρινός που σκοτώθηκε, ο Θοδωρής ο Καπτανής.

Αυτός που έκανι τ' ς μεταφορά ήταν ο γέρος ο Λέλος, ο Γιώρ'ς, με το καϊκί τον δίναμι κατιτίς τοι μας περνούσι. Η πρώτ' η φουρνιά έφ' γε με βαρκούλα και κουπιά και ανάλογα με το καιρό σ' κώνων και πανάκ'.

Μεις που φύγαμι, που έφ' γα και εγώ, φύγαμι απουβραδίς τοι πήγαμι έτοι πέρα αυγή. Σταφύλια είχι. Αρχές Αυγούστου. Μας έβγαλι στο Καράμπουρο, λίγο πιο πάνου από τον Τσεσμέ. Είνι ο Τσεσμέ, τοι έχ' μια λακούβα λίγο πιο πάνω, τοι είνι του Καράμπουρο. Περιμέναμι να ξ' μερώσ'. Είδαμι θερίζαν κ' θάρ. Ε, πήγαμι τοι μεις προς τα κει. Ήθραν οι άνδρες με τα δριπάνια, οι γυναίκες δεν πλησίασαν. Να συννενοηθούμε δεν μπορούσαμι. Ήξερα γω καμπόσες τουρκικές λέξεις, ρώτησ' και έμαθα. «εκμέκ, πηνύρ, σου», έλεγα να πάμε στο φυλάκιο. Με χειρονομίες μας έδειχναν το στέμμα, δηλαδή το φυλάκιο. Ε, άντι να πάμε. Φτος μπροστά, μεις αποπίσου πήγαμε στο φυλάκιο. Ήταν μέσα ένας στρατιώτς, ένα ακαταλόγιστο. Δεν ήξιρι τι τον γινόνταν.

Ξεκινήσαμι λοιπόν να πάμε στον Αχιρλί λιμάν'. Στο δρόμο περάσαμε από ένα χωριό που μας πετροβολούσαν και φώναζαν. «Αϊ-σιχτίρ, σεϊ-

*Μέση Ανατολή: Στον Ιορδάνη ποταμό
(Ο στρ. Σκιάς και στρατιώτες του λόχου του. Αρχείο Β. Σκιά)*

τάν ασκέρ». Ανάμεσα λοιπόν στα άλλα σπίτια, ήταν και ένα δίπατο που είχε ένα ξύλινο μπαλκονάκ' μπροστά.

Καθόνταν λοιπόν δυο κοπέλες εκεί. Άμα μας είδαν άρπαξι, η μια ένα λαγήν' που είχαν μπροστά στα πόδια τους και μας το πέταξι κατά πάνω μας. Άμα βγήκαμι έξω απ' το χωριό, φτος μπροστά (ενν. ο στρατιώτης) μεις αποπίσου - ούτι που γύρ' ζι καθόλ' να μας δώσ' σημασία — ήρθι μια γ'ναίκα καμιά εβδομηνταπενταριά χρονώ — ογδόντα και είχε μια σαν μαντήλα και μέσα είχε πίτα με γλήνα, ζάχαρ' και κανέλλα που φουρνίζαν. Πρέπει να ήταν δυο πίτις, γιατί ήταν κομμάτια—κομμάτια, αλλού είχι ζάχαρ τοι κανέλλα και αλλού τυρί. Ήταν η γιαγιά τ'ς Κρητικιά και ήξερε και λίγα ελληνικά. «Μην τους συνερίζεστε» έλεγε.

Εντέλει περάσαμι το Αχιρλί λιμάνι' (σημ. ψαραδολίμανο) και φθάσαμε στο Γενί λιμάν'. Μεγάλο χωριό. Πήγαμι εκεί· είχαν και ένα στρατιώτ' και μας φύλαγε. Πετούσε νερό, συντριβάν', βρε μαθέ, μεις λέγαμι, «σου», νερό. Δεν μας άφην' ούτε να πληθούμι. Μας είχι ούλ' μέρα διψασμένοι, μέσ' τουν ήλιου, ούτε δέντρο είχε ούτε τίποτα: Κάθε φορά που πλησιάζαμι στο νερό, μας έδειχνε το όπλο και έλεγε: «Βου, βου,

μπουμ, μπουμ». Είχαμε μαζί μας ψωμί, τυρί, παξιμάδια, αλλά χωρίς νερό μπορείς να ζήσεις; Οπότε με τ'ν επαύριο σ'έβαλα για τσι φωνάζαν: «νερό, νερό, νερό, σου, σου, σου». Φώναζε φτος, φωνάζαμι μεις. Εκεί λοιπόν μπήκε μέσα ένας γέρος. Πήγι σι φτόναν, τον είπι ό, τι τον είπι, τον απάντησ' φτος, ήρθι σι μας. Ήξιρι λίγα Γαλλικά, ήξερα και εγώ. Συννενοηθήκαμε. Αυτός λοιπόν ήταν ο πρόεδρος του χωριού. Ήταν αιχμάλωτος στους Εγγλέζους στην Τουλών στον Α' Παγκόσμιο και από 'κει έμαθι λίγα Γαλλικά. Λέω νερό να πιούμι. Σ'κώνει το χέρι τ', τον αστράφτ' ένα χαστούκ, μα τι χαστούκ'. Μας λέγ': «εν είνι για να πιείτε από δω, γιατί έχ' βρυσ'». Ήξιρι από καμό. Ήπιαμι, πλυθήκαμι. Λέει, «φαΐ»; «Λέω να, είχαμι, μας τέλειωσει». Μας φέραν δυο κόφες· μέσ' τη μια είχαν ντομάτες, τυρί, μήλα, μέσ' την άλλ' ψωμιά, κάτι μικρές φρατζολίτσες.

Απ' τον Γενί λιμάν' τους είπαμε να πάμε στη Σμύρνη. Έλεγα εγώ, «ο πρόξενος μας περιμέν'». Λέγ', αύριο θα πάτε, όχ' σήμερα. Να ξεκουραστείτε τσιόλας. Με την αύριο ξεκινήσαμε. Στο δρόμο ήταν μια κωμόπολη με πολλά μήλα. Είχε φυρίκια πολλά, μια σειρά συνέχεια, καμία ένι στράβουνι, ως που έβλεπε το μάτ'. Μεις τα βλέπαμι', αρπούσαμι τσι κανένα. Πεινούσαμε κιό-

λας. Φθάσαμι σ' ένα φυλάκιο, μας λέν 'πίσω'. Βρε μαθέ εγώ έχω χαρτί απ' το πρόξενο· ήταν ο Διαμαντάρας πρόξενος των Άγγλων στη Σμύρνη και στον Τσεσμέ. Λέω «ειδοποιήστε τον Διαμαντάρα. Σας καθιστώ υπεύθυνους». Άμα βλεπ' τις τέτοιες καταστάσεις, βάζες και από πάνω τοι σου. Αγρίευαν αυτοί, αγρίευα κι εγώ. Εγώ μιλούσα για όλους, οι άλλοι σώπαιναν. Λέω θα πάρουμι τηλέφωνο. Λέγε μεις θα σας γυρίσουμι πίσω. Τον πήραν λοιπόν τηλέφωνο. Μας πήγαν στο Τσεσμέ πίσω, με τα πόδια. Είχα εγώ μαζί μ' δύο γράμματα, ένα απ' το Στυλιάν' και ένα απ' το πατέρα μ'. Αυτοί κάναν λαθραία τον ήξεραν. Λέγε: «του Γιάννη είσι γιός»; Λέω: «ναι». Λέγε: «μικρός είσι, μικρός». Είχα μια φωτογραφία προσκοπική, τ' νέδειξα λέω «να πήγα στρατό». Κρατήσαν το Στρατή το Χρηστέλ, το Γιωρ' το Ταξείδ', το Σταύρο το Ταξείδ' — τα δυο τα αδέλφια — και το Ζαφείρ' το Γραγδά. Με όλους αυτούς είχαμι πάει μαζί. Ήνταν μαζί μας τοι Γιωρ'ς Μπάσιους, που έχει του καφενέ, ο Αντρέας ο Γιωργάρας, ο ξάδελφος μου, το Κοντό, ο Γιωρ'ς ο Τσουμάς. Ο Κωστής ο Ποδηματής και ο Γιάν'ς το Καλογηρέλ' είχαν φύγει πιο μπροστά. Μετά αυτούς σ' πήγαν στα σύρματα. Ο Διαμαντάρας δεν μπόρεσε να μας κρατήσει. Οι Τούρκοι μας παρέδωσαν στους Γερμανούς, στη Χίο. Την προηγούμενη μέρα είχαν σκοτώσει τρεις. Είχαν λοιπόν εκεί (στη Χίο) έναν διερμηνέα οι Γερμανοί, συμμαθητή μου απ' το Γυμνάσιο της Μυτιλήνης. Άμα μι είδε εξετρόμαξε «Βρε Παναγιώτ' συ είσι;». Γω είχα μελ' τζανιάσ'. Οι άλλοι με ρωτούσαν «τι είνι, τι συμβαίνει;» Λέω «άσχημα είμαστε. Σωπάτε, Μη μιλάτε καθόλου. Μη φύγετε πουθενά». Τελικά ο διερμηνέας είπε στους Γερμανούς πως είμαστε ψαράδες τοι μας πήραν οι Τούρκοι τ' ν βάρκα. Κάτσαμε στη Χίο μια βδομάδα. Πείνα και των γονέων. Οι άλλοι πήγαν στο Δεσπότ'. Γω δεν πήγα. Στο κήπο ερχόταν αυτοκίνητα τοι φέρναν φρούτα, καήσια βύσσινα. Άμα τους βοηθούσες να ξεφορτώσουν σι βάζαν 4-5 οκάδις μέσα σε μια χαρτάρα, που βάζαν παλιά κρέας. Άμα έτρωγις πολλά βίσσινα μουδιάζαν τα δόντια σ'. Το Κοντό ε το ξερε, έφαγι πολλά τοι ύστερα μουδιάσαν τα δόντια τ' τοι ενι μπόρ' γε να μ' λήξ'. Έλεγε συνέχεια «μου», «μου». Είχε στο κήπο ένα καταφύγιο και κει πηγαίναμι τα βράδια. Ο Γιωρ'ς ο Τσουμάς, γνώρ' σε έναν ναύτ' τοι κατάφιρι και μας έβολι ο καπετάνιος τοι μας έβγαλι στο Πλωμάρ' καρσί. Από κει ήρθαμι με

τα πόδια στο χωριό.

Ήρθαμι. Καλωσορίσατι. Περάσαμι μια άσχημη κατάσταση λίγων ημερών 30-40. Οι Γερμανοί παίρναν τα στάρια. Εμείς είχαμε οργανωθεί, ήταν η Ε.Π.Ο.Ν. Ήταν όλα τα παιδιά, εκτός αυτοί που ήταν οι πατεράδις τους πολύ αυστηροί και κακοί και φοβόμαστε να τους βάλουμε μέσα. Ήρθαν να πάρουν στάρ' δύο Γερμανοί και δύο χωροφυλάκ'. Πήγαν στο Δημητρό το Ταξείδ', στο πρώτο σπίτι τ' χωριού και πήραν 50-100 οκάδις. Ύστερα ήρθαν εδώ, στ' πεθερού μ'. Του σουκάτ'ς ούλου ήνταν γεμάτο κόσμο, τα Αλώνια, ίσιαμι κάτω τ' Μπαχαρατό τ' Γιατρέλλ'. Χειμώνας ήταν. Το σπίτι ήνταν παραντουμένο. (παρέμβαση κ. Μηλιάς). (Ηρθι ένας γέρος Αιβαλιώτ'ς τοι μας είπι: «Τώρα θα έρθουν, παραντωθείτι τοι καθίσιτι μέσα». Παραντωθήκαμι. Έτσι ήρθαν, ανεβήκαν απ' τη πόρτα τοι ανοίξαν» τη πόρτα. Βγαίνει η μάνα μ'. Λέγε «Τι θέλετε;» «Ήρθαμι να πάρουμι στάρ'». «Καλά ε μι βλέπιτι μένα που είμι αξυπόλ'τ'. Έχω κουμάτ στάρ', αμ είνι για τα μουρά μ'». Έτσι σ' κώνει του τσόκαρο τοι του πετά κατά πάνω τους. Αρπά τοι πατέρας μ' μια μανάρα που είχι τοι χ' μά καταπάνω τους τοι φώναζι. «Γω ε θα αφίσου τα μουράμ' νησ' κά». Κόσμος άρχισι να φουνάζι· ο Δημητρός ο Κωλίτης έγγεφε, μη δώσεις. Λεν λοιπόν «κάποιος δικός σας είνι και σας λέι να μη δώσιτι». Λέμι μεις, «ένινι κανένας». Ως εντέλ' ενίπήραν ούτε απ' έδιου, ούτε από κανένα άλλου σπίτι'. Φουβ' θήκαν. Σι λέγ' τούτοιν μπορεί να μας πνίξουν, να μας ξεσκίσουν.

(Συνεχίζει ο Παναγ. Διαμαντής). Τους δρόμους τους φύλαγαν οι Γερμανοί. Κάνουν έλεγχο, μπλόκα, στο κεντρικό δρόμο. Τα όπλα που μάζεψε η οργάνωση, καμιά σαρανταπενταριά πολεμικά τα πήγαμι στ' ν Αγιάσσο απ' τη Λαγκάδα. Σε μια αποστολή πήγα τοι γω μαζί τους. Τα όπλα τα φ' λάγαμι στην σκεπή σ' ακκλησιάς. Μεγάλη παλλικαριά έκανι τότε ο Κώστας ο ψάλτης! Αυτός ήταν ο υπεύθυνος αυτός κρατούσι τα κλειδιά. Άμα τον πιάναν θα τον σκοτώναν.

Μεις άμα μάθαμι πως οι Γερμανοί φεύγουν, σ' κώσαμι σημαίες. Στον Πολυχνίτο ακόμα κάνταν. Στο Καρά-Τεπέ θέλαν να ανατινάξουν οι Γερμανοί τα πολεμοφόδια, αλλά δεν τα καταφέρνουν, γιατί είχε η οργάνωση πυροτεχνουργό και εξουδετέρωσε το μηχανισμό. Ήρθε λοιπόν στο χωριό ο Αριστείδης ο Πάλλης απ' το Πολιχνίτο και έβγαλ λόγο απ' το μπαλκόν' τ'ς Κοινότητας

τσι ύστερα πήγαμι στουν Πλάτανο. Ήρθαν τσι δυο-τρεις Αγιασσώτις απ' τη Ρογκάδα. Γινόταν ένας πανζουρλισμός. Οχι χαρά μόνο, ο κόσμος αλλάζει. Όσοι είχαν τ' ν φωλιά τους λερωμέν', χωθήκαν μέσ' τα αχυρώνια. Στην Αγιάσσο το 44 που έγινε η απελευθέρωση είχαμε και θύματα. Μίλησαν στο κόσο ανοιχτά στις 25 Μαρτίου απ' το Σταυρί το Μιχάλης ο Συνοδινός και ο Όμηρος ο Κοντούλης. Την άλλη μέρα ζώσαν το χωριό απ' την κάτω πλευρά, πήγαν να κόψουν απ' τον Όλυμπο και σκοτώσαν 2 ή 3 άτομα. Εμείς η οργάνωση είχαμι γραφεία τ' Γιωργέλ'

τον καφινέ. Εκεί, στο σημερινό ξενοδοχείο, έγινε ο χορός της Ε.Π.Ο.Ν. για την απελευθέρωση. Συμμετείχαν όλ' οι νέοι από δεκατεσσάρω ίσιαμι είκοσι εικοσιενός. Ε! ήταν ένας χορός αξέχαστος. Ο καλύτερος που έγινε ποτέ. Τι χορός, τι τραγούδι ήταν αυτό! Τα νειάτα γλεντούσαν όμορφα, μονιασμένα. Οι γέρ' είχαν μαζευτεί από 'ξω, κυττάζαν τσι μας παινεύαν. Ούλ' είχαν να πουν τα καλύτερα λόγια.

Αύγουστος '97
Μαγνητοφώνηση-Απομαγνητοφώνηση
Ειρήνη Α. Αναγνώστου

Οι Μυτιληνιοί της Σάμου και η Αιγίδα της Λέσβου

Με έντονη ακόμη την ανάμνηση της επίσκεψης των κατοίκων της κωμόπολης «Μυτιληνοί» της Σάμου στα Βατερά και στην πατρογονική τους εστία την Αιγίδα, παραθέτω συγκεντρωμένα τα όσα κατόρθωσαν περισυλλέξω από διηγήσεις γερόντων του τόπου μας, — που ήδη έπαψαν να είναι μαζί μας — αλλά και από ταξιδιωτικές περιγραφές και αναφορές τόσο Γερμανών και Αυστριακών αξιωματούχων που έζησαν στη Λέσβο και στη Σάμο λίγο αργότερα, όσο και επιφανών ανδρών, όπως του αρχιεπισκόπου Σάμου Ιωσήφ Γεωργειρήνη. Η Αιγίδα (όπως είναι η πρωταρχική ονομασία της Νιγίδας) ήταν ένα ορεινό χωριό, χτισμένο πάνω στον ορεινό όγκο που χωρίζει (από ένα τμήμα) τις αγροτικές περιφέρειες Πολυχνίτου και Βρίσας. Οι κάτοικοι της ήταν βοσκοί (όπως προδίδει και η ονομασία του χωριού Αιγίδα) αίγα = γίδα) αλλά και γεωργοί που μάζευαν τα ελαιοκτήματα της περιοχής, όπως προκύπτει από την μιλόπετρα ελαιοτριβείου και τα απομεινάρια του πιεστηρίου που βρέθηκαν στην περιοχή.¹ Επίνειο της Νιγίδας ήταν τα Πλατάνια (περιοχή των Βατερών) όπου ήταν χτισμένο το παλαιό εξωκκλήσι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, όπως επίσης και

ακόμα ένα εξωκκλήσι για το οποίο οι απόψεις των ερευνητών είναι διχασμένες.² Χρονολογικά τοπιθετούμαστε ανάμεσα 1540-1544. Στη Βρίσα ήδη είχαν εγκατασταθεί ομάδες Τούρκων από το 1462.³ Στο χώρο του Αιγαίου δρούσαν πειρατές Τούρκοι, Μπαρμπαρίνοι (Αλγερινοί), Λατίνοι και λίγοι Έλληνες τυχοδιώκτες ήδη από την εποχή που η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, πολύ πριν από την πτώση της Βασιλεύουσας το 1453, ήταν ανίσχυρη να ελέγξει την περιοχή, γι' αυτό και την είχε εκχωρήσει με διάφορους τρόπους στους Φράγκους ηγεμόνες (στους Γατελούζους στη Μυτιλήνη ως γαμήλιο δώρο στον Φραγκίσκο Γατελούζο — ο οποίος ήδη κατείχε τη Σαμοθράκη, τη Θάσο, την Ιμβρο και τη Λήμνο — και στους Giustiniani τη Χίο και τη Σάμο ως αμοιβή για τις στρατιωτικές υπηρεσίες που πρόσφεραν στην καταρρέουσα αυτοκρατορία).⁴ Το 1476 οι Σάμιοι φοβούμενοι τον κίνδυνο των Τούρκων και προτρεπόμενοι από τους Giustiniani εγκατέλειψαν το νησί και εγκαταστάθηκαν στη Χίο.⁵

Σύμφωνα με την παράδοση κάποια γριά κατέβηκε από την Αιγίδα στα Πλατάνια για να πλύνει μαλλιά. Εκεί συνάντησε ένα πλοίο που ήταν πειρατικό, όμως οι ίδιοι της εί-

παν ότι ήταν έμποροι και ζήτησαν να τους πει αν υπήρχε εκεί κοντά κάποιο χωριό. Η γυναίκα τους ανέφερε για την Αιγίδα. Κάποιοι πήγαν μαζί της, ενώ οι υπόλοιποι έμειναν στο πλοίο. Όταν ανέβηκαν στο χωριό παρατήρησαν τους φιλήσυχους κατοίκους, είδαν τον πλούτο, ρώτησαν και έμαθαν ότι γίνεται γάμος. Με την αφορμή λοιπόν πως θα πήγαιναν να γλεντήσουν κι αυτοί στο γάμο ανέβηκαν στο χωριό την καθορισμένη μέρα. Έγινε ο γάμος και άρχισε το γλέντι. Η συμπεριφορά όμως των νεοφερμένων προκάλεσε την υποψία αρχικά και το φόβο ύστερα. Ένας λοιπόν από τους παρευρισκόμενους που είχε δει και το πλοίο κατάλαβε πως ήταν πειρατές και τραγούδησε το παρακάτω τραγούδι:

«Δώστε του παιδιά και ας πάει
ώσπου να βγει το φεγγάρι
τα παπούτσια στο ζωνάρι
κι οι κοπέλλες στο καράβι»

δηλ. προσπαθήστε να ξεφύγετε τώρα που είναι ακόμη σκοτεινά, γιατί ύστερα οι πειρατές θα βάλουν τα παπούτσια στο ζωνάρι (προφανώς για να μπορούν να τρέξουν ευκολότερα και να μην αφήνουν ίχνη) και θα αρπάξουν τις κοπέλες να τις μεταφέρουν στο καράβι και από κει στα σκλαβοπάζαρα. Όσοι το κατάλαβαν, αναχώρησαν έγκαιρα απ' το γλέντι. Οι πειρατές με αφορμή το γεγονός ότι δεν τους επιτράπηκε να χορέψουν όσο ήθελαν με τη νύφη, επιτέθηκαν, πήραν τη νύφη κι άλλες κοπέλλες σκλάβες, λεηλάτησαν και κατέστρεψαν το χωριό. Όσοι διασώθηκαν κείνη τη νύχτα απ' το κούρσεμα, εγκατέλειψαν οριστικά το χωριό τους και κατέφυγαν στα γειτονικά χωριά Πολυχνίτο, Βρίσα, Γρίππα.⁶ Όλα αυτά είναι μια παράδοση. Η ιστορία αναφέρει πως στις 10 Ιουνίου 1544 ο Βαρθολομαίος Ταλαμόνιος, Λατίνος πειρατής εκδικούμενος την καταστροφή της Ταλαμόνας από τον Χαϊρεντίνη Μπαρμπαρόσα, καπούδαν πασά — αρχιναύαρχο — του σουλτάνου και του Σαλάχ Ρέις λεηλάτησε τη Μυτιλήνη. Η δράση των Λατίνων πειρατών στο Αιγαίο εκτείνοταν στη νοητή γραμμή Πάρος — Άγιος Ευστράτιος — Θάσος. Όταν περνούσαν κοντά από τη Χίο, χτυπούσαν κοντά στον κόλπο της Καλλονής στην περιοχή ουσιαστικά των Βατερών.⁷ Με δεδομένο ότι Λατίνοι και Τούρκοι πειρατές βρισκόταν σε συνεχή ανταγωνισμό στο Αιγαίο και ότι τα πλοία των Λατίνων

πειρατών συνήθως φαινόταν ως εμπορικά (δηλ. δεν ήταν αυτές οι φοβερές σκούνες με την κόκκινη σημαία που κατατρομοκρατούσαν όσους τα έβλεπαν) ίσως οι πειρατές να ήταν Λατίνοι (δηλ. εκείνοι που κατέστρεψαν την Αιγίδα).

Μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571, τις αναταραχές και επαναστατικές ενέργειες των Ελλήνων και την μικροεπανάσταση των Μυτιληνιών και του «αιγιαλού των Λεσβίων» (των παροικιών στις απέναντι μικρασιατικές ακτές), οι Τούρκοι βρέθηκαν στην ανάγκη όχι μόνο να συντρίψουν τις ανταρσίες αλλά και να επιβάλλουν την τάξη στα νησιά.⁸ Το 1562 ή 1572 ο Κιλίτζ πασάς (Kilitch - Aly - Basba) περνώντας από την Σάμο στάθμευσε εκεί για να κυνηγήσει. Θαύμασε την ομορφιά του τοπίου και τον πλούτο του κυνηγίου και απόρησε για την ερημιά. Υποσχέθηκε λοιπόν στην συντροφιά του να ζητήσει τον εποικισμό του νησιού από τον Σουλτάνο. Πήρε την άδεια από τον Σουλτάνο κι έτσι η Σάμος για μερικά χρόνια θα πρόσφερε στους μελλοντικούς κατοίκους της φορολογικές ελαφρύνσεις και απαλλαγή από το παιδομάζωμα. Επίσης αποκλείονταν οι Τούρκοι από τους μελλοντικούς κατοίκους της.⁹ Οι πρώτοι που πήγαν ήταν απόγονοι των παλαιών Σαμιωτών από τη Χίο και κάποια «τυχοδιωκτικά στοιχεία από τη Μυτιλήνη και τις απέναντι Μικρασιατικές ακτές», σύμφωνα με έκθεση Αυστριακού αξιωματούχου. Ανάμεσα στους Μυτιληνιούς ήταν και Αιγιδιώτες που αναζητούσαν έναν ήρεμο τόπο για να ξαναστήσουν τη ζωή τους κι έτσι δημιουργήθηκαν οι Μυτιληνοί από 12 οικογένειες.¹⁰ Η συνέχεια ανήκει πια στην ιστορία των «Μυτιληνιών» της Σάμου.¹¹ Πίσω από τη λέξη «τυχοδιωκτικά στοιχεία» κρύβονται άνθρωποι, πανέξυπνοι, δημιουργικοί που δεν μπορούσαν να ανεχθούν τη σκλαβιά των Τούρκων ούτε την διπλοπροσωπία των εκάστοτε ευρωπαϊκών δυνάμεων, γι' αυτό και ονομάζονται τυχοδιώκτες.

Οι απόψεις πως α) η εικόνα της Παναγίας (στο χωριό μας) προέρχεται από την Αιγίδα και β) τα κοσμήματα της εικόνας έχουν πεταχθεί σε ένα πηγάδι στην Αλιγαρωτή, είναι από φευδείς έως θρύλος. Η εικόνα της Παναγίας μας ανάγεται στον 13ο αιώνα. Πάνω της υπάρχει η επιγραφή ΝΕΑ ΜΟΝΗ και προ-

φανώς προέρχεται από την ιστορική Νέα Μονή της Χίου.¹² Όσο για τα κοσμήματα ίσως να υπάρχουν αλλού και ίσως όχι. Για κάθε χωριό κατεστραμμένο αναφέρεται πως ήταν πλούσιο,

δίχως αυτό να ισχύει απόλυτα. Ένα χωριό μπορεί να καταστραφεί και από μίσος ή εκδικητική μανία καταστροφής και όχι μόνο επειδή έχει πλούτη.

Ειρήνη Α. Αναγνώστου

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *Βλ. σχετικά το άρθρο του Κων. Κώστα στην εφημ. «ΕΜΠΡΟΣ» (21/9/95) όπου και σχετικές φωτογραφίες.*
2. *Άλλοι λένε πως ήταν του Αγ. Νικολάου και άλλοι της Αγ. Μαρκέλλας L de Launay «Chez les Grecs de Turquie» σελ. 84-86.*
3. *Μητρ. Ιακ. Κλεοβρότου «Mutilena Sacra» τομ. B' σελ. 151-152.*
4. *Θ.Η.Ε. τ. 10 στ. 1142 και Π. Ενεπεκίδη «Αρχιπέλαγος» Αθήνα 1988, σελ. 165.*
5. *Θ.Η.Ε. τ. 10 στ. 1142.*
6. *Κων. Τσέλεκα: "Το χωριό μου η Βρίσα Λέσβου" σελ. 92-93.*
7. *Δεξ ειδικά το χάρτη στην σ. 83 του τομ. I, της «Ιστο-*
- ρίας του Ελληνικού Έθνους».*
8. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», I. σελ. 82-9. Ιωσήφ Γεωργειρήνης (Αρχ. Σάμου) «A description of the present state of Samos, Nicaria, Patmos and Mount Athos», London 1677. σελ. 2-4.*
10. *Π. Ενεπεκίδης «Αρχιπέλαγος» σελ. 252 και Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυλοπαίδεια, Αθήνα 1930, στ. 615.*
11. *Έχουμε τις ίδες λέξεις, με τους Μυτιληνιούς, μερικά ίδια επίθετα όπως επίσης και τις ίδιες φορεσιές (Βλ. χαρακτηρ. στο αναφερ. βιβλίο του Πολ. Ενεπεκίδη τις εικόνες).*
12. *«Mutilena Sacra» τομ. B' σελ. 154.*

Ξένοι περιηγητές που επισκέφτηκαν το χωριό μας

Το 1865 εκδόθηκε στο Αννόβερο της Γερμανίας το βιβλίο του γερμανού αρχαιολόγου Alexander Conze, με τον τίτλο «Ταξίδι στην ηνησί της Λέσβου» (Reise auf der Insel Lesbos).

Στο βιβλίο αυτό καταγράφονται όσα είδε και άκουσε κατά την επίσκεψη που πραγματοποίησε στη Λέσβο το 1858. Στο απόσπασμα που παραθέτουμε από το βιβλίο του γερμανού αρχαιολόγου δίδονται κάποιες πληροφορίες για το χωριό μας και την ευρύτερη περιοχή Βασιλικών-Πολυχνίτου - Αγιάσου.

«Ο ήλιος έδειν πίσω από τα βουνά στην πέρα μεριά του κόλπου, βάφοντας τον ουρανό με φαρδιές κόκκινες λωρίδες. Και τέτοια ώρα έφτασα στα Βασιλικά, όπου βρήκα ένα άθλιο κατάλυμα για να περάσω τη νύχτα.

Με την ανατολή του ήλιου συνέχισα την πορεία μου με το άλογο και ύστερα από μια ώρα και ένα τέταρτο δρόμο έφτασα στο Πολυχνίτο, όπου είδα μια ιδιαίτερα μεγάλη ελληνική εκκλησία, η οποία όμως, ως συνήθως, είχε ακανόνιστο σχήμα.

Από τον Πολυχνίτο πήρα το δρόμο για τη Βρισιά. Εκεί με παραπλανήσανε με διάφορες ανακριβείς διηγήσεις και μ' έπεισαν να επισκεφτώ την περιοχή της νότιας παραλίας, όπου στην ανατολική πλευρά του ακρωτηρίου Άγιος Φωκάς οι κάτοικοι της περιοχής, αφού μάζεψαν κάποια χρήματα είχα αρχίσει να καθαρίζουν έναν όρμο που κατά κάποιο τρόπο προστατευόταν από τους ανέμους.*

Την περιοχή εκεί κάτω τη λένε Λειμουνάρι. Στην περιοχή αυτή δεν υπήρχε κανένα αρχαίο μνημείο, μόνο κάποια ίχνη από ένα παλιό χωριό. Ακόμα κι ένας πύργος που υπάρχει προς το εσωτερικό είναι το πολύ της μεσαιωνικής περιόδου. Όταν επέστρεψα στη Βρισιά μου έδειξαν ένα χάλκινο νόμισμα της Μυτιλήνης με το κεφάλι του Θεοφάνη και την επιγραφή «Θεοφάνης Θεός». Η πίσω πλευρά του νομίσματος ήταν τελείως σβυσμένη.

Μετά από λίγη ξεκούραση, έφυγα κατά το μεσημέρι από το χωριό και πήρα το δρόμο προς τα ανατολικά μέσα από τα βουνά για την Αγιάσο. Επειδή, όμως, ο αγωγιάτης μου δεν ήξερε την περιοχή, χρειάστηκε να περιπλανηθούμε αρκετά και τελικά, φτάσαμε στην Αγιάσο, αφού είχε πια βασιλέψει ο ήλιος».

* Ο A. Conze δεν επισκέφθηκε τελικά το ακρωτήρι του Αγίου Φωκά. Στις σημειώσεις που παραθέτει στο βιβλίο του, αναφέρει όσα διάβασε από τον Boutan, τον γάλλο περιηγητή που επισκέφθηκε πριν απ' αυτόν το χωριό μας (1855): «Ο Boutan βρήκε στη Σκάλα της Βρισιάς δύο μικρές μαρμάρινες τετραγωνισμένες πέτρες. Στο εξωκλήσι του Αγίου Φωκά πάνω στο Ακρωτήρι, βρήκε επίσης μαρμάρινες πέτρες και δύο κολώνες ιωνικού ρυθμού». Παραθέτει ακόμα, αυτά που γράφει ο Boutan πως άκουσε από κάποιο Βρισαγώτη «για ένα ναό του Απόλλωνα και μια αρχαία ελληνική πόλη που υπήρχε εκεί» (στον Άγιο Φωκά).

Λαογραφικά του χωριού μας

Ιστορικά και άλλα απανθίσματα του Κωνσταντίνου Α. Κώστα

- * Βρισαγώτισσα προς το σύζυγο που δεν φόρτωσε καλά το τσουβάλι με το κουρκούτι στο γάιδαρο, με συνέπεια να πέσει και να χυθεί στο δρόμο: Βρε αδιαφόρητη, που ποτέ δε σ' έστλα κάπου κι να μι «φράνς»...
- Και η απάντηση: Αγγελική σιώπα. Έπεσεν, επιέσθην και εσχίσθη... (Το ρόδο με τ' αγκάθι του).
- * Στη σύσκεψη που έγινε για τη διάνοιξη του δρόμου Πλωμαρίου Βατερών, στις εφημερίδες διαβάσαμε ότι ο κ. περιφεράρχης απέδωσε την αναβολή [ματαίωση] του έργου, στην έλλειψη κονδυλίων. Χαιρετούμε την πρόοδο... Έστω, και μετά 85 χρόνια διαπιστώθηκε τι φταίει.
- (Εμπρός στα μονοπάτια που χάραξε η Τουρκοκρατία;)
- * Απάντηση Βρισαγώτη από τον οποίο ζητήθηκε για το περιοδικό μας, φωτογραφία συγγενικού του προσώπου, μακαρίτη σήμερα. — Άστουν ικεί που τσείτι...
- Δηλαδή κατ' εσάς αγαπητέ μου, εκτός των άλλων και «ενθάδε τσείτι η κεφαλή του Ευαγγέλου Ζάππα!».
- * Ευάγγελε...! Ακούσαμε σε δρόμο των Αθηνών. Απευθυνόταν σε παιδί τεσσάρων χρονών. — Που' σαι γιαγιά μου! — Βγατζέλεελ'...! (Για να κυριολεκτούμε).
- * Πρακτική Λεσβιακή ιατρική! Ο δυόσμος κατά της διάρροιας.
- (Η μπάρμπας μ' του Δημητρέλλ' αγάπα του κουλβόσμου Κι άμα τουν πήγην ρουδάν' έβραζε κι' ήπνει δυόσμου).
- * Αγαπητή μου...! Δεν σας είδα φέτος να περιέρχεσθε τα εξωκλήσια του χωριού μας. Περίεργο, εκτός κι αν μελετούσατε —κατ' οίκον— την έννοια του «πλησίον». Θα ήταν πιο εποικοδομητικό.
- Εξ άλλου κατά μίαν έννοιαν και ένα θεατρικό έργο, μπορεί να είναι καλύτερο διαβάζοντάς το, μόνο.
- Σας απαλλάσσει από την υπερβολή της υποκριτικής και της... υποκρισίας.
- * Στα 1908, εργάτης από τη Βρισά ζητά από το εκκλησιαστικό δικαστήριο Μυτιλήνης να

υποχρεωθεί η σύζυγος να συμβιώσει μαζί του. Να τον δεχθεί πάλι στο σπίτι της, από το οποίο τον έδιωξε και να σταματήσει να δέχεται το γαμπρό της αδελφής της. Η σύζυγος αναφέρει ότι η συμβίωση μαζί του είναι αδύνατη, λόγω της μεγάλης αυτού προς την εργασίαν αποστροφής και της επαράτου οκνηρίας... στερούμενος πάσης περιουσίας... εκβιάζων παντί τρόπω να χορηγή ακόμα και προς καπνού...

[Οξου ρε! Μάκραν κοίτης και τραπέζης]. (Από την εργασία της Μαρίας Σταματογιανοπούλου, στο περιοδικό Μνήμων).

* Και τα χειρότερα. Στο Μεσαγρό Λέσβου. Τα μετά την εορτή του γάμου. Μια φουρά θ' μούμαι (διηγείται η Ζερφινιό η Ντάντζαινα, ετών 88, χήρα, αγράμματη, το 1973) ένας γαμπρός, επειδή δεν είχε τ' παρθενιά τς' η νύφη, τ' Δευτέρα πρωί πρωί σκώνεται κι χωρίς να πει τίποτα στ' νύφη, φουνάζ' τ' μουσική, ούλου του χουριό, το' ένα αραμπά κι' ενώ έπαιζε η μουσική τοι φωνάζαν «γιούχα» οι χουριανοί, φόρτουσι στουν αραμπά, τα πράγματα το' νύφ'ς βάζ' κι 'κείν' απάνου και τ'ν στέλν' κατ' ευθείαν στ' μάνα τ'ς.

[που'σταν παπιά μ' τρυπουμέν' τσ'ήβγις του πουρνό βριγμέν'] - (Σ.Λ. χ.φ. 1854, Αριάδνης Διαμαντή, λαογραφική συλλογή φοιτητών Α' έτους).

* Μ' αυτά και μ' αυτά ξεχάσαμε τους μικρούς μας φίλους. Λοιπόν: Σε ποια σκοτεινή, μυστηριώδη και βαραθρώδη άβυσσο γκρεμίστηκε ο δύστυχος θείος Σκρουτζ; «Ο ευρών αμοιφήθησεται!» - Ηρεμήστε κ. πρόεδρε... Δεκάρα δεν θα δώσει ο σύλλογός μας. Χάρην του εκπαιδευτικού μας συστήματος, την λύση θα βρουν πολλοί, την έννοια της υπόσχεσης, κανένας.

* Στο γραφείο του συλλόγου μας λάβαμε — κατά λάθος — ένα τενεκέ με λάδι, που στο συνοδευτικό σημείωμα διαβάσαμε: «Λάβετε τα ημέτερα, προς λήψιν πρωτοβουλίας». - Καλό..! Μόνο που το «λάδωμα» πιάνει τόπο, όταν φθάσει στον πρέποντα παραλήπτη.

* Προς την όμορφη γειτονοπούλα της απέναντι πολυκατοικίας: Ω Εσύ «Μήλον της Έριδος». Τόσων ηλιθίων «τύπων» - Πηδά γυμνός ο ίμερος και αναλίσκεται - Στα «πρωινά τεχνάσματα της επιούσης».

(Από το ποίημα του Λέσβιου Γιάννη Αλύτη (Γιαννακός Βόμβας, Illusion, Αθήνα 1987).

* Προς την Κατερίνα, την άλλη γειτόνισα:

— Ας καεί να γίν' αβάδ' (= κούρτσαφλο)
τ'ς Κατερίνας του Καβάδ' (=Παλτό)
(Πλωμαρίτικη Παροιμία) — Ρίξε ιστο κορμί μου
σπίρτο να πυρποληθώ...

* Γιατί κ. Νομάρχη αλλάξατε αντικείμενο ευθύνης, στο δραστήριο συγχωριανό μου και αιρετό νομαρχιακό σας σύμβουλο, επιφορτισμένο με τα προβλήματα υγείας του νησιού μας;

Είστε βέβαιος ότι δεν θα δούμε —ελλείψει μερικές φορές ασθενοφόρων στα Κέντρα υγείας, κατά τους θερινούς μήνες— το απογοητευτικό θέαμα, πλην όμως γραφικό και παραδοσιακό, της μεταφοράς καταγματία ασθενούς με «Ξ'λουγιαϊδάρα»;

(Για τους μη γνωρίζοντες ξ'λου γιαϊδάρα (= ξυλογιαϊδούρα) ήταν τετράγωνη ή παραλληλεπίπεδη ξύλινη κατασκευή, που εμπρός και πίσω υπήρχαν δύο ξύλινες χειρολαβές για τη μεταφορά πετρών, χρήσιμες για το χτήσιμο αγροτικών πεζουλών. Η ίδια κατασκευή, στην ανάγκη, χρησιμοποιούταν για την μεταφορά (συνήθως καταγματίων ή πασχόντων από νταμπλά (= εγκεφαλικό επεισόδιο) ή βαριά πασχόντων ασθενών).

* Υπήρχαν και άλλα χειρότερα τον περασμένο αιώνα.

Αγιασώτης επώλει το 1892 εις την αγορά της Μυτιλήνης, φονευθέν όρνεον διά την γλίναν του (ορνόγλινα) και ζητούντα 100 γρόσια, διότι κοινώς πιστεύεται ότι το λίπος τουότο έχει ειδικήν θεραπευτικήν δύναμιν κατά του πόνου (Λεσβιακά Ιβ' 1989, χειρόγραφα Κ.Α. Καταρτζή, υπό Π. Βλάχου).

Αρχαίες λέξεις στη βρισαγώτικη ντοπιολαλία

παγιαύλι (σφυρίχτρα): πλαγιαύλι < πλαγιαύλιον υποκοριστικό αρχαίας ελληνικής λέξης. **πλαγιαύλος**: είδος αυλού.

πέτκας (φλούδα πεύκου): πίτυκας < αρχ. πίτυς: πεύκο.

τλούπτα (τούφα, νιφάδα): τουλούπτα < αρχ. τολύπη: τούφα κατεργασμένου μαλλιού.

κότσνας (αγριελιά): κότινας < αρχ. κότινος:

αγριελιά.

προυμθεύω (συμβουλεύω, καθοδηγώ): προμαθεύω < αρχ. προμανθάνω: μαθαίνω εκ των προτέρων, προδιδάσκομαι.

λύθους (άγουρο σύκο): < αρχ. Όλυνθος: άγουρο σύκο.

λούθια (λέπτρα): < αρχ. λώβη: λέπτρα.

ένουδα (πάνω στο δρόμο), νουδιά (δίοδος): < αρχ. ενοδία: η εν τη οδώ: η ευρισκόμενη μέσα ή πάνω στο δρόμο.

πνατς (ξύλινο βαθύ πιάτο): πινάκι < αρχ. πινάκιον υποκορ. αρχ. πίναξ: ξύλινο πιάτο.

πνατσίδα (ωμοπλάτη): πινακίδα < αρχ. πινακίς: μικρή σανίδα.

Βασίλης Ζωριανός

Σαν ανέκδοτα

Tou Κουταλιανού ο τράγος

Στου Κουταλιανού το σπίτι, που ήταν τσομπάνης και βόσκιζε κατσίκες, είχαν έναν τράγο, είχαν κι έναν καθρέφτη πάνω στο χαϊάτι. Μια μέρα που ξέχασαν την πόρτα ανοιχτή, παίρνει τη σκάλα ο τράγος, τούκου τούκου ανεβαίνει επάνω. Μόλις ανέβηκε, βλέπει έναν άλλο τράγο μέσ' στον καθρέφτη. Σαν που ήταν αψηλός, θηρίο τράγος κι είχε κάτι κερατούκλες, να δει τον άλλο τράγο μέσ' στον καθρέφτη, του δίνει μια κουτουλιά, τον έκανε κομμάτια. Όχι, θα τον χάριζε.

Δεν τον ένοιαζε, αλλά το' λεγε

Πριν κάποια χρόνια, μια παρέα μουρέλες είχαν κανονίσει από νωρίς να καθίσουν στον καφενέ το βράδυ, γιατί ήταν σκόλη, να πιουν ρακί. Τότε ο μεζές ήταν λίγος, μέσα σε κάτι μικρά πιατέλια. Γι' αυτό το βράδυ, όταν πήγαιναν στα σπίτια τους τρώγαν. Πεινούσαν βλέπεις.

Στο σπίτι του ενός απ' αυτή την παρέα είχαν βράσει μια όρθια. Τότε τις είχαν για να γεννούν αυγά οι όρθες και σαν γερνούσαν και γινόταν μια σταλιά, τις μαγειρεύαν.

— Κάτσι να φάμι, τον είπαν.

— Όχι, με περιμένουν. Κράτησε το φάΐ μου, είπε. Έβγαλε η μάνα λίγη όρθια σ' ένα πιάτο. Ο νεαρός ντύθηκε να φύγει, βλέπει το πιάτο με το

φαΐ, του φάνηκε λίγο, ήταν και λίγο. Τι να φαν, τι να κρατήσουν απ' αυτό το κουτσουρθούλ'. Γυρίζει και λέει.

— Δεν ξέρω για ποιον αφήσατι εύτου του φαΐ, μένα δε με νοιάζ' αλλά για όποιον του αφήσατι, είναι λίγου, του λέου.

Noστημίες

Πήρε την κατσίκα, ένα καλάθι κι ένα μαχαίρι και τράβηξε για τα Κατούδια. Σαν έφτασε εκεί, λιμπούτζωσε την κατσίκα και βάλθηκε να βγάλει χορτάρια. Όταν γέμισε το καλάθι, σκέφθηκε να τα πλύνει κιόλας, μια που τρέχαν τα λαγκαδέλια. Έτσι κι έκανε. Ευχαριστημένη τα ξανάβαλε στο καλάθι, ξελιμπούτζωσε και την κατσίκα, έβαλε τη λιμπούτζα μέσ' στο καλάθι και πήρε δρόμο για το χωριό, γιατί άρχισε να σκοτεινιάζει. Μόλις πήγε, άναψε τη φωτιά κι έβαλε τον τζιτζιρέ κι όταν έβρασε το νερό, έριξε τα χορτάρια. Σαν μαζεύτηκε η φαμίλια της να φάνε, τα έβαλε σε μια μεγάλη κούπα χωματένια, έβαλε και λάδι κι άρχισαν να τρώνε. Οπότε, εκεί που τρώγαν, βγάζουν τη λιμπούτζα που την είχε βάλει μέσ' στα χορτάρια κι έβρασε κι αυτή μαζί. Το τι άκουσε, δε λέγεται. Οχι τίποτα άλλο, ήταν που καμάρωνε τη νοικοκυροσύνη της, να φέρει τα χόρτα πλυμένα απ' το χωράφι.

Ο σίφουνας

Είχαν κάνει μια ζύμη ίσαμε ένα ψωμί. Πότε να την κόψουν μακαρονέλια. Όρες κόβαν. Γεμίσαν όλα τα σνια και τα ταψιά, το δρυμών', τα κόσκινα, τα σταρκά, δεν αφήσαν τίποτα. Τα πήγαν απάνω στο σπίτι, ανοίξαν και το παράθυρο διάπλατο να στεγνώσουν τη νύχτα. Περνούν τα πρόσωπα, βλέπουν το παράθυρο ανοιχτό διάπλατα, αρχίζουν να πετούν πετραδάκια. Τα άλλα πρόσωπα από μέσα είπαν να κάνουν πως δεν ξέρουν τίποτα, πως δεν πήραν χαμπάρι. Οι απέξω εξακολούθησαν να πετούν, πετραδούλες τώρα. Το πρωί πάει η μάνα, που ξύπναγε πρώτη, να τρίψει τα μακαρονέλια, τί να δει.

— Οξαποδώ, λέει, τίλιγια βρεθήκαν οι πέτρες μέσ' στα μακαρονέλια. Μουρή κουπελούδια, εξέρετι τι πάθαμι, τα μακαρουνέλια δεν τρουγώντιν απ' το πέτρις.

— Αλήθεια; είπαν αυτές. Πώς γίνιτσι; Φαίνεται πήρι σίφουνας την ώρα που είμαστι στον πρώτο

ύπνο και δεν τουν πήραμι χαμπάρ'.

Βαρθάρα Σκιά

Από που προέρχονταν και τι σημαίνουν οι λέξεις

δισπίχια: Η λέξη προήλθε από την τούρκικη *fespih* που σημαίνει ροζάριο, κομπολό με ξύλινες χάντρες. Στα βρισαγώτικα έτσι λέγονταν οι ξύλινες χάντρες που κατασκευάζονταν από κομμένα λιοκούκουτσα. Τα δισπίχια τα έπαιζαν τα παιδιά όπως και τις γυαλινές χάντρες, κι όταν μάζευαν πολλά τα πέρναγαν στο σπάγγο και τα έκαναν αρμαθιά, κομπολό.

το τσοπ και η τσιόπα: (τσιόπ' που θέλει! ή να πιάσου του τσιόπ')....) Η λέξη προέρχεται από την τούρκικη *çop* που σημαίνει σχίζα, ραβδί. Η φράση λοιπόν «θα πιάσω το τσιόπ'» σημαίνει θα πιάσω τη σανίδα ή το ραβδί, δηλαδή θα σε δείρω.

μαλαγάνα: Η λέξη προήλθε από την ισπανική *malagana*, που σημαίνει τον κόλακα. Παρόμοια σημασία έχει και στα βρισαγώτικα «είσι μιγάλ' μαλαγάνα»

Βασίλης Ψαριανός

ΜΑΓΕΙΡΕΙΟ «Η παλιά Βρίσα»

«ΤΑ ΦΑΓΙΑ ΜΑΣ»

Για ν' ανοίξει η όρεξή σας:
ξλάγγουρο τουρσί
ριπάν' μακρύ απ' τα καυτιρά.
τατοτές αβλαστάδις
ρουπάδις
σπιές ξδάτις
χταπόδ στα κάρνα
νερουλιές στου λαδόξδου

Κτσια φάβα
σαρδέλις παστές
κασκαβάλ' στου λάδ
τιλιμουτύρ»
Σαλάτες:
Κουτσονόρζις σκουρδαλιά

χλουρά φασούλια μαυρομύτκα βραστά μι αγουρίδα
 ζώχ' βραστοί σκουρδόξδου λαψανογούλια βραστά ντοματουσαλάτα μι ατζούρ', μπουράτζου, χλιμίτζα τσι καυτιρή πιπιριά μαρουλουσαλάτα μι ρόκα τσι κάρδαμου ραδίτσια γλάτα βραστά λαχανίδα βραστή

Σούπες:
 χαψιά βραστά καλόγριες τσι κουβιοί κακαβιά Σβυρνίες βραστές τραχανός μι ψουμέλια καβουρντσμένα σε πρόβειο βούτηρο τραχανός μ' αρτύτσια τραχανός μι τσιφαλούρ'

Φαγιά για μιρακλήδες:
 Σαλιάτσ' κρουμδάτ' μι τσιδόν» Πευτοίτις σβυσμέν' μι κρασί κουλφάδις τγαντοί σπαράτζια μ' αυγά τρυγόνα σκορδαλιά πιτιλίδες πιλάφ' πτάρια μι τσίμνου γιαπράτσια μι δνόγαλου Μπουρέτσια αρβύθια στο φούρνο με καυκαλίθρα τσι πορτακαλόφλουδα μσκάρια με τ' αυγά πιτνός πιλάφ' καβουρμάς με μακαρονάκι κοφτό σπιτίσιου και μτζήθρα Λάγαρους στιφάδου γραγούδα κτσια ψήμινα γραγούδα φασούλις τσι ρέγγα καψαλισμένη κουλουτσθουλούλουδα γεμιστά

Πιοτά:
 ρακί χύμα απ' τ' Κουλαρά του Καζάν' κρασί μπρούσκου απί κντούρα χουχλατσιαριώτκια

Γλυκά:
 Προυτόγαλα μι ζάχαρ' ριτζέλ'
 Ιρζόπτα τγανίτις μι βράσμα κουλουτσθόπτα πλατσιέδα Σαμσάδις

Ψυρούτσ' Μακαρόνις Τσιδόν φουρνιστό μι σορόπ' λουκμάδις μι μέλ' Φνίτσια

Φρούτα εποχής

Μπεηαρμούτις απ' του Δαξάρ' Αχτοιέδις απ' τα Κατούδια Πουπόν απ' του Χουχλατσιάρ' Καρπούζ' απ' τα Παλιάμπιλα ζαρταλούδια απ' τα Πριβόλια Σταφύλια ραζακιά απ' τον Λβάδ'

Καλώς να περιδρουμιάσιτι τοι καλή χώνεψ'

B.W.

Τα Μιρομήνια 1997-1998

Αύγουστος: όλος άστατος με συνεφιές και βροχή

Σεπτέμβριος: στην αρχή καλός, 20-28 συνεφιά και κρύο.

Οκτώβριος: αρχή καλός, άστατος με βροχή στο τέλος.

Νοέμβριος: βροχές και κρύο, 22-30 πλημμύρες.

Δεκέμβριος: στην αρχή, καλός, 16-18 βροχές 1998.

Ιανουάριος: με χιόνια και βροχές, πλημμύρες.

Φεβρουάριος: αρχή βροχή, 18-22 βροχή με χαλάζι.

Μάρτιος: κρύο, στο τέλος, αέρας, νοτιάδες, πλημμύρες.

Απρίλιος: καλός με λίγες βροχές.

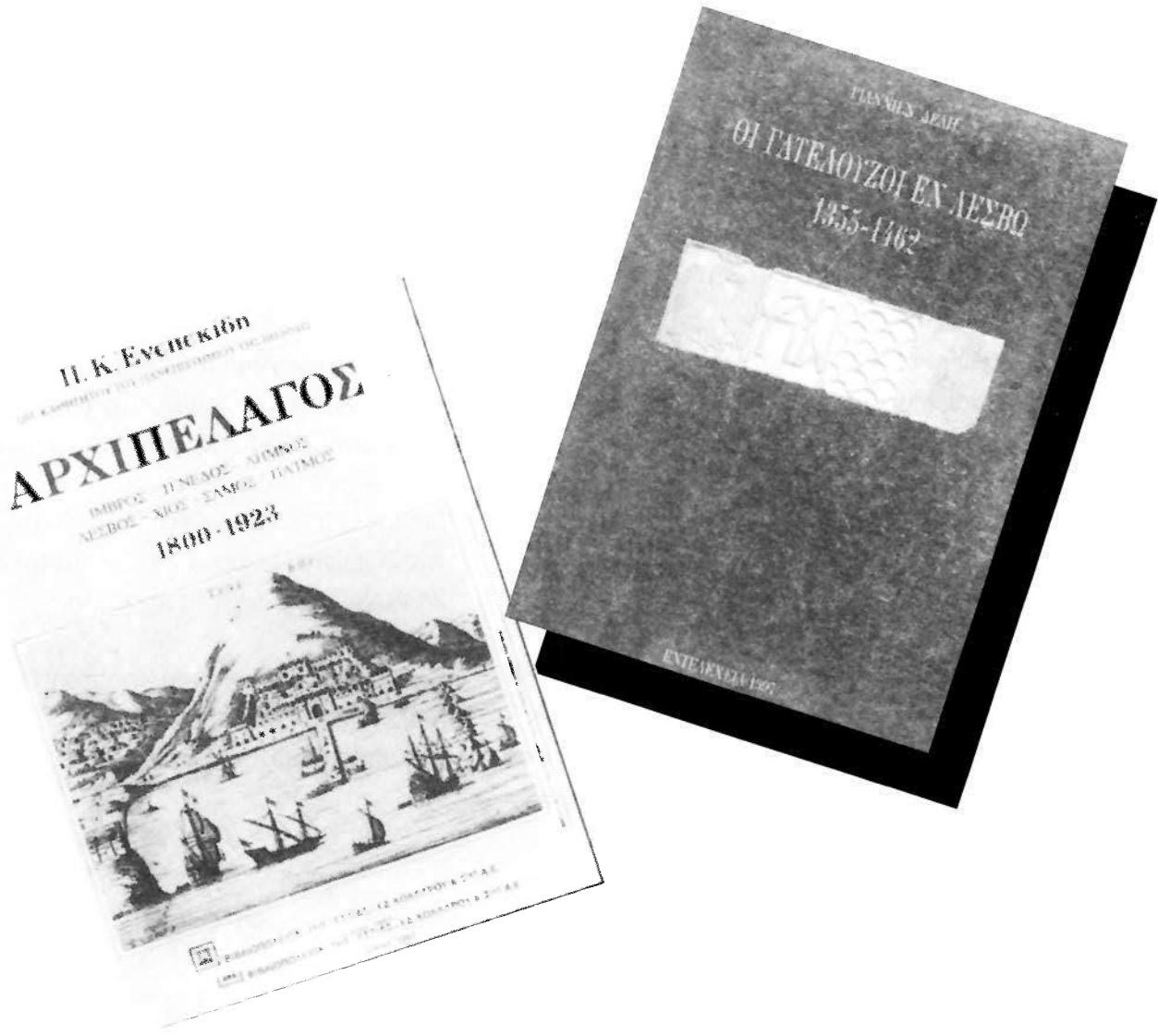
Μάιος: 2, 8, 12 βροχές, άστατος.

Ιούνιος: στις 2 βροχή συννεφιά με νοτιάδες.

Ιούλιος: με συνεφιές και με νοτιά, καλός.

Μυρσίνη Βογιαζή Χαχαδάκη

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Π. Κ. Ενεπεκίδη «Αρχιπέλαγος (1800-1923)», Εκδ. Εστία.

Γιάννη Ν. Δελή «Οι Γατελούζοι εν Λέσβω, 1355-1462», Εκδ. Εντελέχεια, 1977.

Στρατή Ι. Αναγνώστου «Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 και ο αντίκτυπός του στη Λέσβο», Μυτιλήνη 1997.

Μ. Γρ. Ζαγορησίου - Γ. Ν. Γιαννουλέλη «Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Λέσβου», 1997.

Γ. Τσαλίκη «Μορφές και θύμησες. Διηγήματα», Αθήνα 1996.

KOINΩNIKA

Εισφορές στο Σύλλογό μας

Ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος Βρίσας «Άγιος Κων/νος», ευχαριστεί όσους βοήθησαν οικονομικά την προσπάθειά του.

Ιατρέλλης Παναγιώτης	50.000 δρχ.
Δημητρακάλλης Κων/νος	30.000 δρχ.
Σικάς Μαρίνος	20.000 δρχ.
Καλδής Θεόδωρος	5.000 δρχ.
Φώτας Μιχαήλ	150.000 δρχ.
Λαμπρινίδου Σόνια	5.000 δρχ.
Νικέλλη Σαπφώ	4.000 δρχ.
Τσιτσάνος Χαράλαμπος	15.000 δρχ.
Κώσης Νικόλαος Ιερέας	100.000 δρχ.
Πανσεληνάς Χαρίλαος	10.000 δρχ.
Τσέλεκας Γεώργιος	10.000 δρχ.

Το Δ.Σ. της Συλλογής Φυσικής Ιστορίας Βρίσας ευχαριστεί όσους βοήθησαν οικονομικά την προσπάθειά του.

Ψαλτήρας Παναγιώτης	100.000 δρχ.
Κόντος Εμμανουήλ	100.000 δρχ.
Φρόσω & Δημ. Μαργαρίτης	100.000 δρχ.
Γομόπουλος Νικόλαος	100.000 δρχ.
Θεόδωρος & Μενέλαος	100.000 δρχ.
Νικέλλης	100.000 δρχ.
Σύλλογος Λεσβίων Κρήτης	100.000 δρχ.
Εκπ. Σύλλογος Βρισαγωτών	
Αθήνας	400.000 δρχ.
Αγροτικός Συν/μός Βρίσας	300.000 δρχ.
Κώστας Παναγιώτης Δημ.	100.000 δρχ.

Ευχαριστήριο

Τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου και Νηπιαγωγείου Βρίσας και το διδακτικό προσωπικό, ευχαριστούν θερμά τον συγχωριανό μας κ. Μάνο Καππανή κάτοικο Αθηνών για τις κατά καιρούς ευγενικές προσφορές του στο σχολείο μας.

Γάμοι

Λινάρδος Ιωάννης του Γεωργίου, μετά της Βάσσου Μαρίας του Ευστρατίου, την 17 Αυγούστου 1997 στη Βρίσα.

Μαυρέλης Γεώργιος του Παναγιώτη, μετά της Σιγεώρη γ Μυρσίνης του Δημητρίου, την 24 Αυγούστου 1997, στη Βρίσα.

Κατσάνης Χαρίλαος του Χρήστου, μετά της Κωλέτη Ευστρατίας του Ιωάννη, την 28 Σεπτεμβρίου 1997 στη Βρίσα.

Να ζήσουν ευτυχισμένοι

Βαφτίσεις

Ο Γεώργιος Πετρέλλης και η Σούζαν Καλανάν βάπτισαν τον γιο τους, στις 15 Ιουνίου 1997, και τον ονόμασαν Ευάγγελο - Ρούμπιν. Ανάδοχος αυτού η Παναγιώτα Μαργαρίτου, συζ. Ευστρατίου.

Ο Κων/νος Αλατζάς και η Ελένη Κουφαπούλου βάπτισαν την κόρη τους, στις 16 Αυγούστου 1997, και την ονόμασαν Μαρία. Ανάδοχος αυτής η Αγγελική Ν. Κουφαπούλου.

Ο Κων/νος Πιτζάς και η Ευαγγελία Μαυ-

KOINΩΝΙΚΑ

ροθαλασσίτου βάπτισαν την κόρη τους, στις 16 Αυγούστου 1997, και την ονόμασαν Κωνσταντίνα. Ανάδοχος αυτής η Ελένη Καττάκου.

Ο Κων/νος Κωστάκης και η Μυρσίνη Παπαγιάννη βάπτισαν την κόρη τους, στις 16 Αυγούστου 1997, και την ονόμασαν Μαρία. Ανάδοχος αυτής ο Γεώργιος Καππανής.

Ο Ευστράτιος Γεωργακής και η Αγγελική Πατακού βάπτισαν την κόρη τους, στις 17 Αυγούστου 1997, και την ονόμασαν Μαρία. Ανάδοχος αυτής ο Παναγιώτης Γομόπουλος.

Ο Φώτιος Σταμογιώργος και η Δέσποινα Νικέλλη βάπτισαν την κόρη τους, στις 30 Αυγούστου 1997, και την ονόμασαν Σπυριδούλα. Ανάδοχος αυτής η Μυρσίνης Περρή.

Θάνατοι

Κωλέττη Μαρία, χήρα Ιωάννη, αποβιώσασα στην Βρίσα, στις 5 Ιουνίου 1997, ετών 86.

Κωστάκη Μαρία του Κων/νου, αποβιώσασα στην Βρίσα, στις 13 Ιουνίου 1997, ετών 80.

Κουτσουραδή Μαρία, σύζ. Ευσταθίου, αποβιώσασα στην Μυτιλήνη, στις 18 Ιουνίου 1997, ετών 64.

Φρύσσα Αικατερίνη, χήρα Ευστρατίου, αποβιώσασα στη Βρίσα, στις 16 Οκτωβρίου 1997, ετών 92.

Θερμά συλληπητήρια

Na τους ζήσουν

Τον οδοντίατρο **Γιάννη Θεοχ. Νικέλλη**,
που έγινε άμισθος Επίκουρος Καθηγητής
της Οδοντιατρικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών,
στην έδρα της οδοντοπροσθετικής,
συγχαίρουμε θερμά όλοι οι συγχωριανοί του.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Το Δ.Σ. του Συλλόγου μας καλεί τα μέλη του
την 8η Μαρτίου 1998, ημέρα Κυριακή και ώρα 10 π.μ.,
στην αιθουσα των Αγιασιωτών,
οδός Γ' Σεπτεμβρίου 39,
με θέματα:

1. Απολογισμός του απερχομένου Δ.Σ.
2. Εκλογές Δ.Σ.

Αντιπροσώπων ΟΛΣΑ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Το Δ.Σ. του Συλλόγου μας σας καλεί
την 20η Φεβρουαρίου 1998, ημέρα Παρασκευή και ώρα 9 μ.μ.,
στον Αποκριάτικο χορό μας,
που θα γίνει στην κοσμική ταβέρνα «ΜΕΛΩΔΙΑ»
οδός Κύπρου 23 και Σταυροπούλου,
στην πλατεία Αμερικής
Τηλ.: 86.73.994
Τιμή πρόσκλησης: 4.000 δρχ.

**ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ
ΑΓΟΡΑΙΟΝ ΒΡΙΣΑΣ**
Τηλ.: 0252-61537
093-432328
ΒΡΙΣΑ

ΟΥΖΕΡΙ «Η ΣΟΥΛΑ»
Λασηθίου 40
Άνω Γλυφάδα
Τηλ.: 96.00.667

**ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΝΙΚΕΛΛΗΣ
ΙΑΤΡΟΣ ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΟΣ
ΧΕΙΡ. ΜΑΙΕΥΤΗΡ**
Τηλ.: 38.02.182
Στουρνάρη 47
ΑΘΗΝΑ

ΚΝΩΣΟΣ
**ΑΝΩΝ. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ &
ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ**
Υπεύθυνος: Κλεον. Καφαλούκου
Ν. Τσόκας
Γ. Γεννηματά 139 - Άνω Γλυφάδα
Τηλ.: 96.52.510-13

**ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΑ - ΓΕΩΠΟΝΙΚΑ
«VORAVET»**
Γ. Βογιατζής: Κτηνίατρος
Θ. Ραυτόπουλος: Γεωπόνος
Λεωφ. Πεντέλης 11 - Μελίσσια
Τηλ.: 61.32.437

**ΛΟΓΙΣΤΙΚΟ - ΦΟΡΟΤΕΧΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
Γ. ΤΣΑΤΣΟΣ - I. ΚΑΡΑΚΑΣΗΣ**
Θησέως 179
Καλλιθέα
Τηλ.: 95.25.264

ΓΚΟΥΓΚΟΥΛΙΟΣ ΝΙΚ.
Αντιπρ. Ασφ. Εταιρειών
Ασφάλειες Ζωής - Αυτοκινήτων -
Οικιών - Αμοιβαία Κεφάλαια
Γενικές Ασφάλειες
Τηλ.: 93.59.372
094-354183

**ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ - ΓΕΩΡΓΑΚΗ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ**
Ικτίνου 2- Μυτιλήνη
Τηλ.: (0251) 20355

**ΣΤΑΘΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ
ΚΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ**
Πρότυποι Παραθαλάσσιοι Οικισμοί
Αγ. Κωνσταντίνου 12 - Ομόνοια
Τηλ.: 52.29.039
52.23.060

**ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΓΚΟΥΛΙΟΣ
ΟΥΖΕΡΙ**
Θεμιστοκλέους 12 - Αθήνα
Τηλ.: 36.21.522

**ΞΥΛΟΥΡΓΙΚΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
Αφων Γ. & Π. ΚΟΥΣΚΟΥ**
Κουφώματα - Επενδύσεις Ξύλινες -
Έπιπλα Κουζίνας
Τηλ. Εργοστασίου: 97.56.231
Τηλ. Οικίας: 97.57.428

**CHIOTELLIS BROS S.A.
ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**
Χαμηλές τιμές σε
ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ & ΑΤΜΟΠΛΟΪΚΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ
ΕΚΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ
Και τώρα από τη Μυτιλήνη
κοντά σας και στην Καλλιθέα
Σιβιτανίδου 2 & Θησέως
Πλατεία Δαβάκη
Τηλ.: 95.32.964, 95.32.965
Fax: 95.32.965

ΕΠΟΜ

ΟΥΖΟ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
με πείρα και μεράκι!

